

UNUTAMADIĞIM KARŞIYAKAM VE İZMİRİM

ERTUĞRUL EROL ERGİR

GİRİŞ

Babam ve ailesi, kurtuluş savaşından önce, Girit'in Hanya şehrinden; annem ve ailesi, mübadele ile, Girit'in Resmo şehrinden İzmir'e göç etmişler. 1924 senesinde görücü usulüyle İzmir'de evlenmişler. Ben Büyük Babamın, mübadeleyle Girit'teki varlığına karşılık kendisine verilen, Karşıyaka yalısındaki Rum evinde 10 Aralık 1930 tarihinde dünyaya gelmişim.

İlkokul eğitimimi Karşıyaka Cumhuriyet İlkokulu'na devam ederek tamamladım. Yani 12 yaşına kadar Karşıyaka ve İzmir'den ayrılmadım. Sonra orta ve lise eğitimime, yatılı olarak İstanbul'da, Galatasaray Lisesi'nde devam ettim. Galatasaray'a devam ederken de Karşıyaka'dan ve İzmir'den hiç kopmadım. Kısa süreli bayram, sömestr tatillerimi ve uzun yaz tatillerimi hep doğduğum şehirde geçirdim. İstanbul'da bulunduğum sürelerde de hep memleketimin özlemiyle yaşayıp İstanbul'dan İzmir'i gözlemek, mukayese etmek şansına sahip oldum. İzmir'e 20 yaşında döndüm ve yüksek tahsilime İzmir'de devam ettim. Bu günlere de devamlı bu şehirde yaşayarak, sağlıklı, iyi ve kötü günler geçirerek geldim.

Bugüne kadarki yaşantım hep bir sinema şeridi gibi gözümün önünden geçip gidiyor. Fakat, İzmir'in 1930 dan 1955'e kadarki çeyrek yüz yılından hiç ayrılamıyorum. O günleri düşünerek, o günlerde yaşayarak ömrümü tamamlayacağıma inanıyorum.

BÖLÜM I

Karşıyaka Spor Kulübü'nün az ilerisindeki yalı evinde; büyük babam, büyük annem, babam, annem, iki dayım, teyzem, ablam ve dadım birlikte oturuyorduk.

Dadım, Girit'te ailemiz yanında hizmetçi olarak çalışan ve orada kalmayıp, müslüman olup bizle İzmir'e gelen bir Rum'du. Tek kelime Türkçe bilmiyordu. Büyük annem, her nasılsa ona kur'an-ı ezberletmişti. Beş vakit namaz kılar, oruç tutardı.

Esasen evde hep Rumca konuşulurdu. Ben de ilkokula başlamadan Türkçe konuşamıyordum, sokağa çıkıp çocuklarla oynayamıyordum. Kurtuluş Savaşı etkileri devam ediyordu. Sokağa çıktığımda çocuklar beni "Rum Kopili!" diye taşıyorlardı. Hiç unutamam, Türkçe bilmediğimden ilkokula gitmek istememiştim. Büyük babam çeşitli yollarla beni ikna edemeyince, çarşıya gidip küfeli bir hammal tutmuştu. Küfeye beni yerleştirerek, belinden çıkardığı kemeriyle beni döverek okula getirmiş ve müdüre teslim etmişti. Annem ve babam bu olaya tamamen seyirci kalmışlar ne olay sırasında ne de olaydan sonra ağızlarını bile açmamışlardı.

Zor günler geçiriyorduk. En büyük kuvvetimiz ailenin birbirine kenetlenmiş olmasıydı. Söz ve karar yetkisi büyük babamdaydı. Teyzemin mırın kırın etmesine rağmen evlenmesi kararını da o vermişti. "Dayı" diye çağırdığım eniştem Rıfat Gezen'de böylece ailemize katılmış oldu. Mülkiye mezunu, Ziraat Bankası baş müfettişi olan Rıfat dayım dürüstlüğü ve terbiyesiyle bizleri kuvvetlendirdi.

Büyük babam yerine göre nasihat ederek, öğreterek, arkadaş olarak ve icabında da sertleşerek tüm aileyi yönetirdi. Büyük babamın inandığı, benimsediği bir hayat fel-

sefesi vardı, öncelikle insan, mutlaka temiz olmalıydı. Mutlaka her gün tıraş olmalıydı. Mutlaka ütülü ve temiz giyinmeliydi. Her zaman: “Hiç bir röntgen makinası şimdi ne yediğimizi gösteremez!” derdi. Dürüstlükten ayrılamazdı. Yalana, terbiyesizliğe, hürmetsizliğe tahammülü yoktu. Akşam yemekten sonra oturur, kahvesini yudumlarırken hep eskileri anlatırdı. Babası Girit’te onun Rumlaştığını tespit edince, o zamanki zorluklara rağmen, onu İstanbul’a Mektebi Sultani’ye yani bugünkü Galatasaray Lisesi’ne okumaya göndermişti. Girit’te annesini küçük yaşta kaybettiğinden ve tek erkek evlat olduğundan babasıyla hep aynı odada yatarlarmış. Babası işten yorgun gelip, yemeğini yiyip, yatağına girince Türklüğü aklına gelip yaktan doğrulup: “*Hüsnü! sondur mumi!*” dermiş. Büyükbabam da: “*Puf! baba!*” deyip mumu söndürürmüş. Mektebi Sultani’ye gidinceye kadar tek Türkçe bilgisi buymuş. Okulu bitirip Girit Resmo’ya dönünce büyük itibar görmüş. Bilhassa Fransızlardan aldığı sosyalist eğitimle fakir Rumların da gözdesi olmuş. Çocukluk arkadaşı eski Yunan Başbakanı Venizelos’un yardım, desteğiyle ve daha çok Rumların oylarıyla ilk seçimde Resmo Belediye Reisi seçilmiş.

Konya’dan Bosna’nın “Erger” kazasına fetihle yerleşen ailem mensuplarından Ali ve Osman Biraderler 1655’de Girit Fethine iştirak ederler, Ali şehit düşer, aile ağacımız Girit’e yerleşen Osman’la devam eder. Girit muhacirlerinin tamamı fetih yoluyla 1655’ten sonra yerleştikleri Girit’ten Anavatan’a 1919-1924 yıllarında dönmüş olurlar.

Yirminci yüzyıl başlarında Resmo daha çok çiftçilikle uğraşan küçük bir şehirmiş. Girit’in büyük şehri Hanyaymış. Hanyalılar Resmolulara cahil köylüler diye bakarlar-mış. İyi bir tahsil yapmış olması ve Belediye reisi oluşu ona Hanya’nın en itibarlı Türk ailelerinden olan Kavur’la- rın kızı büyük annem İffet hanımla evlenme imkanını sağ-lamış. Büyük annem çok iyi eğitim almış, sık giyinen, Fransızca bilen, piyano çalan ve piyanoda arylar söyleyebilen bir hanım efendiydi. Fevkalade kibar ve terbiyeliydi. Kocasına hep “Beyefendi” diye hitap ederdi. Büyük babam da kendisini “İffet Hanım” diye çağırırdı. Çok sert olan büyük babamla iyi geçinmedikleri kulağıma gelirdi. Ama bir tek gün bile münakaşalarına rastlamadım, görmedim.

Büyük babam da babası gibi büyük oğlu Enver dayımı, bilhassa Girit’te karışıklıklar başlayınca, İstanbul’a Mektebi Sultani’ye göndermiş, o da okulunu çok iyi bir dereceyle bitirmiş, Girit’e dönmemiş, Osmanlı Bankası’nda çalışmaya başlamış. Banka kendisinden fevkalade memnundu. Londra ve Marsilya şubelerinde staja göndermişti. Küçük oğlu Niyazi dayımı da Mektebi Sultani’ye göndermiş, fakat çok haşarı olan küçük dayım okulu bitirmeden Girit’e dönmüştü.

Babam, mübadeleden önce çocuk olarak İzmir’e geldiğinden, İzmir İdadisi’nde okumuştur. Yani bugünkü Atatürk Lisesi’nden mezundu.

Genelde baktığımızda İzmir’e gelişte ailede büyükbabam, babam ve Enver dayımdan başka doğru dürüst Türkçe konuşan yoktu. Yalnız onlar işe gidebiliyor bizde evde Rumca lak lak edip duruyorduk. Evimize yalnız Giritli akraba ve tanıdıklar gelip gidiyordu. Uzun süre Türkçe bilmemenin ezikliği içinde yaşadık. Teyzem Nezaket Karşıyaka Kız Lisesi’ne küçük dayım Niyazi Karşıyaka Erkek Lisesi’ne devam ediyorlardı.

Annem, Girit’te sörler okuluna gitmiş ve Türk hocalardan da biraz ders almış olmanın avantajıyla derdini anlatabilecek kadar Türkçe biliyordu. Bu arada bana öğrettikleri tek Türkçe Onuncu Yıl Marşı’nı ezbere okumaktı. Eve bir misafir gelince,

salıncağa biner, Onuncu Yıl Marşı'nı Rum şivesiyle söyler, sonra yine Rumca konuşmaya devam ederdim.

Bu arada ablam İffet'in yanımızdaki evde oturan bir levanten çocukla oynarken silah patlaması sonucu bir gözünü kaybetmesi ailenin tüm dikkat ve alakasını onun üzerine çevirmişti. Benimle alakadar olan tek kişi, uzun siyah elbiseler giyen Rum dönmesi dadımdı. Zavallı kadına yapmadığımı bırakmazdım. Büyük babamda bir taraftan: "Seni buraya neden getirdik! Torunumu gavur yaptın!" diye çıkışırdı.

Mübadele sırasındaki geleneksel rüşvet ve kayırma olayları, Girit'te zenginlik ve debdebe içinde yaşayan, ailemizi de tek bir evle çırak çıkarmıştı. Büyük babam milliyetçilik anlayışı ve gururu dolayısıyla hiç itiraz etmemiş bunu kader olarak değerlendirmişti. Esasen, Girit'te çatışmalar başlayınca yakın arkadaşı Venizelos'un ısrar yardımı ve izin almasıyla 1919 senesinde hanımı ve çocuklarını Atina üzerinden İstanbul'a göndermek zorunda kalmıştı. Belediye Reisliğini bırakıp Türkiye'ye kaçmayı gururuna yedirememiş orada kalarak her an öldürülmeyi göze almıştı. Hatta, devamlı kendisini takip eden dev yapılı bir Rum'a bir gün dönüp ceketini açarak: "Beni arkandan ne takip edip duruyorsun? Öldürecekse vur!" deyince Rumun kendisine: "Bey! Ben senin arkandan Rumlar seni öldürmesinler diye geliyorum." demesini hep şaşkınlıkla anlatırdı.

Yine Venizelos'un zafer kazanarak Resmo'ya gelişini de şaşkınlıkla anlatırdı. Gemi Resmo açıklarında demirlemiş. Venizelos'u gemiden getiren sandal sahildeki küçük iskeleye yanaşmış. Venizelos, sağına soluna bakınmış çocukluk arkadaşı büyük babamı göremeyince: "Belediye Reisiniz nerde?" diye sormuş. Rumlar da: "O Türk olduğu için sizi biz karşılamaya karar verdik!" demişler. Bunun üzerine Venizelos, sandaldan karaya çıkmamış ve : "Gidin Belediye Başkanınızı bulun!" diye emir vermiş. Adet olduğu üzere büyükbabamın gelmesi ve elini uzatıp kendisine: "Hoş geldiniz!" demesinden sonra ancak karaya ayağını basmış. Beraberce Belediye binasına gitmişler. Venizelos, makam odasında herkesi dışarı çıkartıp büyük babama Girit'i terk etmesi icap ettiğini anlatmış. Onu artık koruyamayacağını üzümler ifade etmiş. Bu buluşma iki arkadaşın son konuşmaları olmuş. Büyük babam, bu şartlar da dahi Resmo'dan ayrılmamış, Osmanlı ordularının gelip kendilerine yardım edeceğine inanmış; fakat sonunda bastonunu, fesini Belediye de bırakarak ve kıyafet değiştirerek bir gece Anadolu'ya göç etmeye mecbur kalmış.

Seneler sonra Resmo'ya giden bir akrabamız belediyeyi gezerken eski Belediye Reislerinin resimleri arasında bir baston ve fesin asılı olduğunu söylemiş ve altında büyük babamın isminin yazılı olduğunu bize anlatmıştı. Büyük babamın evini de Rumların müzeye dönüştürdüklerini ve evin arkasında ki aile mezarlığımızın yerinde durduğunu bize izah etmişti. Bizden kimse gidip bakmadı, bakmayı da aklımdan geçirmedim veya içine sindiremedi.

Mecburi göç ailemi bir süre üzmüştü. Zaman her şeyin üzerine bir sünger çekmiş hepimizi yeni topraklarımıza kenetlemişti. Ömürlerinin yansından fazlasını Girit'te geçiren ailemin bile küçük anılar dışında terk ettikleri topraklarla bir ilgileri ve özlemleri mevcut değildi, kalmamıştı.

Seneler geçip dadımın, derken Büyükkannemin ve daha sonra Büyükbabanın vefatı evimizde konuştuğumuz Rumca'yı da rafa kaldırmıştı. Esasen sorduklarında Rumca bildiğimi bile kimseye söylemiyordum. Çünkü Rumca'yı ne yazabiliyor, ne de

okuyabiliyordum. Yalnız Giritli şivesiyle konuşulan Rumca'yı rahat anlıyor ve konuşabiliyordum. Yunanistan'ı bir fırsatta görmeği aklımdan geçirmeğe başlamıştım. Kıbrıs olaylarından önce, ilişkilerimizin daha iyi görüldüğü günlerde, İzmir Atina arasında direk uçak seferleri konmuştu. Eşimle bir Yılbaşı tatilinde bu uçaklardan birine atlayıp Atina'ya gitmiştik.

Bir gün Pire'de dolaşmıştık. Paşa limanı'yi (Paşa limanı) ve Türko limanı'yi (Türk limanı) gezmiştik. 6-7 Eylül olaylarından sonra İstanbul'u terkeden Rumlar bu bölgelerde iş yerleri açmışlardı. Bu rumlardan birinin, duvarları İstanbul resimleriyle süslü, "Semiramis" isimli lokantasında da oturmuş, çok iyi karşılanmış, garsonlarla Türkçe sohbet etmiş ve alışkın olduğumuz nefis mezelerle şişte kılıç balığı yemiştik.

Bir gece de Atina'nın meşhur eğlence mahallesi Plaka'ya gitmiştik. Müzikli bir taverna'da yemeğe oturmuştuk. Etrafımızdaki masalarda oturan Rumlarla sohbet etmiştim. Beni Türkiye'de oturan bir Rum zannetmişler ve masamıza mezeler göndermişlerdi. Bir ara kafayı iyice bulunca Constantinople'u (Rumlar genel de İstanbul kelimesini pek kullanmazlar) bir gün alıp bizleri de kurtaracaklarından bahsetmeye başlamışlardı. Bunu nasıl yapacaklarını çünkü Yunanistan'ın nüfusunun 7-8 milyon, İstanbul'da da bu rakama yakın insanın yaşadığını onlara anlatmıştım. Cevaplan Türklerin dağınık, bilgisiz ve odun gibi insanlardan müteşekkil olduğu ve her Rum'un rahatlıkla 10 Türk'ü alt edebileceği yolundaydı. Sinirlerime hakim olarak sorduğum: "Hiç Constantinople'u gördünüz mü?" sualime de "Hayır!" cevabı alınca yine çok sinirlenmiş fakat gülümseyerek susmuştum. İstanbul'un trafiği o anda gözümün önüne gelince, ağızımdan şuur altından çıkararak dökülenleri de şaşkınlıkla dinlemişlerdi: "İstanbul'un yoğun trafiğini bilen Türk devleti bu durumdan savunma amaçlı faydalanmayı yıllar önce düşündü. Şehrin her tarafına Vali'nin odasına bağlantılı sirenler yerleştirdi. Vali şehrin bir işgali durumuyla karşı karşıya kalırsa masanın üzerindeki bir düğmeye basıyor ve bütün sirenler çalmaya başlıyor. Siren sesini duyan şehir sakinleri hemen arabalarının kontaklarını kapatıyor. Bu durumda İstanbul'a tüm giriş ve çıkışlar bloke edilmiş oluyor. Bu sebeple, Dünyanın tüm orduları da gelse şehre girmeleri veya şehri işgal etmelerine imkan yoktur. Sizin tabii böyle bir uygulamadan haberiniz bile yok!" demiştim. Rumlar söylediklerimi yutmuş ve bana: "Sen ne biçim Rumsun?" diye sormaya başlamışlardı. Benim: "Ben Rum değilim, Türküm!" diye cevap vermem üzerine de bize saldırmışlar ve biz de güçlkle ellerinden kurtularak polis himayesinde otelimize dönebilmiştik.

Yunanistan'da da belki bizler gibi iki milletin dost olmasını arzulayan, isteyen kişiler vardır ama bunların seslerini çıkarmaları olanaksızdır. Çünkü genelde Yunanlılar 500 yıl Osmanlı hakimiyetinde yaşamış olmayı içlerine sindirememektedirler. Tarihi değiştiremeyeceklerini de görmemezlikten gelmektedirler. Hiç bir yönetimin zulümle, barbarlıkla ve bir dikta rejimiyle insanları uzun seneler idare edememeğini de çok iyi bilmekte ama yine içlerine sindirememektedirler. Yunanlılar, Türklerden öğrendikleri herşeyi de inkar etmektedirler. Tüm dünyanın "Türk kahvesi" dediğine "Greko Kafe" demek ve "Papaz bayıldı" değil "İmam Bayıldı" diyerek geleneksel yemeğimizi Yunan mutfağının bir örneği olarak sunmaktadırlar.

Değişen dünyada, yalnız Yunan medeniyetine sarılarak da tüm sorunlarını çözebileceklerine inanmakta ve en büyük hatayı işlemektedirler. Yunanlılar bu sebeplerden Türk düşmanlığına sıkı sıkı sarılmışlardır. Okullarına, toplantılarına ve politikalarına hep Türk düşmanlığını yerleştirmişlerdir. Bir Girit göçmeni ailenin çocuğu olarak bert de Büyük babamın söylediği gibi: "Yunanlıyla dost olmanın tek yolu hep kuvvetli olmaktır!" demekle yetiniyorum.

Ev düzenimiz disiplin ve tasarruf üzerine kurulmuştu. Hiç bir şey atılmaz, israf yapılmazdı. Genelde bir çeşit yemek hazırlanırdı. Sofraya mutlaka beraberce oturulurdu ve yemek evvela küçüklerin tabaklarına konurdu. Her zaman masa temiz örtü ve peçetelerle hazırlanırdı. Evin arka bahçesinde bir kaç tavuk ve bir horoz vardı. Tavuklar yumurtladıkça, yumurtaları, öncelikle biz çocuklara kahvaltıda verilirdi. Her sabah ilk işim, kümese gidip yumurta olup olmadığına bakmaktı. Zaman zaman hala avucumun içinde taze yumurtanın sıcaklığını hissetmekteyim. Sabah kahvaltısı da mutlaka beraberce yapılırdı. Hepimiz giyinmiş olarak, erkekler işe gitmeden, kahvaltıya otururduk. Büyük babam kimsenin, hasta değilse, pijama veya gecelik masaya oturmasına müsaade etmezdi. Kahvaltıdan sonra büyük babam muhasebecilik işine, Enver dayım Osmanlı Bankası'na, Rıfat dayım Ziraat Bankasına ve babamda yanında çalıştığı Hüseyin Galip Şerbetçi'nin yazıhanesine gitmek üzere sahilden geçip vapura giden atlı tramvaya binerler, bizde onları uğurlardık.

Hüseyin Galip Şerbetçi Giritliydi, tahsilliydi, modem giyinirdi, münevver bir müslümandı, beş vakit namaz kıları, kansından başka çoluk çocuğu yoktu, dürüst ve itibarlı bir tüccardı. Tüm Girit göçmenlerine yardım eder, yol gösterirdi. Oturduğu yazıhanesinin arkasındaki duvarda büyük bir Atatürk resmi asılıydı. Resmin yanında, cam çerçeve içinde matbu bir yazı vardı. Yazının birinci satırında: "Kur'an dan bir ayettir" diyordu. İkinci satırında okuyamadığım eski Türkçe bir yazı vardı. Üçüncü satırında: "*Huzul Afve Vemur Bilurfî Earid ve Anil Cahilin*" yazılıydı. Son satırın tercümesinde: "Cahillerle münakaşa etme! Cahile rastladığında, başını çevir ve yoluna devam et!" diyordu. Bu yazıyı bir çok dost ve ahbabına dağıtmış olduğundan hemen hemen her ticarethanede bu yazı karşıma çıkardı. Bu yüzden ezberlemiştim, unutmadım.

Babam bir taraftan Hüseyin Galip Şerbetçi'nin yanında çalışırken bir taraftan da Aydın'da yetişen çeşitli emtiaların ticaret ve komisyonculuğunu yapıyordu. Sık sık trenle Selçuk, Ortaklar, Germencik, İncirliova, Aydın ve Köşk'e giderdi. Geceleri eve dönmeyip oralarda kaldığı da çok olurdu. O zamanlar Aydın havalisi sıtmadan kırılırdı. Babamın hiç Türkçe bilmeyen bir Rum doktor arkadaşı vardı. Hafta sonu bir tenekeciye yaptırdığı megafonunu yanına alıp, Rum doktorla Aydın'ın köy pazarlarına giderdi. Megafonla: "Ey ahali! Duyduk duymadık demeyin! Her derdinize deva bulacak İzmir'in en meşhur doktoru geldi!" diyerek hasta topladığını kazanılan para veya emtiaları Rum doktorla aralarında taksim ettiklerini hep anlatırdı. Maalesef, bu seyahatlerinde kendisi de sıtmayı kapmıştı. Zor bulunan Kinin'i hiç yanından eksik etmezdi.

Annemle babam iyi geçinmezlerdi. Değişik dünyaların insanlarıydılar. Babam evini çocuklarını sever, hep çalışır, pejmürde dolaşır ve arada kafayı da çekerdi. Annem aksine şık temiz giyinir, beş vakit namaz kılar ve çocukları, akrabaları, ahbabları dünyasını oluştururdu. Doğumumda annem "Erol" babam "Ertuğrul" ismini bana uygun görmüşler fakat yine anlayamamışlardı. Hakimiyet evde annemde olduğundan Erol adını kullanarak İzmir'de yaşamış ve nüfustaki adımın Ertuğrul olduğunu ancak Galatasaray'a kaydımı yaptırırken öğrenebilmişim. Neticede mahkeme kararıyla Erol adının da nüfusuma kaydı mecburiyeti hasıl olmuştu.

BÖLÜM II

O devirde İzmir küçük, kozmopolit, temiz ve efendi bir şehirdi. Nüfusun çoğunluğu Türk'tü. Fakat, çok levanten ve musevi vardı. İzmir'i terk etmemiş Rum sayısı da az değildi. Hiç Ermeni yoktu, hatırlamıyorum. Göze batacak kadar Fransız, İtalyan, İngiliz ve Hollandalı aile mevcuttu. Haymapulos'lara (Hiç bir devletin nüfus veya pasaportuna yani tebaasına sahip olamayan kişiler) sık rastlanırdı.

Varlıklı Türk aile sayısının o devirde çok olmadığını gözlemek kolaydı. Bu Türkler Birinci Kordon'da, Güzelyalı'da ve Karşıyaka'nın Bostanlı sahilinde otururlardı. Genelde dahili ticaret yaparak ve gayrimenkullerinin iratlarını toplayarak geçinirlerdi. Ticarethaneleri bugünkü Kızlarağası han civarındaki Halimağa çarşısı, Yemiş çarşısı ve çevresinde bulunurdu. Bu bölge o devirde ekonominin, ticaretin kalbi sayılırdı. Ben, bahçelerden, tarlalardan tüm emtiaların develerle kasabalara ve kasaba tren istasyonlarına taşındığını uzun süre izledim. Ama, kasabalardan İzmir'e deve taşımacılığını görmedim, yetişmedim. Her türlü zirai ürün trenle Alsancak, Kemer veya Basmahane garlarına gelir ve oradan iki atlı arabalarla çarşıya taşınırdı.

Şehrin bu kısmındaki devamlı hareket görülmeye değerdi. Eylül ayında yer yerinden oynardı. Hatta, ticaretle iştigal eden babam: "Eylülün bir günü diğer aylara bedeldir!" sözünü ağzından düşürmezdi. Şerif Remzi beyin Banka Hanı, Cezair Han, Uzun Han, Balyoz Han, Barut Han gibi tüm civar han ve mağazalar incir, üzüm ve çeşitli zirai ürünle ağzına kadar dolardı. Buğday, arpa gibi mallar az ilerdeki Kestane pazarında; yaş meyve, sebze Kemeraltı'ndaki Kuyumcular çarşısına bitişik Arap hanı ve diğer hanlarda pazarlanırdı. İhracatçıların depoları ve işletmeleri de hep bu çarşıdaydı.

Bilhassa kuru incir ve üzümler ihracat için bu civarda işlenir, hazırlanır ve yine iki atlı arabalarla şileplere yüklenmek üzere eski limana bu çarşıdan gönderilirdi.

O devirde devlet memuru olmak bir mazhariyetti. Bir yerde varlıklı ve kültürlü olmayı ifade ederdi. Devlet memurları daima temiz giyinir, rahat yaşar ve halktan hürmet görürdü. Devlet memurluğu dürüstlüğü, adaleti temsil ederdi. Bilhassa öğretmenler, okul müdürleri her yerde sevgi, saygı görürdü. Gelir durumlarına göre İzmir'e dağılmış ve halkla bütünleşmiş olarak yaşarlardı.

Karşıyaka o devirde 5000-6000 kişinin yaşadığı ufak bir nahiyeydi. Karakol, ahşap vapur iskelesinin önünde küçük ahşap bir barakaydı. O barakada tüm emniyeti sağlayan 2-3 polis memuru bulunurdu. Kıyafetleri temiz, yakalan içlerine ne giydikleri görünmeyecek şekilde dik ve kapalıydı. Esasen karakolluk, polislik bir olay hatırlamıyorum. Bilahare, bu karakol Kemalpaşa Caddesi üzerindeki bugünkü yerine taşınmıştı.

Postahane, Kemalpaşa Caddesi'nin sol tarafında tren istasyonuna yakın bir Rum eviydi. Postahane 2 kişi çalışırdı. Tüm muhabere mektupla yapılırdı. Çok az kişide telefon bulunduğundan hemen hemen hiç kullanılmaz, bilinmezdi. Acele muhabere telgrafla yapılırdı. Telgrafi çeken, mektupları pullayıp gönderen, mektupları ve telgrafları dağıtan hep aynı kişilerdi. Postacıların bir tanesi dilsizdi, herkesi tanırdı, devamlı el kol hareketleriyle hal hatır sorardı. Diğeri, Kenan isminde, uzun boylu, zayıf bir kişiydi. Daima güler yüzlüydü. Herkese selam vermeden edemezdi. Kenan, bilhassa gençlerle iyi konuşur, anlaşırdu. Rica ettiğinde mektuplarını eve bırakmayıp annelerin, babaların eline geçmesini önlerdi. Bu çöp çatanlığı tamamen iyi niyetle, karşılıksız ve akli keserse yapardı. Mektuplar mutlaka günü gününe dağıtılırdı. Postacılar, iş çok olursa geç saatlere kadar çalışırlar, iş az olursa bir çarşı esnafına takılıp lak lak ederlerdi. Her ikisinde bisikleti vardı. Dağıtımı bu bisikletleriyle

yaparlardı. Telgrafları kendileri çekip, kendileri aldıklarından muhteviyatını bilirlerdi. Yüzlerine baktığınızda iyi veya kötü haber getirdiklerini anlamanız mümkündü.

Karşıyaka nahiye olduğundan Belediye Reisi yoktu. İzmir'e bağlı küçük bir teşkilatı ve 3-4 memuru vardı. Bu memurlar genelde temizlik işleriyle uğraşırlardı. Çöpler tek atlı arabalarla toplanırdı. Arabaların gidemeyeceği yerlerden, iki tarafında büyük küfeler bulunan, eşek veya katırlarla çöpler toplanırdı. Herkes her gün mutlaka kapısının önünü temizlerdi. Çocuklar hep sokakta oynadığından ve yaşantı hep kapı önünde konuşma, dertleşme ve yardımlaşma şeklinde geçtiğinden sokaklar tertemiz olurdu. Araba sürücüleri "Çöpçü! Çöpçü!" diye bağırarak dolaşırlar ve o sırada evden çıkarılıp verilen çöpleri araba üstündeki kapağı açarak içine dökerler ve sonra tekrar kapağı kapatıp "Deh! Deh!" deyip yollarına devam ederlerdi.

Esasen tasarruf bir mecburiyet bir eğitim yolu olarak kabul edildiğinden her zaman ön planda düşünülür, dolayısıyla ev ve işyerlerinden çok az çöp çıkardı. Naylon torba yoktu. Mecmualar, gazeteler, boş şişeler çöpe atılmazdı. Mutlaka saklanıp değerlendirilirdi. Eski giyim eşyaları, kumaş parçaları yıkanıp bohçalar içinde muhafaza edilir ve yama, küçük çocuk elbiseleri dikme gibi işlerde kullanılırdı. Yırtık yün kazaklar sökülür, önce yumak sonra çile haline getirilir, yıkanıp kurutulur ve yeniden bir şeyler örülürdü. Hemen her evde kedi, köpek, tavuk bulunurdu. Yemek artıkları, sebze artıkları onlara verilirdi. Kavun, karpuz kabukları ufak ufak doğranıp atlara, eşeklere, inek ve koyunlara yedirilirdi. Eşekleriyle süt satanlar bu kabukları toplarlardı. Artık ekmekler peksimet yapılarak değerlendirilirdi. Bu işleri yapmak alışkanlık, adet, gelenektir. Genelde en fakirinden en zenginine herkes böyle hareket ederdi.

O yıllarda, ana caddeler ve kaldırımları büyük parke taşlarıyla; ara sokaklar ve kaldırımları "Arnavut Kaldırımı" tabir edilen taşlarla döşeliydi. Asfalt diye bir şey pek bilinmiyordu. Ama mutlaka her yolda kaldırım vardı ve yollar hafif bombeliydi. Dünyanın her tarafında kaldırımların yüksekliği 16-18 santimdir. Çünkü, rahat çıkılıp inilen basamak yüksekliği 168 milimetre olarak tespit edilmiştir ve her mimar mühendisin bunu bilmemesi olanaksızdır. Değişik yükseklikteki kaldırımlar insanların yürüyüşünü engeller, düşmelerini kolaylaştırır. Her kaldırım, yaya geçitlerinde ve yolla birleştiği yerlerde meyil alarak, yüksekliği sıfırlanarak inşa edilir. Belediyeler, insanların, sakatlarını, yaşlılarını ve çocuk arabalarını düşünerek kaldırımlarını inşa etmek mecburiyetindedirler. Vatandaşlarını cambaz veya tarzan olarak kabul edemez, göremez ve düşünemezler. Kaldırım, yalnız yayaların kullanması için inşa edilir, oto park olarak kullanılmasına müsaade edilmez ve düşünülemez. Aksine hareket yaya haklarını gaspetmek olarak mütalea edilir ve bütün dünyada olduğu gibi bizde de şiddetle cezalandırılmalıdır.

Hatırladığım kadar o yıllarda kışın devamlı hemen her gün yağmur yağardı. Hep anlatırlardı. Adamın biri kışın İzmir'de 6-7 gün kalmış. Her gün yağmur yağmış. Bir kaç sene sonra tekrar bir kış günü yolu İzmir'e düşmüş. Yine yağmur yağdığını görünce: "Allahım! Bu ne biçim şehir? Kaç senedir yağmur hiç durmadı!" demiş.

Asfaltı hiç meyil vermeden dökenler, döktürenler yağmur sularının yolun ortasında toplanmasını önleyemezler. Rögarları belli aralıklarla ve hesabını yaptırarak inşa etmeyen veya ettirmeyenlerin her yağmurda yolların su basmasını seyretmeleri kaçınılmazdır. Yaptırdıkları tamiratların pisliklerini günlerce sokakta, meydana bırakmak veya bıraktırmak bu pisliklere çöp gözüyle bakmamaktan kaynaklanmakta ve rögarların da tıkanmasına sebep teşkil etmektedir. Bunları halledemeyen

yöneticilerimiz her yağmur da şehrin rezil olmasına sebebiyet vermektedirler ve kalkıp devamlı trilyonluk projelerden bahsederek halkımızı adeta çıldırtmaktadırlar.

Bir yol veya cadde trafiğe açık veya kapalı olur. Trafiğe açık yola mutlaka kaldırım yapmak kuralı değiştirilemez. Dünyada trafiğe açık kaldırımsız yol örneğinin yalnız İzmir’imizde bulunduğunu düşünüyorum.

Karşıyaka’da yağmur sularının denize aktığı bir kanalizasyon şebekesi mevcuttu. Ayrıca her evde foseptik çukurları vardı. Bu foseptik çukurları genelde 1-2 senede dolardı. Belediyenin çöp arabaları gibi üstü kapalı, foseptik pisliklerini taşıyan tek atlı arabaları vardı. Bu at arabalarının sürücüleri “Lağımıcı! Lağımıcı!” diye bağırarak sokaklarda dolaşırlar ve dolan foseptikleri temizlerlerdi. Gerek çöpler gerekse foseptik pislikleri bugün Karşıyaka’da Bahçelievler denen yere dökülürdü. Çöplerin ve foseptik pisliklerinin üzerine bir kış yağmur yağınca tüm bahçıvanların kullandığı gübre elde edilmiş olurdu.

Denize akan yağmur suyu kanalizasyonu yazın çalışmazdı, kururdu. Dolayısıyla, bilhassa yazın deniz suyu pırl pırl olurdu. Buldanlı Behçet Uz Belediye Reisi olunca foseptiklerin yağmur suyu kanalizasyonuna bağlanmasını uygun gördü ve İzmir Körfezi’nin mahvolmasına ilk adımı atmış oldu. Bence bu kararıyla da İzmir’e yaptığı tüm güzel hizmetlerin üzerine bir kara çizgi çekmiş oldu.

Tüm dünyada asfalt döküldüğü zaman menfezler aynı hizaya getirilir. Bizde yapılmaz. Arabaların: “Lak! lak!” çukurlara düşmesi bir tutkudur. Yol çizgilerimiz 10-15 gün dayanır. Boya markasını dışarı sorup öğrenemeyiz. Yıllarca dayanıksız boyayı sürmeye devam ederiz. Neden? Bilinmez.

Geçmiş zamanları, eski yaşantımızı düşündükçe ve bu günleri bugünkü yaşantımızı gördükçe, hakikaten ilerledik mi? Geriledik mi? Kestiremiyorum. Şehrimize bir taraftan asrın son gelişmelerini uyguluyoruz. Diğer taraftan çöpler, pisliklerle boğuşup temiz bir hava alamıyor, kendimize yolda yürüyebilecek bir kaldırım bile bulamıyoruz.

O zaman ki yaşantı ve o zaman ki insanlarla, Avrupa’nın bir çok ülkesinden ilerde olduğumuz kanaatimce münakaşa bile edilemez. Hele Yunanistan tamamen zavallı bir memleketti. Enflasyon diye bir kavram bilmiyorduk. Paramız yabancı paralar karşısında değerliydi. Bir Avrupa ülkesine gittiğimizde yabancılar biz Türklere gıpta ile bakıyorlar, bizleri el üstünde tutuyorlar, nasıl ağırlayacaklarını, nasıl memnun edebileceklerini bilemiyorlardı. İkinci Dünya Harbi bitimine hatta 1950 - 1955 yıllarına kadar bu böyle devam etti. Frankı, markı, sterlini Türk parasıyla dışarda ülkemizden daha ucuza alabiliyorduk. Avrupalılar, Gönderdiğimiz üzümleri ekmeklerine katıp yemek diye yerlerken, bizim en fakirimiz bile onlardan iyi besleniyordu. Evet, çivi bile ithal etmeye muhtaçtık ama saygı değer bir millettik. Birlik, beraberlik, sevgi ve saygıyla yaşayan taş gibi bir devlettik. Avrupalılar yıkılmış, mahvolmuş ülkelerini cennet yaparken biz kötü yönetimlerle, sözde gurur duyduğumuz bu günlere geldik.

BÖLÜM III

O yıllarda esnaflar, ihtiyaçlarını rahat karşılayabilen, çocuklarını rahatlıkla okutabilen ve genelde oturduğu evin sahibi olan bu günkü orta sınıfa eş kişilerdi. Karşıyaka'daki esnafların tamamı, bugün çarşı kabul edilen, Kemalpaşa caddesi üzerinde bulunurlardı. Yalıda hiç bir iş yeri yoktu. Vapur iskelesinden istasyona doğru yürürken sağımızda kalan Rayegan, Arabacı ve Şaheste isimli sokaklarda da tek tük esnafa rastlanırdı. Bu sokak isimlerini de zeki, ileri görüşlü bir yöneticimiz ne hikmetse iptal edip sokakları numaraladı ve böylece insanların bir adres bulma veya sorma imkanını da elinden almış oldu. Uygulamanın bize ne kazandırdığını bu yaşıma geldim çözemedim. İlerde bir gün mutlaka bu numaraların iptal edilip sokaklarımıza büyüklerimizin isimlerinin verileceğine de inanıyorum ve bekliyorum.

Sokak numaralarını bir adamın eline kırmızı boya ve fırça vererek yazdırtmakla çobanların koyunları numaralamaları arasında bir fark var mı? Bu sistemi Paris'de mi? Londra da mı? Görmüşler de kapmışlar? Kendilerine "Neden?" diye bir soru yöneltseniz, "Para yok! Mok!" diye bir sürü saçma sapan cevap alırsınız ve sonra da onların paralarımızla boy boy kendi reklam panolarını yaptırtıp kendilerini methettiklerini veya Mega proje palavraları attıklarını tabela ve pankartlarda seyreder durursunuz. Çok matrak! Çok acı! Gel de bu insanların İzmir'i güzelleştireceklerine ve körfezi kurtaracaklarına inan! Reklam yapacak adam elini cebine atar, kendi reklamını yapar ve kimsenin de bir diyeceği olmaz. Biz vatandaş olarak ondan memnun kalırsak ilerde heykelini de dikebiliriz, ama biz dikeriz yani onu başa getirenler fakat kendisi değil.

Çarşıya girişte bu günkü İş Bankası'nın önündeki boşlukta Zeki beyin kahvehanesi bulunurdu. Kahvehanenin arka kısmı kapalı bölümünü oluştururdu. Bina tek katlıydı ve önü açıktı. Yazları bu açık bölümünün üstüne tente çekilirdi. Açık bölüm kaldırılma aynı hizada değildi. Kaldırımdan sonra bir iki basamak çıkılınca bu açık bölüme ulaşılırdı. Karşıyaka'nın en popüler, en ekabir kahvehanesi buydu. Sabahlan, akşam üstü ve geceleri yemekten sonra çok kalabalık olurdu. Gündüzleri yalnız erkeklerin geldiği bu kahveye, bilhassa yazları, hanımlar da eşleriyle gelirlerdi. Bu kahvehane daha çok orta yaşlıların devamlı uğradıkları bir lokal konumundaydı. Delikanlılar, büyüklerine hürmeten veya çekindiklerinden bu kahvede oturmazlardı. Esasen o yıllarda delikanlılar, kahvehanelere pek gitmezlerdi. Kahvehaneye giden gençlere iyi gözle bakılmazdı. Kahvehanelerde genelde kahve, ıhamur, ada çayı, limonata, ayran ve gazoz içilirdi. Gazoz şişelerinin ağızları şimdiki gibi teneke kapaklarla kapatılmazdı. Şişe içinde bulunan cam bir bilya gazın tazyiki ile şişeyi kapalı tutardı. Bilya, parmakla içeri ittirilince şişe açılmış olurdu. Şişe kazayla kırılırsa içinden çıkan camla, çocukların sokakta oynadıkları, bilya oyununun en makbul taşı elde edilmiş olurdu. O yıllarda çay da kahvelerde bulunurdu ama ithal malı olduğundan, bu günkü gibi, popüler değildi. Karadenizde çay üretimi yoktu, bilinmiyordu. Kahvehanelerde tavla, domino oynanırdı ve taşlar gürültüyle yer değiştirir bu ses hep duyulur ve yankılanırdı. En önemli olan Zeki beyin kahvehanesinde gazete bulunmasıydı. O yıllarda İzmir'de yalnız Yeni Asır Gazetesi vardı. Masraf olmasın diye ekseriyet gazete almaz, haberleri bu kahvehaneye gelip Yeni Asır'ı okuyarak öğrenirdi. Bilhassa sabahları vapurla işe gitmeden bu kahvehaneye uğrayıp gazete okumak bir alışkanlık, bir gelenektir. Zeki bey, alınıp

gidilmesin diye Yeni Asır Gazetesi'ni mutlaka iki tahta çıta arasında sıkıştırılmış olarak müşterilerine verirdi. Ayrıca, Zeki beyin kahvesinde nargile içmekte erkeklerin en büyük zevki, tutkusuydu.

Çarşıda, Zeki beyin kahvesini geçtikten sonra, Rum'lardan kalma tek katlı bir fırına gelinirdi. En çok çalışan fırın buydu. Ramazanlarda sıcak pide almak için önünde kuyruk oluşurdu. Bu fırını Karadeniz'den göç etmiş bir aile çalıştırırdı. Tüm aile Soğukkuyu'ya varmadan, ana caddenin hemen arkasında tarlalar içindeki büyük bahçeli bir evde otururlardı. Çocukları Karadenizliden çok Karşıyakalı olmuşlardı. Dürüst insanlardı, kumar tutkuları kendilerinden başkasına zarar vermedi. Oğulları Namık benim ilkokuldan sınıf arkadaşım. On- beş yaşlarında aynı kızı beğenmemiz bizi dövüğe zorlamıştı. Yediğim yumrukla gözüm mosmor olmuştu. Kasap Hakkı'dan aldığım bir parça eti gözüme bastırarak çarşıdan ayrılmış ve ev halkını bir pencere kanadına çarptığımı iknaya çalışmışım. Sonra kısa sürede hepsini unutmuş ve Namık'la sarmaş dolaş olmuştuk.

Fırının yanında bir erkek berber salonu hatırlıyorum. Büyükçe bir yerdi. İçerde üstleri başları tertemiz, beyaz önlüklü üç berber çalışırdı. Ben de bu salonda orta yaşlı Kadri isimli berberde traş olurdum. O zamanlar erkek berberlerin işi bayağı iyiydi. Elektrikli traş makinası bilinmiyordu. Traş jileti ithal malıydı ve pahallıydı. Genelde erkekler ustura ile traş olurlardı. Fakat, ustura kullanmak kolay bir iş değildi. El melekesi ve dikkat isterdi. Çok kişi sabahları önce berbere gidip ustura ile sakallarını kestirir sonra işlerine giderlerdi. Bu yüzden berberler sabah çok erken dükkanlarını açmak zorunda kalırlardı.

Sonra bir şekerçi dükkanına gelirdik. Güler yüzlü tadı bir adamdı. Akide şekerleri çeşidi yalnız onda bulunurdu. Müşterilerine hep "Şekerim!" diye hitap ederdi. Herkes burasını Şekerimin dükkanı olarak bilirdi. Elinde olmadan bazan yaşlı kadınlara bile "Şekerim!" diye hitap edince terslendiği de olurdu.

Yola devam edince mezeci Mahmut'un dükkanına gelinirdi. Bu dükkanda pastırma, sucuk, çeşitli peynirler, tuzlanmış balıklar, tütsülenmiş balıklar, lakerda ve sadeyağ satılırdı. Tütsülenmiş ringa balığı çok meşhurdu. Yunanistan'dan gelirdi, her zaman bulunmazdı.

O yıllarda çiçek yağları, margarinler yoktu. Yemeklerde zeytinyağ, tereyağ veya sadeyağ kullanılırdı. Kaynatılarak suyu alınmış tereyağlara sadeyağ denilirdi. Bu yağlar Diyarbakır'dan, Urfa'dan gelirdi. Mahalli yağlardan o nefasette sadeyağ elde edilemezdi ve bu yüzden üretilmezdi. Bilhassa ilkbaharda Urfa'dan gelen sadeyağla evde bir pilav pişirilince tüm mahalleden kokusu duyulurdu.

Mahmut efendinin yaz aylarında en çok sattığı mal buzdu. Dükkanının büyük bir bölümünü kapaklı, içi çinko kaplı bir dolap işgal ederdi. Salhaneden büyük kalıplar halinde gelen buzlan bu dolaba yerleştirirdi. Satış için bir kalıp buz ahşap bir tezgah üzerinde bulunurdu. Kendisine: "Mahmut efendi! Bana beş kuruşluk buz verir misiniz?" deyince, satırla bir parça buz kırar, ortasından bir sicimle bağlayıp, sicime küçük bir tahta geçirerek buzu verirdi. Mahmut efendinin tek kusuru akşamlan kafayı çekmesiydi. Ama zararsızdı. Kimseye sataşmazdı.

1948-1950'den önce evlerde buzdolabı yok denecek kadar azdı. Lüks bir makina olarak bilinirdi. Hemen her evde tel dolapları vardı. Yemekler, peynir ve sair yiyecekler serin bir yere konan tel dolaplarında muhafaza edilirdi. Karşıyaka'da su ihtiyacı, Yamanlar suyu evlere bağlanıncaya kadar, evlerdeki kuyulardan temin edilirdi. Hemen her evde bir kuyu ve bu kuyuya bağlı elle çalışan bir tulumba bulunurdu. Karşıyaka'nın tüm içme suyu ihtiyacı, vapur iskelesinden çıkınca hemen sağ tarafta devamlı akan bir kaynak suyundan sağlanırdı. Nefis, çok lezzetli bir içme suyuydu. Bu su testilere doldurularak evlere, kahvehane ve lokantalara taşınırdı. Çocukluğumda durum böyleydi. Yamanlar suyunun evlere bağlandığı tarihi hatırlayamıyorum. Su testileri Menemen'den getirilir ve çarşıda satılırdı. Bu testilerin bazı cinsleri suyu bayağı soğuturdu. Akşam üzerleri de bazen biraz buz satın alınıp, kırılıp sürahilere atılarak haşlama soğuk su elde edilirdi. Bilhassa sıcak yaz gecelerinde kapı önlerinde misafir ağırlarken haşlama soğuk su içmek, ikram etmek bir adet ve alışkanlıktı. Buz hergün satın alınmazdı. Buz satın almış olan ev, komşularına sorar, buz almamış olanlara sürahilerle soğuk su gönderirdi. Soğuk su vermek sevgi ve sevap yapmayı ifade ederdi. Bazı evlerde içi çinko ile kaplanmış, dışı ahşap ve içinde spiral haline getirilmiş kurşun boru bulunan dolaplar vardı. Spiral halindeki kurşun boru üzerine konan buz parçası yanındaki çeşmesinden akan suyu soğuttuğu gibi dolaba konan yemekleri de muhafaza ederdi.

Mahmut'un dükkanını geçip sağa sapınca Rayegan Sokağına girmiş oluyorduk. Sağda büyük demir bir kapı karşımıza çıkardı. Bu kapı rum yapısı koca bir binanın üst kat girişiydi. Girit muhaciri Faika hanım ve üç çocuğu Nedret, Hasan, Şivekar burada otururlardı. Bu ev kendilerine mübadelede Devlet tarafından verilmişti. Evin üst katının caddeye bakan büyük bir balkonu vardı. Merasimleri çarşığı ve denizi buradan seyretmek bir zevkti. Arkasındaki geniş bahçe meyve ağaçlarıyla doluydu. Faika hanım çok terbiyeli hürmet gören bir hanım efendiydi. Büyük yaşta göç ettiğinden Türkçe öğrenememişti. Hep rumca konuşur, çok az Türkçe bilirdi.

Mezeci Mahmut ve giriş kapısına bitişik olan dükkandaki boyacı Hüseyin, üst katta oturan Faika hanımın kiracılarıydı. O yıllarda daha ne plastik badanalar ne de hazır yağlı boyalar vardı. Badana kireçle yapılırdı. Hüseyin efendiden yalnız kireç badananın içine atacağımız renklendirici toz boyayı alırdık. Yağlı boyayı yapmak için ise bezir yağı, çinko, neft alınır içine toz boya atılarak istenen renk tutturulurdu. Cam, çivi, alçı gibi her türlü inşaat ve tamirat malzemesi de ondan alınırdı. Hüseyin efendi de Girit göçmeniydi. K.S.K. yöneticisi olduğundan sporcularla devamlı konuşurdu, temastaydı. Bu yüzden Türkçesi bayağı düzgündü. Şivesinden Giritli olduğunu hemen anlayamazdınız.

Tekrar çarşıya çıkınca bugünkü Galeri Nur'un bulunduğu köşede tatar Ali'nin dükkanını görürdük. En iyi pastırma, sucuk burada bulunurdu.

Buradan Şaheste Sokağın başına, yani bu günkü Ses pasajına kadar hep rum yapısı, tek katlı, çoğunun tepelerinde tuğla süslemeler bulunan dükkanlar vardı. Hepsisi düz ayak girişliydi. Dükkanların içi hemen her gün su dökülerek yıkanırdu. Esnafların kapılarının önlerini süpürmeleri, yıkamaları, daima temiz tutmaları bir alışkanlık ve teamüldü. Aynı işi mutlaka her gün yaparlardı. Bu belki de tüm Karşıyakalıların, güzel hava görünce, hep kapı önünde oturmalarının, kahvelerini kapı önünde içmelerinin bir bağlantısıydı. Yağmur soğuk olmadıkça evin içine girilmezdi. Tüm evlerde herkes kapı önlerine sandalye, kilim atarak adeta sokakta, kaldırımında yaşardı. Sebze sokakta ayıklanır, örgü sokakta örülür, misafir sokakta ağırlanırdı. Gece bir evin kapısında

oturan görmezseniz, onların gezmeye gittiğine veya erken yatuklarına hükmederdiniz.

İlkokula başladığım yıllarda, ailemin durumu daha iyiye doğru gidiyordu. Enver dayım Osmanlı Bankası Müdürü olmuş, bugün birinci Kordon'da Deniz Saha Komutanlığı lojmanı olan yerdeki, ihtişamlı levanten evini kiralamıştı. Babam, biriktirdiği 800 lira ile Hengam sokağında (Bu günkü 1696 sokak veya Mavi köşenin bulunduğu sokak) büyük bahçeli iki katlı bir rum evi satın almıştı ve o eve taşınmıştık. Teyzem, müfettiş olan kocasıyla, devamlı Anadolu'ya gidiyor ve İzmir'e geldikçe Enver dayımın kiraladığı evde kalıyorlardı. Niyazi dayım askerdi. Büyük annem ve büyük babam mübadele ile aldıkları yalı evini kiraya vermişlerdi. Kah bizim yeni evimizden kah Enver dayımın kiraladığı evde kalıyorlardı. Koca evde iki kişi oturmak onları sıkı-mıştı. Esasen bu ev bilahare 20.000 liraya satılmış ve ele geçen bu para ailenin ihracat yapmak için kurdukları "Hüsnü Bakioğlu ve Mahdumları" firmasının kuruluş sermayesi olarak kullanılmıştı.

Ben Cumhuriyet ilkokuluna gidiyordum. Türkçem düzeldikçe arkadaşlarım da çoğalıyordu. Hiç unutmadığım saygı değer öğretmenlerim sayesinde klişeden bozma okulumu sevmiştim. Okul, büyük bir bahçe içinde eski bir klişe, bir papaz evi ile bekçi ikametene ayrılmış küçük bir evden müteşekkildi. Yıllarca süren muharebelerin doğurduğu fakirlik burada daha çok göze çarpıyordu. Memleketini seven, Atatürk ve inkılaplarına bütün varlıklarıyla inanmış hocalar, canla başla çalışarak bizi bir batılı yapmak ve zengin fakir ayırımı yapmadan birbirimizi sevmemizi sağlamak için çırpınıyorlardı.

Hepsi örnek alınacak kişilerdi. Derslerimizin yanında temizlik, büyüklere saygı, bahçevanlık, el işleri, çamaşır yıkama, ütü yapma, dikiş dikme gibi her medeni insanın biraz bilmesi icap eden bilgileri durmadan bize aşılamaaya çalışıyorlardı. Vatan sevgisi, insan sevgisi, birlik, beraberlik, tasarruf etmeyi küçük beyinlerimize yerleştirmeyi çok iyi biliyorlar ve öğretiyorlardı. Hepsi nur içinde yatsın!

Okula başlayarak Rum dadımın dizinin dibinden ayrılmam, yalı evinden bir mahalleye taşınmamız, Türkçe öğrenmem, sokakta bilye oynamam beni değiştirmişti. Her gün yaşadığım memleketimizin örf ve adetlerini öğreniyordum. Babam bir gün eve şık bir koltuk takımı getirmişti. Bir oda boşaltılıp temizlenmiş ve eşyalar oraya yerleştirilerek kapısı kapanmıştı. Burasının misafir odası olduğunu böylece öğrenmiştim. Bu oda her gün temizlenip tozu alınır, hep kapalı tutulur yalnız bayramlarda ve kabul günlerinde kullanılırdı. Her ev kadınının bir kabul günü vardı. Ayın ikinci salısı Şadi- ye hanımın, ayın üçüncü perşembesi Güzide hanımın kızı İffet hanımın diye bu kabul günleri tespit edilir hatta not edilirdi. Kabul günü olmayanlara kendini beğenmiş olarak bakılırdı. O gün haberli olan evin erkekleri de eve geç gelir ve böylece kadınlara uzun bir lak lak süresi tanımış olurlardı.

Tekrar çarşıya dönersek, Tatar Ali'nin dükkanından sonra tıpa tıp aynı metrekarede, aynı tarz vitrini olan 3- 4 kasap dükkanından ilkinde böylelikle varmış olurduk. O yıllar da mezhaba vardı ve Salhanenedeki binada buz fabrikası ile iç içeydi. Kasaplar satacakları etleri bir gün önce mezbahadan gidip satın alırlar, mezbaha arabaları da sabah çok erken saatlerde etleri getirip kasap dükkanlarına bırakırlardı. Nakliyat arabası sürücüsünde her kasap dükkanının bir anahtarı bulunur, sürücü erkenden bu dükkanları açar, etleri yerleştirir ve tekrar yoluna devam ederdi. Her kasabın devamlı olan müşterileri vardı. Biz ilk okuldan sıra arkadaşım olan Hakkı'nın babasının dükkanından alış veriş ederdik. İlkokulu bitirdikten sonra işin başına geçen

Hakkı, bilhassa süt kuzu kesim zamanında bana hep kelle ayırırdı, sevdiğimi bilirdi. Akşam üzerleri dükkanına uğrardım. Sohbet ederdik, kedimiz için ciğer, köpeğim için kemik verirdi. Çok genç vefat edip aramızdan ayrıldı.

Kasap dükkanlarından sonra iki manav dükkanı gelirdi. İlkinin ismini hatırlayamıyorum. İkincisi Bekir efendi idi. Çeşidi bol, daha zengin bir manavdı. Ceviz çıkınca taze ceviz bulundurur, kışın sobada kızarttığımız kuzu kestanelerini de satardı. Av mevsiminde, avcıların getirdiği; bildircin, keklik ve yabancı tavşanlar dükkanında asılı dururdu. Oradan görüp, beğenip, seçip alırdık.

Manavların bitişiğinde, Karşıyaka'nın en popüler yerlerinden biri olan, Celal'in meyhanesi vardı. Burası kafa çekilen bir yerden çok bir buluşma, bir sohbet, bir yorgunluk atma yeri idi. En kalabalık saatleri akşamları saat 5-8 arasındaydı. O saatlerde ayakta duracak yer bile bulunmazdı. Genelde vapurla İzmir'den işinden dönenler doğrudan Celalin meyhanesine dalar, küçük tabaklarda verdiği nefis mezeleriyle bir iki tek atar ve çakır keyif evlerine giderlerdi. Evde kabul günü varsa veya ev halkı bir yere gitmişse Celalde biraz daha kalınırdı. Ama, bu meyhaneden erkeklerin hiç bir zaman tam karınlarını doyurarak çıktıklarını hatırlamam. Yani, erkekler evlerine yemeğe mutlaka yetişirlerdi. Akşam Celal'de buluşuruz deyip konuşmalarını, anlaşmalarını burada yapanların sayısı da az değildi. İzmir'in kozmopolit bir şehir olduğu burada açıkça görülürdü. Türkü, Rumu, Musevisi, Levantenî, İtalyanı, İngilizî, Hollandalısı ve Fransızî birlikte kafayı çekerlerdi. Laiklik ağızlarında değil yüreklerdeydi. Altı numaralı resme bir daha dikkatle bakarsanız, "RAKI BOMONTİ" reklamını okuyabilirsiniz. Bu tip bir reklamı bugün otobüsler üzerine yazabilir miyiz? Sizin ne düşündüğünüzü bilemiyorum ama ben "Çok zor!" diyorum. Celal'in meyhanesi Ramazan'da kapanır, tamirata boyası, badanası yapılır ve Bayram ertesi mis gibi yeniden açılırdı.

Hatırladığım kadarıyla, Celal'i geçince, yine bir manava ve sonra Arabacı sokağının köşesinde Giritli bir kasap dükkanına gelinirdi. Bu yeri Girit'te de mesleği kasaplık olan Mustafa efendi çalıştırırdı. Golf pantolonlu, çizmeli, kaytan bıyıklı bir Yunan palikaryası (Kabadayısı) görüntüsü verirdi. Yanındaki çırağına More Hasan ! (Ulan Hasan!) diye hitap ederdi.

Kaluç'un bakkaliye dükkanı Arabacı sokağının diğer köşesindeydi. Bu yeri, Girit'ten mübadele ile gelmiş bir aile çalıştırırdı. Genelde müşterileri Giritlilerdi. Karşıyaka'da da herkes, aile lakaplarına dayanarak, bu yeri "Kaluç'un Bakkaliyesi" olarak bilirlerdi. Bu dükkanda rahatça rumca konuşarak alışveriş edebilirsiniz. Zengin peynir, zeytin ve meze çeşidi bulundururdu.

Bitişindeki fırın da iyi çalışırdı. O yıllarda, evlerde yemek pişirme fırınları yoktu. Yemekler odun, odun kömürü veya gaz ocaklarında pişirilirdi. Odun, çıra ve odun kömürünü eşekleriyle kapı kapı dolaşan yörük, yaşlı köylü kadınlar getirip satarlardı. Gaz, bakkalardan alınırdı. Gaz ocakları üstündeki küçük pompa ile gazın sıkıştırılıp ufak memeden püskürtülmesiyle yakılır ve çalıştırılırdı. Yemekler hep kalaylanmış bakır tencerelerde pişirilirdi. Tencereler kalaylanmış olarak mutfak raflarında pırl pırl dururdu. Bakır kapta pişen veya duran yemeklerin insanları zehirlediği çok iyi bilinir ve tencerelerin daima kalaylı olmasına dikkat edilirdi. Sokaklarda hep "Kalaycı! Kalaycı!" diye bağırıp dolaşan adamlar vardı. Tencereleri çuvallara doldurup eşeklerine, atlarına yükleyip, onları kalaylayıp, geri getirip hiç şaşırmadan evinize teslim ederlerdi. Evlerde tepsiler içinde hazırlanmış domates biber dolmaları, ıspanaklı

veya kıymalı kol börekleri, etli domatesli patatesler, karnıyarıklar ve kurabiyeler fırına getirilip teslim edilirdi. Bir iki saat sonra tekrar fırına gidilip pişen yemekler teslim alınırdı. Bu taşıma işini ekseriyetle evin çocukları yapardı. Yemekler eve gelince, mis gibi koktu deyip yakın komşulara bir tabak doldurup göndermek adet, gelenektir. Tabak o komşu tarafından boş olarak iade edilmez, mutlaka içine bir şeyler konularak size gönderilirdi. Bu komşuluk, sevgi ve hürmet gösterisi tüm İzmir’de mevcuttu. Levantenler, Rumlar ve Museviler de bu alışkanlık ve teamüle uyarlardı. Musevi komşularımızın hazırlayıp evimize gönderdikleri sakız tatlılarının tadı da hala damağımdadır.

Fırını geçince Esat beyin eczahanesine gelirdik. Esat bey ciddi, dürüst ve efendi bir kişiliğe sahipti. İki kızı bir oğlu vardı. Küçük kızı benim ilkokul sınıf arkadaşım. Esat beyi her zaman eczanesindeki tezgahın başında görmek mümkündü. Tezgahta değilse, hemen arkasındaki küçük laboratuvarında ilaç hazırlamakla meşgul olduğunu bilir ve orda duran bir iki sandalyeye oturup gelmesini beklerdik. Üzerinden eksik etmediği temiz beyaz önlüğü ile az sonra gözükür, bir tıp adamı ciddiyetiyle uzattığınız reçeteyi inceler, ilaçlar hazırdaysa hemen verir, hazırlanacaksa gelmeniz icap eden saati söylerdi. O yıllarda eczacılık zor bir meslekti. İlaçların büyük bölümü hazır olarak satılmaz, eczacılar tarafından hazırlanıp teslim edilirdi. Esat bey, çok az ve öz konuşurdu. Okunmayan doktor yazılarını kolaylıkla çözer ilaçları teslim ederken mutlaka reçetenin arkasına okunaklı olarak kullanma tarifini yazardı. Karşıyaka’da en güvenilir, en bilgili, en çok çalışan eczahane burasıydı. Diğer eczahanelerin hazırlayamadığı reçeteleri de yalnız Esat bey hazırlayabilirdi. Yaşlanınca eczahaneyi Hasan Ögüt’e devretmişti. Haşan bey de bu eczahanede uzun yıllar hizmet verdi. Fakat, Esat beyin itibarına ve cirosuna hiç bir zaman erişmiş olabileceğini tahmin etmiyorum.

Eczahaneden sonra ev mi? İşyeri mi? Hatırlıyamadığım bir iki bina mevcuttu. Sonra bu günkü Ses pasajının bulunduğu Şaheste sokağı köşesindeki Sümer sinemasına gelinirdi. Bu sinema uzun yıllar bu isimle hizmet vermiş sonra sahip değiştirenin adı Ses sineması olmuştu. Sümer sineması çocukluğumun sinemasıydı. Bilhassa erkek çocukların, delikanlıların bayıldığı filmler bu sinemada oynatılırdı. Hiç unutamadığım bu günkü “Uzay Yolu” benzeri “Bay Tekin” diye bir film gösterime girmişti. O yıllarda her film mutlaka bir hafta oynatılırdı. “Bay Tekin” filmi de bir hafta gösterimde kalır, filmin sonunda ve en heyecanlı yerinde perdeye “Mabadı Haftaya” diye bir yazı çıkardı. Bu böyle bütün sene devam etmiş ve ben her cumartesi filmin devamını seyretmek için Sümer sinemasına koşmuştum. Sinemada birinci mevki bileti 11 kuruşa, ikinci mevki bileti 8.5 kuruşa almaktaydık. Ben en ön sırayı kapıp kendimi adeta “Bay Tekin” ile baş başa hissetmek için, 8.5 kuruş verir, ikinci mevki bir bilet alır, Arap’tan aldığım 1 kuruşluk kabak çekirdeğini yer ve zevkten adeta dörtköşe olmuş olarak sinemadan eve dönerdim. Bir sezon da Sümer sinemasından uzak kalmıştım. Münir Nurettin Selçuk’un “Kahveci Güzeli” diye bir filmi gösterime girmiş ve tüm sezon bu film oynatılmıştı. Filmin ilk Türk filmlerinden biri, Münir Nurettin’in şarkılarıyla dolu ve mevzusunun acıklı oluşu tüm Karşıyakalı kadın ve genç kızları sinemaya çekmişti. Mendilini alıp bu sinemaya her hafta ağlamaya giden kadın ve genç kızlar olduğunu mahallede işitiyordum.

O yıllarda Karşıyakada iki sinema vardı. “Melek” isimli sinema, iskeleden çıkınca sahilde soldan ilk sokağın başındaydı. Aileler çocuklarını alarak, gençler arkadaşlarıyla temiz pak giyinerek en yeni filmleri burada seyredilerdi. Cumartesi günleri öğle matinelerinde sinema çocuk sesleriyle cıvı cıvı olur, diğer günler bilhassa 9 seansında

sakinleşir, kibarlaşırdı. Müsamereleler, tiyatro gösterileri hep bu sinemada yapılırdı. İllisyonist Zati Sungur’u burada seyretmiş, günlerce etkisinden kurtulamamıştım. Melek sineması iki katlı, üstü sinema altı lokal olarak inşa edilmiş çok güzel bir binaydı. Mimarisi tipikti, sağlamdı, daha çok sene hizmet verebilirdi. Alt katı, Avcılar kulübü lokali olarak son zamanlara kadar hizmet vermişti. Sinema, geniş mermer merdivenlerle çıkılan ikinci kattaydı. Önce merdiven başındaki gişeden bilet alınır, sonra deniz manzaralı lobisi geçilerek sinemaya girilirdi. Sahnenin yanından merdivenle inilip ara sokağa çıkılırdı. 5-10 sene öncesine kadar lokal ve sinema yerinde duruyordu. Önünden “Kimler geldi, kimler geçti.” şarkısını mırıldanarak yürüyebiliyordum. Şimdi oradan geçerken başımı denize çeviriyorum. Gelecek nesillerin de faydalanabileceği bir mimari örnekti. Kim olduklarını bilmediğim kıymet bilmez, insanlar, sanki daha güzelini becereceklerini sanarak ve günümüzün rant hesabı silahıyla bu eseri de yok ettiler.

Tekrar çarşıya dönünce ve Sümer sinemasını (Bu günkü Ses pasajı) geçince şaheste sokağının diğer köşesinde büyük bir tütüncü dükkanına gelirdik. Bu dükkanın içine girilemezdi. İki cephesi de kapalı camekandı. Alış veriş caddedeki açık pencereden yapılırdı. Bu dükkan kolonya da satardı. O yıllarda her evde mutlaka limon kolonyası bulunması adetti. Evde kolonya bitince gelip şişeyi buradan doldurturdum.

Buradan Banka sokağına doğru yürürken Mithat beyin eczanesini, Çarşı camisini ve geniş avlusunu, tesisatçı Muharrem ustanın (Mesut’un babası) dar uzun dağınık dükkanını, Karakulak’ın dükkanı, İsveç Konsolosluğunu ve tam banka sokağının köşesinde diş doktoru Kenan beyin daima hareketli muayenehanesini hatırlayabiliyorum.

Bu yerlerden Karakulak’ı hiç unutmadım. Karakulak Karşıyakalıların mutlaka bildikleri, güvendikleri bir dükkan hatta bir semtti. Çarşıda bir yer, o dükkan sabit nokta kabul edilerek tarif edilirdi. Önce baba, sonra oğlu bu dükkanı uzun yıllar yaşattılar. Dükkanın cephesi çok dardı, içeri girilemezdi. Baba Karakulak, sabahın erken saatlerinden akşam geç saatlere kadar hep dükkanında, o caddeye bakan tezgahının arkasında ayakta dururdu. İşinden hiç ayrılmazdı. Evinden getirdiği yemeğini bile dükkanında işini takip ederek yedi. Müşteri gelince, yemeğini hemen bırakır, ne istediğini sorar, verir ve sonra fırsat bulunca yemeğini yemeğe devam ederdi. Baharatların, şifalı otların tamamını Karakulakta bulabilirdiniz. Esasen, onun yok dediğini hiç bir yerde bulamazdınız. Başka yerlerde veya İzmir’de aramanız mantıksız olarak düşünülürdü. Ayrıca, damga pulu ve kontrat gibi kıymetli kağıtları da hep onda bulabilirdiniz. O yıllarda damga pulu kullanmadan hiç bir resmi işlem yapılmazdı. Her dilekçeye mutlaka damga pulu yapıştırılır, her fatura kesildiğinde üstüne, fatura ödendiğinde altına damga pulu konulurdu. Bu işi devlet çok sıkı takip eder, pul müfettişleri işyerlerini devamlı denetlerlerdi. Damga pulu satışı için Defterdarlık, Tekel ürünleri satışlarında olduğu gibi, bayilik verir ve ancak ruhsat alıp üzerinde “Damga pulu satılır” yazılı levhayı asanlar satış yapabiliyordu. Ayrıca, kiralık roman da orda bulunurdu. Bir romanın bir haftalık kira ücreti 2.5 kuruştı. Bazen iki arkadaş ortak romanı kiralar çabuk okuyunca maliyeti bir kuruş on paraya düşürürdük. Böylece, gençler az parayla daha çok kitap okumak imkanına sahip olurlardı. Bence çok iyi ve faydalı bir yoldu.

Karakulak’ın önünde devamlı müşteri bulunurdu. İhtiyacını almak için biraz beklemen icap ederdi.

İsveç fahri konsolosu yaşlı bir levantendi. Torunu Antoine İssaverdens arkadaşımızdı. İtalyan geçinirdi. Ama doğru dürüst İtalyanca konuşamaz, yazamaz, okuyamazdı. Bu levantenlerin genel bir özelliği idi. Her dilden biraz anlayıp konuşurlar fakat hiç bir dili tam olarak bilmezlerdi. Mesela İngiliz geçinir, İngilizce konuşur fakat İngilizceyi ne doğru dürüst okuyabilir ne de yazabilirlerdi. Savaşlardan yıpranmış ülkemizde kendi okullarında ancak bu kadar bir eğitim alabiliyorlardı. Fakat, mevcut Türk'lerin daha da az eğitilmiş olmaları ve bilhassa çok azının yabancı dil bilmesi, bu insanların tüm dış ticarete ve bankaların kambiyo servislerine hakim olmalarını sağlamıştı. Okumuş, dil bilen Atatürk gençliği yetişinceye kadar levantenlerin işleri çok iyi gidiyordu. Sonra bizler yetiştikçe levantenler tek tek yok olup gittiler. Galatasaray'da lisede okurken iş öğrenmek maksadıyla yazları bir ihracatçı yanında veya o yıllarda Merkez Bankası'nın işini de üstlenmiş olan Osmanlı Bankası'nda çalışırdım. Yabancı paraları, dış muhabereyi, usulleri hep levantenlerden musevilerden öğrendim. En büyük kusurları Türkçelerinin çok zayıf olmasıydı. Çoğu bir dilekçe yazmaktan acizdi. Ticaret Odasına veya Gümrüğe yazdığım bir dilekçeyi hemen ceplerindeki not defterine geçirirler, yokluğumda onu kopya ederek vaziyeti idare ederlerdi. Birbirlerini sevdikleri aralarında yardımlaşmışları da söylenemez, Türklere daha yakındılar. Ailelerinden birisi ölünce caket yakalarına bir parmak genişliğinde siyah bant takarlardı. Kadınları ve kızları ise bir ay müddetle makyaj yapmazlar ve baştan aşağı simsiyah giyinirlerdi. Onlara nerde rastlarsak "Başınız sağ olsun!" derdik.

Yolumuza devam edip Banka sokağını geçince Alaybey Mahallesi Muhtarı olan ve orda bisiklet tamirciliği işi ile de iştigal eden Nihat beyin dükkanına gelirdik. O yıllarda Muhtarlık çok önemli bir görevdi. Muhtarlar tüm mahallenin tanıdığı saygı değer kişilerdi. Mahallenin tüm sorunları onlara bildirilir, anlatılırdı. Onlar da sorunları ilgili mercilere aktararak mutlaka çözümlerlerdi. Bilhassa belediyelerle ilgili aksaklıkları hep muhtarlar hallederlerdi. Şimdiki gibi çöpler alınmadı, çukur kapatılmadı gibi sorunlar için Belediyeye koşmazdık. Bilhassa harp yıllarında ekmek karnesi, dikiş makarası kuponu, kahve kuponu gibi ihtiyaç belgelerini hep muhtarlar dağıtırdı. Şimdi mahalle muhtarımızın yerini ve ismini ancak ikametgah senedi ihtiyacımız olursa öğrenebiliyoruz. Mahallenin gece bekçisini de muhtar tayin eder ve bekçiyi personeli gibi kullanıp her gelişmeyi evlerimize bildirirdi. Mesela, gece bekçimiz harp yıllarında: "Perdelerinizi iyi kapatmamışsınız! Işık sızıyor!" diye veya: "Bu gece saat 10'da sığınaklarınıza giriniz!" diye bizi ikaz eder, haber verirdi. Muhtarın her ev için tespit ettiği parayı aybaşılarında bekçimize öderdik. Hepimiz gece bekçimizi tanır ve severdik. Mahalleden, her gece, bir ev sırasıyla bekçinin akşam yemeğini verirdi. Mahalle bekçisi de tüm sakinlerini tanır, konuşur hal hatır sorardı. Bilhassa sıcak yaz günlerinde kapı pencere açık yatılırdı ve güven içinde uyurduk.

Muhtar Nihat bey, dükkanındaki bisiklet tamiri işiyle hiç alakadar olmazdı. Bütün işi Bahattin isimli bir genç yapardı. Bahattin fakir bir aile çocuğuydu, altı kardeştiler. Kazancının tamamını ailesinin ayakta durması için harcardı. Sabahın erken saatlerinden gece geç saatlere kadar aralıksız çalışırdı. Fevkalade terbiyeli, efendi bir insandı. Nihat beyin ölümünden sonra çarşı camii yanında kendi adına açtığı, yine bisiklet tamir dükkanında da uzun yıllar çalıştı. Onu tanımayan, sevmeyen bir Karşıyakalı düşünemiyorum. Genç denecek yaşta hakkın rahmetine kavuştu.

Nihat beyin dükkanından sonra pek iş yeri hatırlamıyorum, hep bir veya iki katlı evler mevcuttu. İlerdeki çıkmaz sokağın başında taş yapılı, büyük, iki katlı, güzel bir ev vardı. Burda eski Erzurum Valisi ve İzmir Valiliğinden emekli Nihat Şenman ailesiyle

otururdu. İriyarı, iyi giyimli, otoriter bakışlı, herkesin saydığı bir kişiydi. Diş hekimi olan oğlu Neşe Şenman da Karşıyaka'da çok sevilirdi. Sonra evlenip Alsancak'a yerleşti. O da kısa bir süre önce aniden hastalanarak aramızdan ayrıldı.

Burdan sonra tren istasyonuna gelirdik. İstasyon civarındaki meydan ve boş yerlerde hep paytonlar ve at arabaları dururdu. Tren raylarını geçip sağa sapınca Karşıyakanın meşhur Ali Bey hamamına varırdık. O yıllarda hamam yaşantımızın önemli bir parçası sayılırdı. Oturduğumuz Rum evlerinin genelde çoğunda banyo yoktu. Rumlar uzun yıllar vaftiz suyuyla yaşamayı benimsemişler ve hamama hiç ehemmiyet vermemişlerdi. Türklerle beraber yaşamak onlara da yıkanmayı öğretmişti. Fakat, ancak mutfakta biraz su ısıtarak yıkanmayı biliyorlardı. Biz Türklerin, bu evlere geçince, ilk işleri evlerine bir banyo ilavesi yapmak olurdu. Fakat, hamama gidip yıkanmanın da başka olduğunu herkes bilirdi. Bilhassa bayramlar yaklaşırken kadınlar komşularıyla ve küçük çocukları ile gündüzleri Ali bey hamamının yolunu tutarlardı. Erkekler de hamama gece giderlerdi.

İstasyondan geriye dönüp aynı kaldırımdan iskeleye doğru yürürsek tabiatıyla yine önce Banka sokağına gelirdik. O yıllarda, bu sokak, Karşıyaka'nın tek asfalt yoluydu. Tüm evler güzeldi. Çoğu bahçe içindeydi. Bisikleti olan burada mutlaka bir iki tur atardı. Banka diye bir şey yoktu. Belki de adı bankerlere layık bir sokak oluşundan kaynaklanıyordu.

Banka sokağının sonunda demiryoluna gelince karşımıza, bugün de nasılsa mevcut olan, çocuk yuvasının büyük bahçesi çıkardı. Bu bahçedeki büyük hurma ağaçlarından küçük siyah hurmalar oluşurdu. Bunları toplar, hem yer, hem de çekirdeğini içi boş bir kamaşla birbirimize nişan alıp atarak oynardık.

Banka sokağından iskeleye doğru yürümeğe devam edersek Şaheste sokağına varırdık. Sokağa sapınca hemen Foto Ar'ı Hayri beyin fotoğrafhanesini görürdük. Bu fotoğrafhane daha sonra Belediye sokağı girişinde iki katlı bir Rum binasına taşınmıştı. Hayri bey işini güzel yapan bir fotoğrafçıydı. Balıkadam, ilk Türk denizaltı fotoğrafçısı Mustafa Kapkın da mesleğe burada başlamış, işi burada öğrenmişti. Halen bir çok yerde çektiği fotoğraflarına rastladığımız Mustafa, maalesef çok genç ve en verimli yaşlarında aramızdan ayrıldı.

Sümer veya sonraki adıyla Ses Şineması'nın çıkışı Şaheste sokağındaydı. Hemen sinema çıkışında önü boşluk olan bir han bulunurdu. Demirciler, kalaycılar, marangozlar ve tamirciler hep burada bulunurdu. Bu sokakta bir meşhur köfteci ile şimdi Nevzat'ın çalıştırdığı babasının berber dükkanından başka bir iş yeri de hatırlıyamıyorum.

Yürüyüşe devam edip Arabacı sokağına girersek ve 50 metre kadar ilerlersek sağımızda büyük bir hana gelirdik. Tüm nalbantlar, soğuk demirciler burada bulunurdu. Paytonlar, at arabaları buraya rahatça girer, atlarının nallarını değiştirir, arabaların tekerlek ve sairesini burada tamir ettirirlerdi. Arabacıların buraya devamlı gidip gelmeleri sokağın adını da koymuş oluyordu.

Sonra Rayegan sokağını geçip iskele meydanına varmış oluyorduk. İskelenin çıkışında solumuzda büyük bir çay bahçesi vardı. Burası sahne kurulup gazino olarak da hizmet verirdi. Osman bey ilk gazinosunu burada kurmuş bilahare bugün Osman bey parkı olarak anılan yere geçmişti. Osman bey gazinosu zamanında en meşhur

eğlence yerlerinden biriydi. Resimde görülen yere daha sonraları Belediye güzel, manzarayı kapatmayan, görüntüyü bozmayan bir bina inşa etti. Müsteciri kardeşimiz Rıza burasını Tilla adıyla uzun yıllar çalıştırdı. Çok iyi hizmet veriyordu. Karşıyaka'nın sembollerinden biri haline gelmişti. İzmirli Belediye Başkanı Yüksel Çakmur ne hikmetse bu yere taktı. Yılların sembolünü ve Karşıyakalıların bulunduğu, nişan düğün töreni kutlamalarını da yaptıkları tek gazinoyu yıktırdı ve yerine umumi tuvalet inşa ettirdi.

Çarşıya iskeleden girişte sol köşede, bugünkü Yapı ve Kredi Bankası'nın bulunduğu yerde, iki katlı Rum yapısı bir bina vardı. Burası da Cemal'in kahvehanesiydi. Önünde daima 2-3 payton müşteri beklerdi. Atların pis kokulan bu kahvehanenin iyi çalışmasını engellerdi.

Cemal'in kahvehanesine bitişik iki katlı, geniş cepheli bir bina vardı. Binanın küçük bölümünde Arnavut Hüseyin'in tütüncü dükkanı bulunurdu. Kızı da hep kendisine yardımcı olurdu. Geniş ve arka sokağa kadar uzanan kısımda Bakkal Hüsnü vardı. Bakkal Hüsnü'nün dükkanı bir bonmarşe görünümündeydi. Her çeşit malı orda bulmak mümkündü. Sonra bu yer pastahaneye dönüştü. İşleten esmer, kaim kara kaşlı birisiydi. Oğulları Cemal ve Halit de aynı işi devam ettirdiler. Burası "Kürdün Pasthanesi" diye bilinirdi. Hepsi sakin, temiz insanlardı. Tek kusurları güler yüzlü olmamalarıydı.

Sonra büyük bir berber salonuna gelirdi. Sahibi güler yüzlü, temiz, kibar bir kişiydi. "Berber Yusuf" olarak tüm Karşıyaka'da, hatta İzmir'de ünlüydü. Hem kadın hem erkek berberiydi. Kadınlara ait bölümü geçerek erkek kısmına ulaşırdık. Bu da çok enteresandı. Yusuf, yabancıların ve tüm varlıklı insanların berberiydi. Saçlarını yaptırmak için vapurla İzmir'den gelen müşteri sayısı da az değildi.

Bitişiginde dar cepheli ve boyu arka yola kadar uzanan bir pastahane vardı. Arka tarafı çiçekli, sarmaşıldı bir bahçeydi. Bu bahçeden dar bir merdivenle, yine sarmaşıklarla örtülü bir terasa çıkılırdı. Burası gençlerin kaçamak buldukları, konuştukları bir köşeydi. O devirde umumi bir yerde bir kızın elini bile tutamazdın. Yalnız bakışır, konuşurdun. Aşklar bu köşede alevlenirdi. Mamüllerinin iyi olmadığını unuttur giderdin. Kışın "Boza"yı iyi yapardı. O yıllarda tüm Karşıyaka'da, hepsi aynı sırada, üç pastahane mevcuttu. Burası ortada kaldığından "Ortanca" pastahane diye anılırdı.

Yola devam edince tütüncü Haydar'ın dükkanına gelirdik. Tütüncü Haydar da Karşıyaka'da tanınan, sevilen sembol bir kişiydi. İri yarıydı, sportmen bir vücuda sahipti. O yıllarda ender rastlanan bir motosikleti vardı. Motosikleti ile dolaşırken dikkat ve alaka çekerdi. Sigaralardan başka, tüm içkileri ve mezeleri onda bulabilirdiniz. Dükkanı küçük olmasına rağmen, tam karşısına gelen mezeci Mahmut'un, çeşitlerinden fazlasını buldurur ve ondan iyi iş yapardı. Havalı kişiler, yabancılar, levantenler hep onun müşterisiydiler. Akşam üzerleri mutlaka ona uğrarlar ve ayakta bir iki tek atarlardı. İtalyan asıllı sarışın güzel Ayda'yı, kardeşi Aldo'yu ve İzmir'e geldikçe Muammer Karaca'yı sık sık bu dükkanda görebilirdiniz.

Tütüncü Haydar'a bitişik dükkan Sami beyin pasthanesiydi. Sami bey uzun boylu, şişman, göbekli, güler yüzlü, az konuşan ve çalışkan bir kişiydi. İyi para kazanırdı. Karşıyaka sahilindeki Berrin apartmanından sonra ikinci apartmanı, oturduğu evi yıktırarak Hengam sokağında, o inşa ettirmişti. Tek hanımdan 9 erkek çocuk sahibi olmakla da tanınmıştı. O devirlerde devamlı savaşımlardan Türkiye'nin nüfusu çok

azalmıştı. Devlet, ailelerin çocuk yapmasını istiyor ve teşvik ediyordu. Altı çocuk yapana madalya verilirdi. Sami bey de madalya almıştı. Fakat bunu gizler, iftihar vesilesi yapmaktan çekinir ve bu mevzuda susmayı tercih ederdi. O yıllarda Sami beyin pastahanesi, Karşıyaka ve hatta İzmir'in en popüler yerlerinden sayılırdı. Mamulleri nefisti. Bilhassa lokmasını bilmiyen yoktu. Pazar günleri dükkanı dolar taşardı. Vapurlar tüm tatil günleri insanları lokma yemek için Karşıyaka'ya taşır dururdu. Vefatından sonra da çocukları bu işi bir müddet devam ettirdiler, sonra dağılıp gittiler. Ustası "Ağa" da lokma işini çeşitli yerlerde devam ettirdi. Zamanla Karşıyaka lokması bütün Türkiye'de adını duyurdu ve meşhur oldu.

Niyazi Yeşil'in bakkaliye dükkanı Sami beyin bitişiğindeydi. Bugünkü süper marketler görünümünde bir yerdi. Her taraf tertemizdi. Rafları, teşhiri çok muntazamdı. O günlerde hiç bilinmeyen self servis, bu dükkanda kolayca tatbik edilebilirdi. Niyazi bey temiz giyimli, devlet memuru görüntüsü veren bir kişiydi. Biraz soğuk bir adamdı. Hep işi ve daha çok dükkanının düzeniyle alakadar olurdu.

Bitişik yer Ömer Ağa Mandrası'ydı. İçerisi bayağı büyük ve genişti. Kaynamış süt kokusu dükkana hakimdi. Ömer Ağa nur yüzlü, ak sakallı, kasaba kıyafetliydi. En kaliteli süt mamulleri onda bulunurdu. Toprak kaselerde sattığı koyun yoğurdunun tadı hala damağımdadır. Ayrıca, küçük seyrek dokunmuş sepetler içinde taze tuzsuz lor hazırlar, satardı. Taze lor, bilhassa Giritlilerin çok sevdiği bir süt mamulüydü. Akşam üzerleri gelen misafirlere, içine lor peyniri konmuş, zeytinyağında kızartılmış puf börekleri sunulurdu. Yanında limonata, koruk veya vişne suyu ikram edilirdi. Bu börekler sıcak sıcak yenirdi. Soğuyanların üzerine şerbet dökülerek, yemekten sonra tatlı olarak tüketilirdi. Yine taze lor ve hamurla ceviz büyüklüğünde börekler yapılırdı. Giritlilerin "Kuluraca" dedikleri bu börekler bayılırdım. Tel dolabını açar, gider gelir atıştırırdım. Yine taze lordan, bugün de bazı tatlıcılarda rastladığımız lor tatlısı yapılırdı. Lor, üzerine bal dökülerek de yenilirdi. Kahvaltıda nefis olurdu. Evde her zaman yoğurt bulunurdu. Yemeklerde, sade olarak, üzerine şeker dökülerek veya ayran yapılarak kullanılırdı. Artan yoğurtlar temiz, sık dokunmuş beyaz bir Torbaya doldurulur, serin bir yere asılarak yoğurdun suyu akıtılır ve torba (kese) yoğurdu elde edilirdi. Torba yoğurdunun üzerine biraz tuz, zeytinyağı ve kırmızı pul biber dökerek ekmekle kahvaltıda yemeğe bayılırdım.

Sonra, aklımda kalan, caddeye çok az cephesi bulunan küçücük bir çerezci dükkanına gelinirdi. Çerezci, tezgah vitrininin arka kısmında otururdu. Esmer, toplu, kısa boylu ve başında hep kasket taşıyan bir kişiydi. Fakir olduğu belliydi ama hep güler yüzlüydü. İşini severek yapardı. Lakabı "Arap" tı. Vitrinine yaklaşır: "Amca! Bir kuruşluk çekirdek verir misiniz?" deyince; kullanılmış okul defterlerinden bir kağıt koparır ve bir küllah yapardı. Çekirdekleri içine şaşulasıyla doldurduktan sonra ufak terazisinde ağır ağır tartar ve sonra üstüne biraz daha ilave edip bana verirdi. Bu amca sakız da satardı. On para verdiğimde, iki kişinin çiğneyeceği kadar sakız ve küçük bir parça mum verirdi. Mum ilave etmeden sakızı çiğneyemezdik, sert olurdu. Çok mum ilave ederseniz, sakız çok yumuşak olur ve dişlere yapışır. Sakıza ilave edeceğimiz mum miktarını iyi ayarlamasını bilmeniz gerekliydi. Bütün çocukların sevdiği çikolatayı da Arap'ta bulabilirdik. Kohler marka, açık satılan çikolatanın tanesini de 5 kuruşa, elimize para geçtikçe alırdık. 2,5 kuruş verince yarım Kohler de alabilirdik.

Arap'ın bitişiğinde Daniş beyin kırtasiye ve kitap satan dükkanı vardı. Daniş bey ilkokul Müdürlüğü'nden emekli, uzun boylu ve zayıf bir kişiydi. Dükkanında esnaftan çok yönetici bir devlet memuru edasıyla otururdu. Sanki ticaret yapmak için değil

eğitime katkıda bulunmak için orda mevcuttu. arşıda kendisine hürmet edilir, saygı gösterilirdi.

Bitişiginde tek katlı, dar cephele dükkanda; uzun boylu, hafif kamburca, bir ayağı aksak ve kasaba giyimli bir erezci bulunurdu. Aile efradıyla birlikte çalışırdı. Bu erezci daha temizdi, daha kaliteli mal satardı. Küllah yerine kese kağıdı kullanırdı. O yıllarda hep kağıttan imal edilmiş kese kağıtları kullanılırdı. Bunlar boy boy sıralanmış olarak dükkanlarda bulunurdu. Kese kağıtları, eskicilerin sokak sokak dolaşıp satın aldıkları eski mecmua ve gazetelerden veya ambalaj kağıtlarından imal edilirdi. Tüm kese kağıdı imalatçıları bir arada, İzmir'de Taşılarda, Kızlarağası han karşıında faaliyet gösterirlerdi.

Sonraki dükkân Arnavutların bakkaliyesiydi. Dükkânın dar cephesi caddeye, geniş cephesi oradaki meydanlığa bakardı. Meydanlığa bakan geniş cephesi devamlı açıktı. İsmail Dörtkardeşler ve kardeşi devamlı dükkanda, ayakta dururlardı. Kışın sıkı sıkı giyinirler fakat yine o meydana bakan cepheyi açık tutarlardı. şivelerinden Arnavut oldukları hemen anlaşılırdı. Bakkaliye eşitlerinin en ucuzu en kaliteliyi burada bulunurdu. Güler yüzlüydüler ve en iyi alış verışı onlar yapardı. Sonraları erkek çocukları da büyüdüke bu dükkanda çalışmaya başlarlardı. Bu durum çocukların büyüyüp evlenmelerine kadar devam etti. İsmail efendi ve kardeşinin yaşlanmaları, erkek çocukların çoğalması, sermaye ve dükkânın dağılmasına sebep oldu. Sonra ocuklar da Karşıyaka'nın çeşitli yerlerinde bakkaliye dükkânı açtılar ama hiç bir zaman o itibar ve işi yakalayamadılar, kaybolup gittiler.

Arnavutların karşı köşesinde de bir bakkal dükkânı vardı. İşleten iyi bir adamdı ama iş yapmıyordu. Yok olup gitti.

Yola devam edince yine köşede, yani bu günkü Temizocaklar'ın karşıında Sakıp Ağa mandırası bulunurdu.

Sakıp Ağa, sarkık bıyıklı, kalın kaşlı, sert bakışlı, asık suratlı ve kasaba giyimli bir adamdı. Çok alışkan olması, temiz mal imal etmesi ve dükkânında çeşit bulundurması onu Ömer Ağa mandırasına rakip yapmış ve ilerlemesini sağlamıştı. Çocukları da aynı işte yetişip çalışınca bu günkü Sakıp Ağa kuruluşu doğmuş oldu.

Temizocak binasının bulunduğu yerde büyük bir kahve vardı. İki katlıydı. Daha çok işçiler ve esnaf bu kahvehaneyi kullanırdı.

Aynı sıradaki kitapçı İhsan'ı hiç unutmadım. Ufak tefek, yüzü her zaman gülen bir adamdı. Dükkânın içi karmakarışıklı. Her taraf kitap ve roman doluydu. Her kitabı, her romanı orda bulmak mümkündü. Bir roman bir kitap ismi söylediniz mi? Hemen oturduğu daracık yerinden çıkar, kitabı bulup elinize tutuştururdu. Burasını, müşteriye hiç hatırlamıyorum. Daima içerde kitap soran, kitap ariyan veya kitaplara bakan bir iki genç bulunurdu. Esasen bu dükkana, iki kişiden fazla insanın girmesi, sığması olanaksızdı. Dükkana girmek için biraz dışarıda beklemek şarttı.

Kitapçı İhsan'dan çıkınca, aynı sırada, ayakkabı tamircisi Murat ustanın dükkânına gelirdik. Murat usta üstü başı pejmürde, dudağının kenarında hep sigara bulunan, iri yarı ve sağlam yapılı bir Rumdu. Çok düzgün Türkçe konuşurdu, Rum olduğunu anlayamazdınız. İyi bir ustaydı. Malzemenin en iyisini alırdı. Biraz pahacıydı ama ayakkabılarımıza yaptığı pençe uzun süre dayanırdı. Hele altına bir

de kabara çaktırırsak, ayakkabıyı üstü parçalanıncaya kadar giyebilirdik.

Yanında kalfa, çırak olarak 2-3 kişi çalışırdı. Varlıklı kişilere ısmarlama ayakkabı da yapardı. O devirde, varlıklı insanlar, hazır ayakkabılardan almazlardı. Mutlaka, ısmarlama ayakkabı giyerlerdi. Hazır ayakkabılar sağlam, kaliteli ve şık olmazdı, çabuk deforme olur, çabuk yırtılırdı. Onlara kavaf işi ayakkabı denirdi.

Foto Çullu, “Murat ustaya bitişikti. İyi bir fotoğrafçıydı. Oğlunu da yanında yetiştirmişti. Uzun yıllar dükkanlarını ve mesleklerini yürüttüler. Şu anda nerde olduklarını bilemiyorum.

Fotu Çullu’dan sonra Sarı Araba mağazasına gelirdik. Köşe başında büyük bir tuhafiye dükkanıydı. Sarı Araba, 4 tekerlekli, camekan bir el arabası ile mahalle aralarını dolaşıp iğne, iplik ve tuhafiye çeşitlerini satarak işe başlamıştı. Fevzi, geçmişini unutmamıştı. Seyyar satıcı olarak kullandığı arabasını dükkanına girince hemen karşınızda görebilirdiniz. Fevzi, iyi iş yapardı, para kazandı ama tutamadı. Sarı arabada tezgahlar olarak çalışan Hamdi isminde Giritli fakir bir delikanlı vardı. Uzun boylu, zayıf, sakın, kibar ve sessiz bir kişiydi. Bir kıza aşık olduğu söylenirdi. Doğuştan kalbi sağdaydı. Bu anormalliği onun sağlıksız yaşamasına ve aramızdan genç yaşta ayrılmasına sebep olmuş ve tüm Karşıyaka’yı üzmüştü.

Diğer köşede iki katlı bir bina vardı. Altı eczane üstü evdi. Eczane sahipleri üst katta otururdu. Ferah Eczanesi’nin sahipleri kızlarını eczacı olarak okutmuşlar ve Şukufe hanımın tahsilini bitirip gelmesiyle rahatlamışlar ve tahminim bu yüzden eczanenin adını “Ferah” koymuşlardı. O yıllarda her eczanede olduğu gibi burada da kilomuzu ve boyumuzu ölçtürdüğümüz pırl pırl bir tartı aleti vardı. Tartı aletinde asılı duran, üstü Kızılay amblemlili, bir büyük kumbara bulunurdu. Bu kumbara kırmızı balmumu ile mühürlenmiş olurdu. Tartılan kişiler bu kutuya gönlünden kopan parayı atarlardı. Sonra bu güzel ve faydalı uygulama neden kaldırıldı, bilemiyorum. Ferah Eczanesi hala aynı yerde, küçülmüş, bina şekli değişmiş olarak faaliyetini sürdürmektedir.

Eczanenin yanında bir manifatura mağazası bulunurdu. Büyük bir dükkandı. Daha çok pamuklu, kaput bezi, hasse, astarlık ve terzi malzemeleri satardı. İlkokuldan sınıf arkadaşım Mahmut, dükkan sahibi babasıyla, burada uzun yıllar beraber çalışarak işi yürütmüşlerdi. O yıllarda konfeksiyon diye bir şey bilinmezdi, yoktu. Yalnız hazır elbiseciler ve paltocular vardı. Hazır elbise deyince akla lacivert takım elbise gelirdi. Sümerbank devamlı lacivert renkte, yünlü bir kumaş üretirdi. Genelde fakir ve orta sınıf, askerden dönünce, evlenirken bir takım lacivert elbise alırdı. Bu elbiseyi, temizletir, genişletir bayramlarda ve icap eden günlerde ölünceye kadar giyerdi, kullanırdı. Hali vakti iyi olanlar genelde bir kumaş alıp terziye diktirirlerdi. Kumaş satıcıları da hep İzmirdeydi. Kumaş almak için mutlaka İzmir’e inilirdi. İzmir’e inmeğe değmeyecek veya ani ihtiyaçlar için Karşıyaka’da bir manifaturacıya gidilirdi.

Buradan çıkınca “Güzel Ali”nin dükkanına gelirdik. Ali bey Giritli, düzgün Türkçe konuşan, terbiyeli, dürüst, temiz giyinen ve yakışıklı bir adamdı. Tüm Karşıyaka onu tanır ve severdi. Tuhafiyecilik yapardı. Dükkanında erkeklerin satın alabileceği bir mal yoktu. Kadın elbiseleri için düğme satmak ana işiydi. Elllerinde bir parça kumaşla kadınlar, kızlar gelir ve terziye diktirmekte oldukları elbiselerin uygun düğmesini bulup satın alırlardı. O yıllarda fermuar daha bilinmediğinden, düğme elbiseler için hem elzem bir ihtiyaç, hem de elbisenin süsü kabul edilirdi. Kadınların çok düşünmeleri ve zor karar vermeleri, dükkanı her zaman tıklım tıklım doldururdu.

Ali beyin yanında ben de, bir yaz tatili, çırak olarak çalışmışım. O yıllarda çocuklar, okullar kapanınca hemen tatile başlayamazlardı. Aileler, çocuklarının bütün yazı sokaklarda oynayarak, yüzerek, uyuyarak geçirmelerine müsaade etmezlerdi. Adetti, çocuklarını yaz tatillerinde bir yere çalışmaya ve iş öğrenmeye gönderirlerdi. Beni de babam ilkokuldayken, bir yaz tatilinde çalışmaya Ali beyin yanına vermişti. Sabahları erkenden dükkana gidiyor, yerleri süpürüyor, vitrinlerin tozunu alıyor, Ali beye getir götürde yardımcı oluyordum. Öğlen yemeğe eve gidiyor, biraz uyuyor ve uyanınca tekrar dükkana gidiyordum. Benim eve gitmeme müsaade edinceye kadar da Ali beye yardımcı oluyordum. Cumartesi günleri 50 kuruş haftalığımı alıp eve dönüyordum. O yıllarda bir Kohler çikolata 5 kuruş olduğuna göre, ben 10 kohler çikolataya bir hafta çalışmış oluyordum. Pek şikayetçi değildim. Bir işe yaramanın, para kazanmanın, kazandığımı dilediğim gibi harcamanın gururunu duyuyordum. Sonra, seneler geçip bir gün Ali beyle sohbet ediyorduk. Kazandığımı sandığım haftada 50 kuruşun da, babam tarafından bana verilmek üzere, Ali beye önceden teslim edildiğini öğrenince bayağı şok geçirmiştım. Allah uzun ömür versin. İlk patronum Ali bey, halen bu dükkanın yerindeki, büyük bir mağazayı çalıştırmaktadır. Beni gördükçe, o yıllarda 50 kuruş bile etmediğimi söyleyerek bana takılmaktadır. Esasında, o yıllarda, tüm aileler çocuklarının yazın çalışıp bir şeyler öğrenip tecrübe sahibi olmalarını istediklerinden, çırak olarak çalışacak dükkan bulmak biraz güçtü. Babam, haftalığımı peşin olarak Ali bey'e vererek, benim bir yerde, bir şeyler öğrenip tecrübe sahibi olacağım yerin ön rezervasyonunu yaptırmıştı. Bugün ülkemizde ne böyle bir düşünce ve inanış ne de tatbikatı kalmıştır. Hangi yolun kendimiz ve ülkemiz için faydalı, hangi yolun zararlı olduğunu düşünme devrini bile kapatmış bulunuyoruz.

Çarşının sol tarafında Güzel Ali'nin dükkanından sonra pek işyeri hatırlayamıyorum. İstasyona kadar hep iki katlı, cumbalı ve şık Rum evleri yan yana sıralanmıştı. Yalnız, Banka sokağını geçince üçüncü veya dördüncü evde Doktor Saada hanımın oturduğunu hatırlıyorum. Eve girişteki, caddeye bakan büyük odası hastalarını kabul ettiği muayenehanesiydi. Ekseriyetle, soğuk algınlığımda, evdeki Girit usulü tedavilerle, ateşim düşmezse Saada hanıma getirilirdim. Onun verdiği ilaçlardan çok Saada hanımın itimat telkin eden yüzü, asaleti ve devamlı yanan Salamandra sobası beni iyileştirdi diye düşünürdüm. Eve gelince büyük annem ilaçlarımı muntazaman verirdi. Fakat, beni arka üstü yatırıp, ucuna pamuk sarılı bir örgü şişini ispirtoya daldırıp, tutuşturup, 5-6 su bardağını ters çevirip, ateşi içine tutup bardağın havasını alıp sırtıma yapıştırmayı ihmal etmezdi. Bu tedaviye "kupa çekmek" denirdi. Sonra sırtımı zeytinyağı ile iyice ovalayıp, sobada ısıttığı havluyu sırtıma koyardı. Sırtıma yapıştırılan bardaklar canımı açıtsa da hakikaten hemen rahatlar, iyileşirdim. Bazen de sırtıma, çapraz kafesler meydana getirerek tentürdiyot sürerlerdi. En nefret ettiğim burnumu tutup, ağzımı açtırıp bana zorla içirttikleri balık yağıydı. Üstüne bir dilim portakal veya şeker verirdi, onu bana içirtmesinler diye kaçacak saklanacak yer arar, dururdum.

BÖLÜM IV

O yıllarda Karşıyaka'da, esnafın alış veriş edebilecekleri toptancılar mevcut değildi. Tüm ihtiyaçlar İzmir'den temin edilir ve vapurla yahut at arabası ile Karşıyaka'ya taşınırdı. Genelde nakliyatı arabacı İsmail efendi yapardı. İki kadananın çektiği büyük bir arabası vardı. Esnaf İzmir'den gelecek mallarının listesini ona verirdi. İsmail efendi, İzmir'e gidecek mallan ve boş kaplan sabah erkenden arabasına yükler, Arnavutların önünden hareket ederdi. İzmir'e 3-4 saatte varır, toptancıları tek tek dolaşarak siparişleri arabasına yükler ve akşam üzeri tekrar Karşıyaka'ya hareket ederdi. İzmir'den çıkar çıkmaz arabanın arkasına geçer ve uykuya dalardı. Yolu ezbere bilen kadanalar yavaş yavaş yürüyerek Karşıyaka'ya gelir ve yine Arnavutların bakkaliyesi önünde dururlardı. Arabacı İsmail efendiyi çok kere esnaf uyandırır ve mallarını teslim alırdı. İsmail efendi bu yolla taşımacılığı her gün yapardı. Hiç bir esnafın malının zarar gördüğü veya kaybolduğu duyulmuş değildi.

İkinci dünya harbi bitimine kadar biz İzmir'de ancak bir elin parmakları kadar taksiye, hususi arabaya veya otobüse rastlayabilirdik. Tüm ulaşım, vapur, tren, atlı tramvay, elektrikli tramvay ve paytonlarla yapılırdı. Çok yere yürüyerek gidilir ve buna "Tabanvayla" tabiri kullanılırdı. Çocuk, genç ve yaşlı herkes yürürdü. Esasen bu bir mecburiyetti, başka bir olanak yoktu. Babam, her sene Nisan ayında, bir sabah erkenden evden çıkıp, İzmir'e yürüyerek mutlaka giderdi. Son yürüyüşe 65 yaşında çıkmıştı. Yolu tamamlayamamış Halkapınar'daki paralı köprüde kalmıştı. Bize, o sırada oradan geçen, arabacı İsmail efendiyle ancak haber gönderebilmişti. Sonra bir payton gönderip babamı oradan aldirtmiştik.

Bu arada, paralı köprüünün, bugünkü santral garajın girişinde (Şimdi kaldırıldı), eski Karşıyaka yolunun İzmir'e kıvrıldığı noktada tahtadan bir köprü olduğunu hatırlatmayı faydalı görmekteyim. O yıllarda orda bir kahve vardı. Kahveci köprüünün bakımını yapar ve karşılığında köprüden geçenlerden para toplardı. Köprü, adını da bu uygulamadan almıştı.

Vapur, o yılların en popüler, en rahat ve en çok kullanılan ulaşım aracıydı. Bayraklı'ya, Alsancak'a, Pasaport'a, Konak'a, Güzelyalı'ya ve yaz aylarında İnciraltı'na çalışırdı. Denizyollarının 9 Eylül, Bayraklı, Sur ve Efes isimli gemileri bu işi yapardı. Her gün bu gemilerden faydalanan Karşıyakalılar Kaptanları, Biletçileri ve Çımacıları tanırlar ve onlarla selamlaşır, hal hatır sorarlardı. Karşıyaka futbol takımı galip gelince, Alsancak'tan hareket eden geminin kaptanı, iskeleye yanaşmadan devamlı düdüğü çalar ve böylece galibiyeti tüm Karşıyaka'ya bildirirdi. Gemilerin ön tarafı ikinci mevki, arka tarafı birinci mevkiydi. Vapur kalabalık olursa gençler ve çocuklar oturmaz, mutlaka ayakta giderlerdi. Oturmuş olsalar bile kalkıp yerlerini büyüklerine verirlerdi. Bu bir adet, bir saygı ifadesi ve alışkanlıktı. Bu kuralı tüm Karşıyakalılar uygulardı ve aksi düşünülemezdi.

Çok kullanılan diğer ulaşım aracı trendi. Tren, vapur iskelesine uzak yerleşim merkezlerini birbirine bağlardı. Hacı Hüseyinler'den (Çiğli) hareket eden tren Karşıyaka, Alaybey, Bayraklı, Salhane, Mersinli ve Halkapınar'a uğrayarak Kemer'e giderdi. Oradan Alsancak, Basmane veya Buca'ya yolcularını dağıtırdı. Ayrıca Alsancak'tan Bornova'ya çalışan bir tren vardı. Böylelikle, bu iki ana ulaşım aracı yani vapur ve tren tüm yerleşim semtlerini birbirine bağlamış olurdu.

İki semt arasındaki kısa mesafelerde ulaşım, Konak-Üçkuyular arasında elektrikli tramvayla, Konak-Alsancak ve Karşıyaka'da Bostanlı-İskele, Soğukkuyu-İskele, Alaybey-İskele arasında atlı tramvaylarla sağlanırdı. Ayrıca, hemen her yerde payton bulmak mümkündü. Paytonlar bugünkü taksilerin işini yaparlardı. Fiyatları Belediyece tespit edilir, paytonlarda asılı dururdu ve pahalı değildi. Herkes binebilirdi.

O yıllarda herkesin en çok kullandığı vasıtaların başında atlı tramvaylar gelirdi. Vagonu 20-25 kişi alırdı. Yazın yanları açık olanı, kışın kapalı kullanılırdı. Tramvayı, temiz üniformalı bir vatman kullanır, aynı zamanda bilet satışını da yapardı. Tramvaylar, vapur iskelesi meydanından vapurun hareketiyle birlikte Bostanlı, Soğukkuyu ve Alaybey istikametine hareket ederlerdi. Bostanlıya giden sahildeki kaldırımdan, Soğukkuyu'ya giden çarşıdan, Alaybey'e giden önce sahilten sonra sahil yolunun arkasındaki Tramvay caddesinden gider ve tekrar aynı yoldan sizi vapurun hareketinden 4-5 dakika evvel iskeleye bırakırlardı. Vagonların iki yanında yerden yüksekliği bir karış olan iki uzun basamak bulunurdu. Bu basamak, zaten yavaş giden tramvaya, gençlerin inip binmesini çok kolay ve zevkli hale getirirdi. Tramvay kalabalık olursa, at tramvayın ilk hareketini yaptıramaz, yolcuların bir kısmı iner, tramvayı iter ve hızlanınca basamağa adayıp yerlerine otururlardı. Vatman herkesi tanıır, çoğunun ismini bilir hal hatır sorardı. O yıllarda Niyazi dayım Osmanlı Bankası'nda çalışırdı. Sabahlan zor uyanırdı. Vatman, tramvayı kapımızın önünde durdurur, tantanına devamlı vurur ve "Niyazi! Niyazi! Vapur kaçıyor!" diye bağırırdı. Dayım da ceketi, kravatı elinde koşarak tramvaya atlar ve giyimini orda tamamlardı. Akşamları, vagonlar tavanda ve yanlarında asılı duran yağ fenerleri ile aydınlatılırdı. Kışlık vagonlarda yanan yağın kokusu romantik bir ortam oluştururdu. Mesai bitiminde bütün tramvaylar ve atlar Soğukkuyu'da, Kabristan yolunun köşesinde "Depo" denen yerde toplanır, vagonların ve atların bakımı da orda yapılırdı.

İleri ve modern görüşlü yöneticilerimiz bunları bir çırpıda yok ettiler. Raylarını da söküp hurdacıya satarak ihya oldular. Yolları, Amerika'nın San Fransisco şehrine düşmediğinden, orda hala bu atlı tramvayların çalıştığını ve turistlerin, çocukların ne kadar alakasını çektiğini, ne kadar para kazanıldığını göremeden hakkın rahmetine kavuştular. Elektrikli tramvayların da akibeti aynı oldu. Trafiği engelliyor diye yok edildiler. Kimse bütün dünyadaki gibi yolun bir kenarından tramvayı çalıştırmayı düşünemedi. Her zaman yok etmeye ve yıkmaya bayılan yöneticilerimizi gördükçe, parklarımızı, meydanlarımızı "Düşünen Adam" heykelleriyle doldurmamız gerektiğine inanmışımdır.

Ne hikmetse biz millet olarak hep aklımızı beğeniriz. Dünyada bilinen, tecrübe edilmiş yolları, yöntemleri kopya etmez yeniden keşfetmek çabası içine gireriz. Her zaman kendi kendime sorarım. Biz geri kalmış kalkınmakta olan bir ülke değilmiyiz? Buna kimsenin "Hayır !" demesi olanaksız olduğuna göre neden öncelikle bizden ileri olan ülkeleri yalnız kopya edip onlara yetişmeyi düşünmez de buluşlar denemeye kalkarız. Paralarımızı, emeklerimizi sokağa atmak için mi? Neden: "Aklın yolu birdir" Atasözümüzü unuturuz.

Tokyo sokaklarında boynunda fotoğraf makinasıyla dolaşan bir tek Japon göremezsiniz. Ülkelerinin dışına bir çıktılar mı hepsinin boynunda bir fotoğraf makinası, resim çekerler, herşeye dokunurlar, herşeye bakarlar ve dünyanın tüm bilgilerini ülkelere taşıyıp dururlar.

Bizler dışarı çıkmayı bir seyahat, gezme olarak kabul eder ve genel de mesleğimizle alakalı hiçbir şeyle ilgilenmeden dinlenmiş olarak ülkemize döneriz. Aramızdan binde bir çıkan Barış Manço gibi dünya ufkumuzu açan kişileri de dışlar, göbek atmaya devam eder ve belden aşağı fıkralara büyük ilgi duyarak çağı yakalamaya çalışırız.

Bugünkü gibi, o yıllarda da İstanbul Türkiyemizin kalbiydi. Alış verişin, iş hayatının merkeziydi. En iyi okullar, üniversiteler hep İstanbul'daydı. Ulaşım vapur ve trenle yapılırdı. Uçak seferleri yeni başlamıştı. Alışılmamıştı. İstanbul'a haftada 2 gün Ege vapuru çalışırdı. Gemiyle İstanbul'a gitmek bir zevkti. Tertemiz kamaralarda seyahat edilirdi. En iyi yemekler gemide hazırlanır ve en modem, en iyi şekilde ikram edilirdi. Kadınlar, erkekler akşam en şık elbiselerini giyerek yemek salonuna inerler ve kaptanın gelmesiyle yemeklerini almaya başlardı. Servisin, yemek yemenin usulü, adabı bu gemilerde öğrenilirdi. Gemi, medeniyete açılan bir pencerenin göstergesiydi. Savaş yıllarında karartma uygulandığından geminin tüm pencereleri siyah perdelerle kapalı olur ve gemi geceyarısı 12'de İzmir'den hareket ederdi. Diğer ulaşım, trendi. Bandırmaya kadar gidilir, oradan vapura geçilerek İstanbul'a gelinirdi. Trenlerde kömürle çalışan lokomotifler vardı. Kömür tozu pislik yapmasına rağmen, yine de trenler bu günkülerden çok daha temizdi. Her trende bir Wagon-Lits restoran bulunur ve vapurlarda gösterilen itinada yemek alınabilirdi. Harplerden yıpranmış, fakir ülkemiz medeniyeti yakalamak için her sahada canla başla çalışıyordu. Herkes, okumak ilerlemek ve medeni bir insan olmak için çırpınıyordu. Tren Bandırma'ya doğru yol alırken, köylü çocuklarının trenin arkasından koşarak "Gazete! Gazete!" diye bağırmaalarının yankıları hala kulaklarımdadır.

BÖLÜM V

O yıllarda bilinen Karşıyaka yalısı, şimdiki tersanenin kapısından başlar Bostanlı'ya varmadan bir kaç kilometre evvel biterdi. Sonra, bahçeler, tarlalar ve bir kaç balıkçı evi, barakası görebilirdiniz. Bütün bu kıyı şeridinde, büyük kısmı cumbalı ve iki katlı evler vardı.

Tersaneden Anıta kadar olan yerlerin bahçeleri hep arkalarındaydı. Yani bu günkü 1675 sokak veya eski adıyla tramvay caddesinde yürürken sağınızda, solunuzda bakımlı bahçeleri ve koca ağaçları seyrederek yürürdünüz.

Anıttan İskeleye kadar olan sahil evlerinin ise, önlerinde bakımlı çiçeklerle süslü küçük bahçeler ve arkalarında büyük meyve bahçeleri bulunurdu. İskeleye yaklaştıkça evler daha da güzelleşirdi. Bilhassa resimde gördüğünüz, uzun yıllar Halkevi olarak kullanılan, bina nefisti. Bilgisiz ellerce mahvedilmesine rağmen her nasılsa bugüne kadar yıkılıp yok edilmedi. Atatürk'ü bir tek defa yakından, burada kahve içerken görmüştüm.

İskeleden Bostanlı'ya kadar olan evlerin de genelde hem önlerinde bir çiçek bahçeleri hem de arkalarında ağaçlı büyük bahçeleri vardı. Sahilin bu kısmı Karşıyaka'nın en muteber kısmıydı. Tüm evlerin önünde düzgün geniş bir kaldırım vardı. Akşam üzerleri bu kaldırımda yürüyüş yapma bir gelenek, bir alışkanlıktı. Gençler bu kaldırımda buluşur, konuşur, şakalaşırdı. Randevulaşmaya lüzum yoktu. Tüm arkadaş ve tanıdıklarınızı bu kaldırımda mutlaka görürdünüz. Karşıyaka düzlük bir yerdi. Dağlarında, tepelerinde kimse oturmazdı. Gece, İzmir'den bakınca Karşıyaka, körfezi saran bir inci gerdanlık görüntüsü verirdi.

Karşıyaka yalısındaki evler birbirinden güzeldi. Bugün Cote d'Azur'de turistlerin hayranlıkla izlediği Akdeniz evlerinin çoğu, yıktığımız evlerin müstemilatı bile olamazdı. Birer mimari örnek olarak bu günlere ve gelecek nesillere kalmalıydılar. Okumuş cahiller sanki yerlerine daha güzellerini yapmayı becereceklerini sanarak rant hesaplarıyla hepsini yok ettiler. Belediyeler ve Mimarlar Odası denen kuruluş el ele vererek hep bunları yok etmek için ellerinden geleni yaptılar. Yerlerinden kalkıp bu evlere bir göz bile atmadılar. Hiç olmazsa en güzellerini koruma altına almayı akıllarının ucundan bile geçirmediler. Bu evlerden bir tanesi, (Osman Bey Parkı'na bitişik) her nasılsa talana ve yıkılmaya müsait duruma getirilmiş olarak ayakta duruyor. Yöneticiler yine bu olayı görmemezlikten gelirken, eski Karşıyakalılar yüreği sızlıyarak bu binanın önünden geçip gidiyorlar.

İlkokul yıllarım ve çocukluğum Hengam sokağında geçti. Oturduğumuz ev de bir Akdeniz eviydi. Ama bir mimari örnek değildi. O tip evler çoktu. Onların yıkılmasıyla Karşıyaka bir şey kaybetmedi. Yalnız, çoğunun cephesi dardı. Daracık cepheli evlerin yıkılıp yerine 5-6 katlı apartmanlar inşa etmekle yine yeni bir hata yapılmış oldu. En büyük hata ise boş yerlerin, bahçelerin, tarlaların yeşil saha olarak muhafazası yerine parsellenip imara açılmasıyla meydana geldi. Hengam sokağının arkasındaki yolda koca bir tarla vardı. Burada oynar ve yazın bu tarlada çadırlarını kuran, tel cambazlarını seyrederdik.

Cambazlar gidince koca tarlada renk renk uçurtmalarımızla sakin gökyüzüne hareket kazandırırđık. Sevginin, gülmenin, sevincin ve huzurun ne olduğunu biliyorduk. Kıskançlık ve hırs bize yabancı bir kavramdı. Savaşın tüm dünyayı sarması bizi korkutmuyor, ürkütmüyordu. Bizi yönetenlere, büyüklerimize güveniyorduk. Bizim huzur ve rahatımızı hiç bir gücün yenemeyeceğini yüreklerimize yerleştirmiştik. Reısicumhurumuzun, Başbakanımızın, Bakanlarımızın ve Mareşalimiz Fevzi Çakmak'ın resimleri yurtbilgisi kitaplarımızda basılıydı. Bizi yönetenler birbirlerini yemiyorlardı belki aralarında münakaşa ediyor ve anlaşamıyorlardı ama biz onları tertemiz insanlar olarak tanıyor, onlarla iftihar ediyor ve geleceğımızden emin rahat uyuyabiliyorduk.

Bugünkü yöneticilerimizin, parti başkanlarımızın ve millet Vekillerimizin çirkin kavgaları bizim ve gençlerimizin gelecek ümitlerini yok ediyor ama bunu maalesef hiç biri göremiyor ve bizim huzursuz, güvensiz ve üzüntü içinde yaşamımıza sebep oluyorlar.

Mahalle aralarında da nefis mimari örnek olacak evler vardı. Rayegan sokağında Karakulakların evleri. İstasyon civarında Kapanilerin evleri. Soğukkuyu Caddesi üzerinde çifte fırınlar korunmaya alınması icap eden yerlerdi, diye düşünüyorum.

Yalı evimizden Hengam sokağına geçişimiz bizi denizden uzaklaştırmıştı. Çok iyi ahabap ve komşularımıza rağmen sahilde oturmak hep içimizde bir tutkuydu. Annemin Girit'ten çocukluk arkadaşı Şadiye hanım Alay- bey sahilinde oturmaktaydı. Hemen her gün birbirlerini görmeden yapamazlardı. Birbirlerine kardeşten daha yakındılar. Şadiye teyzeme bitişik, kardeşinin evi boşalınca hemen kiracı olarak o eve taşınmakta tereddüt etmedik ve kısa süre sonra bir ev ilerdeki yalı evini satın alarak sahile tam olarak yerleşmiş olduk. 1943'ten 1967 senesine kadar o yalı evinde oturduk. Zamana uyarak 1967 senesinde biz de evimizi yıkmak ve yerine maalesef apartman yapmak zorunda kaldık. Yıktığımız ev güzel olmasına rağmen korunmaya değer nitelikte değildi. Esasen Alaybey yalısındaki evlerin evsafı diğer yalı evleri ayarında değildi.

Alaybey'de, şimdiki parktan hemen sonra, ahşap büyük bir kayıkhaneye vardı. Deniz orda sığ ve kumluktu. Genelde kayıklar, yelkenliler oradan kıyıya çekilir ve bakıma, kalafata, boyanmaya alınır veya kış müddetince kayıkhanede muhafaza edilirdi.

Kayıkhaneden Anıt'a kadarki kıyı kesiminde 3-4 hususi, yani yalnız sahiplerinin kullandığı, banyo vardı. Bu banyoların bir tanesi Şadiye hanım teyzenin evine aitti. Biz ailece bu banyoyu kullanırdık. Deniz banyoları, kıyından başlayıp denizin insan boyuna kadar derinleştiği yere uzanan 1-1,5 metre genişliğinde ahşap iskelelerdi. Sonunda 3x3 metre ebadında bir platforma varılırdı. Bu platform üzerinde yine güzel görünümlü bir soyunma giyinme kabini bulunurdu. Kabinin etrafı açıktı, orda mevcut kanapelerde oturulup, sohbet edilerek güneş banyosu alınırdu. Yine bu platform üzerinde denize adamak için bir trampelen ve sandalları bağlamak için bir iki ahşap baba bulunurdu. Atlamak istemeyenler denize merdivenle inerlerdi. Banyonun iskele başındaki kapısı kapalı tutulur, yabancılar giremezdi ve de girmezdi. Saat 11 olduğunda, tüm mahalle sakinleri sözleşmiş gibi sahilde buluşurdu. Çalışan erkekler ise, genci ve yaşlısı akşam işlerinden eve dönünce denize girerlerdi. Bu banyoların ömrü de çok uzun olamadı, manzarayı bozuyor ve sosyal eşitliğe ters diye yetkililerce yok edildiler. Fakat o yıllarda yok etmeyi bile beceremediklerinden iskeleleri taşıyan demir kazıkları sökmemişler ve bu harabeleri bize yıllarca seyrettirmişlerdi.

Mahallemizde hemen her evin, sandalı, yelkeni veya şarpisi vardı. Mehtaplı gecelerde bu teknelere binilir akordeon, ağız mızıkası çalarak veya şarkılar söyleyerek sahil boyunca tur atılırdı.

Bir ara mahallemize yedek subaylıklarını yapan üç Robert College mezunu genç kiracı olarak gelmişlerdi Bunların bir tanesi Şevki Figen bir tanesi rahmetli Nikita Guber diğeri ismini unuttuğum İstanbullu Ermeni bir gençti. Hepsi mahallemizle kaynaşmışlar bizim birer parçamız olmuşlardı. Nikita, Büyük Adada yetişmiş denizle özleşmiş bir kişiliğe sahipti. Gelir gelmez bir yelkenli satın almıştı. Adeta denizcilikte mahallemizin öğretmeni konumundaydı. Sevgili arkadaşım, kardeşim gibi olan Sermet'e ve bana deniz tutkusunu aşlamıştı. İzmir yapımı sandalları beğenmezdi. Hep İstanbul'da Kurbağalı Derede yapılan sandalları bize methedip dururdu ve fiyatlarının 200-250 lira olduğunu söylerdi. Bu para az değildi, ama biz Sermede böyle bir yelkenli sandal almayı aklımıza koymuştuk. Nihayet allem edip kallem edip bu parayı aramızda denkleştirmiştik. Ben, para hazır olunca İstanbul'a gitmiş, Kurbağalı dereden sandalı satın ve teslim almış, kürek çekerek Galata rıhtımına getirip vinçle gemiye yükletmiş ve İzmir Limanına gelmişim. Sermet beni karşılamış, vinçle sandalı denize indirmiş ve oradan yine kürek çekerek evlerimizin önüne gelip yelkenli sandalımızı demirlemiştik.

İnanılmaz derecede mutlu ve sevinçliydik. Yelken basıp yakın yerlere, sonra uzak yerlere de gitmeye başlamıştık. Rahmetli Nikita bizi devamlı yönlendiriyordu. Zamanla rüzgarları ve körfezi avucumuzun içi gibi öğrenmiştik. Her cumartesi akşamı tekneye biniyor, Bostanlı açıklarında demir atıp uyuyor ve güneş doğarken işaretlediğimiz balık yerlerine ulaşıyorduk. Teknemizde gaz ocağımıza varıncaya kadar her şeyimiz vardı. Pazar öğlenleri beğendiğimiz bir sahile yanaşıyor ve yakaladığımız çupraları kızartıp yiyorduk. Bütün mahalleye yetecek kadar balık yakaladığımız günler bile oluyordu. İki defa tehlike geçirmiştik. Bir defasında Tuzla açıklarında hortum sandalımızı fırlatıp atmıştı. Yelken direğimizin kırılmıştı. Allahtan o gün Nikita da yanımızdaydı. Beraberce sandalı doğrultmuş, kırılan yelken direğini eğreti olarak

tamir etmiş ve yine yelken basıp evimize dönmüştük. Bir defasında da Kale açıklarında ayaklarım suyun içinde oltamla balık tutarken ayağıma bir köpek balığı saldırmıştı. Ayağımı süratle geriye çekip kendimi kurtarmıştım.

Denizde devamlı hoplayıp zıplayan gemilerle yelkenlilerle yarış eden yunuslar ve nefes almak için ikide bir kafalarını çıkaran caretta'lar hiç gözümün önünden gitmiyor. Karşıyaka'da çok az kişi parayla balık satın alırdı. Genci, yaşlısı ve emeklisi balığını kendi avlardı. Sahilden olta atarak veya sandalla biraz açılarak çupraları yakalamak işten bile değildi. O yıllarda, yazları, ekseriyetle babama işlerinde yardımcı olmak için, öğleden sonraları İzmir'e giderdim. Annem, saat 4 sıralarında, haftada bir iki gün, babama telefon ederdi. Akşam yemek olmadığını söyler ve beni balık tutmak için eve erken göndermesini kendisinden isterdi. Hemen vapura atlayıp eve gelir, oltalarımı kaptığım gibi kapıdan çıkar, Allah ne veriyse akşam yemeğinin balıklarını yakalardım. Haşlanmış otlann üzerine de zeytinyağını döktük mü en kıral yemeği yemiş olurduk. Bu arada, zeytinyağ ve otların Giritlilerin bir tutkusu ve en önemli ihtiyaçları olduğunu da söylemeden geçemeyeceğim. Kulağımız ağrırsa zeytinyağ, basurumuz ağrırsa zeytinyağ kullanırdık. Üşütürsek sırtımıza zeytinyağ, saçlarımız dökülüyorsa başımıza zeytinyağ sürerdik.

Denizin Anıt'tan İskeleye kadar olan kısmı sığ ve kumluktu. Açık tabii bir plaj görünümündeydi, çocuklar yüzmeyi orda öğrenirdi. İskeleden Nikah dairesine kadar olan kısımda da banyolar vardı. Burada deniz kayalığı, yosunluktu. Hemen kıyıda denize girebilmek zordu. Ancak hususi banyolardan atlayarak veya merdivenle inerek denize girebilirdiniz.

Nikah dairesinden 100-150 metre sonrası, yani bu günkü K.S.K. kulübünün karşı kısımlarında deniz kumluktu ve nefisti. Karşıyaka'da denize girmenin en iyi olduğu bölüm burasıydı. Esasen erkek ve kadınlar için ayrı ayrı inşa edilmiş umuma açık deniz banyoları da buradaydı. Aynı tip banyolar Bayraklı'da da vardı. Ama deniz bu güzellikte değildi. Hemen her gün öğleden sonraları çıkan eşek imbatı orda patlar ve deniz yosunlarını sahile taşırdı.

Banyolar denizin 150-160 santim derinliğe ulaştığı yerlere, deniz havuzu şeklinde, dört köşe inşa edilmiş yapılarıydı. İçerisi dışarıdan görünmezdi. Havuzun etrafında soyunma kabinleri vardı. Kabin üzerleri güneşlenme teraslarıydı. Havuza bir merdivenden inilerek veya atlayarak girilirdi. Havuz içinde tutunmak için boydan boya uzanan kalın bir halat vardı. Karaya uzanan bir iskeleden yürüyerek banyolara ulaşırdı. Kadın banyolarında, denizin içinden çıkan ve su yüzeyindeki kabarcıklardan yeri kolaylıkla tespit edilen bir kaynak vardı. Yüzerken susayanlar hurdan her an buz gibi tatlı suyu içebilirdi.

Banyolardan sonraki sapakta, uzun bir kayalık vardı Burası, tabii bir kayalık değildi. Eski insanlar belki burasını bir iskele olarak inşa etmişlerdi, kimse bilmiyordu Fakat, tüm İzmir'in nefis midyeleri hep bu kayalıktan çıkartılırdı.

Bu kayalıktan sonra Papaz'a, bu günkü adıyla Bostanlı'ya varılırdı. Gediz nehrinin eski deltası burası ve ilerileriydi. Denizi sığ, kumluk ve bataktı. Kara bölümü kıraç bir yerd. Avcılar buralara ördek avlamak veya atış talimleri için gelirlerdi. İzmir'in tüm ihtiyacı karidesler bu sulara yetişir, toplanır ve civara pazarlanırdı.

Bugünkü Bostanlı camisi önünden ana yolu geçince ağaçlıklı, serin bir yere gelinir, oradan denize ulaşılır ve karşımıza uzun, ahşap bir iskele çıkardı. Tüm balıkçı sandalları bu iskeleye bağlanırdı. Balık yemi, karides, midye ve çupraları balıkçı sandallarından sabahları ve akşam üzerleri buradan satın almamız mümkündü. Hemen orada lokanta olarak inşa edilmiş tek katlı bir bina göze çarpardı. Önünde geniş bir bahçesi vardı. Burası tipik bir sahil balık pişirme yeri idi, ünlüydü. Yaz geceleri bayağı kalabalık olurdu. Cumartesi geceleri pazar günleri zor yer bulunurdu. İzmir'den balık yemeğe gelen müşterisi de az değildi. Buraya iskeleden paytonla veya atlı tramvayla ulaşılırdı.

Karşıyaka sahilinde, iskelenin sağında ve solunda, bilhassa denizin sığ ve kumsal kısımlarında “Vira! Vira!” diye bağırap ağlarını çeken balıkçıları hemen her gün gö-rürdüm, karşılaşırdım. Onlardan aldığımız canlı canlı sardalyeleri hemen kızartıp yerdik. Babam akşam evde bu balıkları görür görmez, anneme; “Hanım!” Papalina ve güzel bir salata yap!” derdi. Başka yemek yemez ve masaya oturup şarkılar söyleyerek kafayı çeker, günün yorgunluğunu unutturdu. Babamın tersine annem modern koyu bir müslümandı. Ölünceye kadar namazını kaçırmış olabileceğini hiç tahmin etmiyorum. Salonda beraber otururken hep bir ara kaybolup, namazını kılıp yanımıza dönerdi. Namazımı kıldım ve geldim bile demezdi. Biz tahmin eder ve bilirdik. Kuran'ından teşbihinden hiç ayrılmazdı. Ramazanda orucunu aksatmaz fakat bizi oruç tutmaya zorlamazdı. Ona ve onun yetiştirdiği Azime kardeşimize hürmeten ev halkı olarak mutlak iftara yetişir oruçlu olalım veya olmayalım iftar sofrasına beraber otururduk. Zeytinin kutsal bir ağaç olduğuna inandığımızdan önce ağzımıza mutlaka bir zeytin atardık. Çok özel günler haricinde ağzına içki koymazdı. Kuran okuduğu, teşbih çektiği, namaz kıldığı zamanlar haricinde başını hiç örtmezdi, çorapsız sokağa çıkmazdı. Çok sıcak ta olsa, kendisini çorapsız çıplak hissettiğini söylerdi. Gezmeye giderken rujunu, allığını, pudrasını sürerdi. Kısa etek, kolsuz elbise giymezdi. Mahrem yerlerini örtüp kendi ördüğü yün mayoyu giyerek denize de hemen her gün girer ve güzel yüzerdi. Papaz okulunda yetiştiğinden din adamlarını iyi tanırdı. Bu yüzden Allahla kul arasına giren insanlara, imamlara, hocalara sempati duymazdı. Sanki Peygamberimiz zamanında şırınga varmış veya Kuran'da böyle bir ayet yazılıymış gibi, iğne yapmanın orucu bozup bozmadığına karar alınması Rahmetli anacığının haklılığını bana daha iyi anlatıyor.

Bayram sabahları erkenden kalkıp, yıkanıp, en yeni elbiselerimizi giyerek babamla bayram namazına gidişimizi ve cami çıkışında pastacı Sami Beye uğrayarak sıcak börekler alıp eve gelişimizi, birbirimize satılışımızı, beraberce kahvaltıya oturuşumuzu dün gibi hatırlıyorum.

Balık avlamamız için yem şarttı. Ufak yengeçler ve sülinezler en iyi balık yemleriydi. Ufak yengeçleri sahilde- ki taşları kaldırarak toplardık. Sülinez çıkarmak için bir örgü şişi, bir parça bez alıp, sabah hemen kahvaltıdan sonra yola çıkardık. Bayraklı'ya doğru yürüyüşe geçtik. Yanımıza sapanlarımızı da almayı ihmal etmezdik. Bu yürüyüşü ekseriyetle Sermetle yapardık. Naldöken'de hiç bir yerleşim yoktu. Yol ağaçlıktı, yeşil-likti. Bir tarafımızda denizi bir tarafımızda dağları seyrederek yürürdük. Sağa sola bakıp kuş görürsek sapanımızla vurmaya çalışırdık. Yolda rastladığımız meyve ağaçlarından Allah ne verdiyse bulduğumuzu atıştırır, konuşa konuşa, şakalaşıp itişerek anlamadan Turan'ı, Bayraklı'yı geçtik. Hemen oradan akan derenin deltasına varırdık. Dere ağır, ağır denize akardı, dere ağzı ince, temiz ve bataklık bir kumluktu. Ayakkablarımızı kıyıda bırakıp, yanımızda getirdiğimiz bez parçasıyla ağzımızı burnumuzu sarar, ağır ağır yürüyerek ve kum üzerinde gördüğümüz deliklere elimizdeki örgü şişini sokarak sülinezleri toplamaya başlardık. İşimiz yarım saat bile sürmezdi. Sudan çıkınca

başımızdaki bezle ayaklarımızı kurular, pabuçlarımızı giyer dönüğe geçer ve yine itişe kışa eve dönerdik. Ağzımızı burnumuzu bezle sarmamızın sebebi o mıntıkanın bilhassa imbat rüzgarında kokmasıydı. Şimdi pislikten başka birşey akmayan o dereden o zaman pırl pırl su akardı ama kokardı ve bu yüzden orda pek kimse oturmazdı. Kolay ulaşıldı ama bomboş bir alandı.

Anıtın karşısında, nasılsa yıkılmayıp şimdi çocuk yuvası olan eski Akdeniz evinde ana kız bir İtalyan aile oturmaktaydı. Kızları Tilda ile arkadaşlık, denizde beraber yüzerdik. İri lacivert gözleri deniz suyunun rengiyle müthiş bir uyum sağlardı. Birgün, İtalyan donanmasından, bir gemi İzmir'e ziyarete gelmiş ve körfezin ortasına da demirlemişti. Ziyaretçiler için de, yanına bir şat bağlanmıştı. Bilhassa İtalyanlar sandallar, motorlarla şata yanaşıyor ve gemiyi ziyaret ediyorlardı. O sabah Tilda ve annesinin gemiyi ziyarete gittiklerini öğrenmiştim. Can ciğer arkadaşım Sermet'i ikna ederek, yüzerek bu gemiye gitmeye karar verdik. Denize açıldık, gidişte bir zorlukla karşılaşmadık. Şata çıktık, biraz oyalandıktan sonra tekrar denize atlayıp yüzerek Karşıyaka dönüş yolunu tuttuk. Fakat, saat ilerlemişti. İzmir'in meşhur eşek imbatı çıkmıştı. Bütün bocalamalarımıza rağmen Karşıyaka'ya varamıyorduk. Fırtına, kuvvetli rüzgar bizi Bayraklıya atıyordu. Mecburen oraya doğru yüzmeye başladık, sonunda sahile ulaşarak ve yürüyerek eve dönebildik. Tüm ev halkı ayaktaydı. Geri dönmemiz için evden çarşaf bile salladıklarını anlatıyorlardı. Babam da eve gelmişti. Kapıdan girer girmez kafama bir tahta nalın fırlatmıştı. Ben eğilince nalın kafamın üzerinden uçarak banyonun buzlu camına isabet etmiş ve cam parçalanarak dağılmıştı.

1 Temmuz Kabotaj Bayramı'nın, Karşıyaka'da kutlaması törenlerini unutamam. İskele, vapurlar, tekneler ve sandallar renk renk bayraklarla süslenirdi. Vapur iskelesinin sağına, İzmir'den üstü düz şatlar getirilir ve sahile bağlanırdı. Bu yolla denizde adeta bir yüzme havuzu meydana getirilirdi. Her kategoride yüzme yarışları düzenlenirdi. Yine çocuklar arasında çuval, yağlı sırik, halat çekme ve dalıp para çıkarma gibi çeşitli eğlenceler düzenlenirdi. Tüm Karşıyaka halkı sahilde toplanır bu yarışları ve eğlenceleri seyrederlerdi. Bir taraftan da denizde yapılmakta olan şarpi, yole, kürek çekme yarışlarında çocuklarının, yakınlarının veya arkadaşlarının ne derece alacaklarını merakla takip ederlerdi. Bilhassa şarpi yarışları Göztepe ve K.S.K. arasında çok çekişmeli geçerdi. Karşıyakalılar kazanırsa vapur yine düdüğünü öttürmeye başlardı. Yarışlar sonunda madalya ve kupalar, alkışlarla dağıtılır, bando meydana bir konser verirdi. Gece donanmanın fener alayı bölümü Alay, beyden hareket edip tüm sahilden geçer Bostanlıya kadar marşlar söyleyerek yürürdü.

Başka türlü bir gençlik vardı. Zenginlik para ön planda değildi. Sükseli genç olmanın yolu iyi tahsil, iyi sporcu, terbiyeli olmaktan geçiyordu. Aşklar masum, hissi, romantik ve süreklidi. Sahilde yürürken göz göze gelmek bile gençlere inanılmaz zevk verir ve yeni bir dünya yaratırdı. Bisikletle beraber dolaşmak, beraber yüzmek, çarşıda karşılaşmak o günü manalandırırdı. İzmir'e inerken vapurda karşılıklı oturmak bakışmak büyük heyecan verirdi. Beğenmek ve beğenilmek gençliğin çabasıydı, mücadelesiydi. Bu duygu ve gelenekler iyiyi güzeli yakalamaya yardımcıydı ve iyi insan iyi vatandaş olmanın temel taşlarını oluşturuyordu. Sevgi disco ve barlarda değil doğada canlanırdı. Aşklar çamlıkta, çiçekli bahçelerde veya denizin sahili dövdüğü dalgalarda alevlenirdi. Bu yaşantı toplumun tüm kuşaklarını etkiliyordu. Bireyler topluma karşı olan sorumluluklarına müdriktiler. Alın teri dökmeden, çalışmadan hiç bir şey alınmayacağını benimsemiş bir toplum mevcuttu. Bir tamircinin, bir esnafın sizi soyması, kazıklaması olanaksızdı. Kıskançlık yoktu, Servet sahibi insan yok denecek kadar azdı. İlerleyen veya zenginleşen insanlar kıskanılmazdı. Onlar gençliğe örnek gösterilirdi. Şartlar eşite yakındı, farkları sevgi beraberlik ve yardımlaşma ortadan kaldırıyordu. Böylece umut dolu bir gençlik

hayat yarışına başlayabiliyordu.

O yıllarda spor deyince akla hemen futbol gelmezdi Futbolcular kadar yelkenciler, yüzücüler, atletler, güreş, çiler ve tenisçiler de sevilirdi. Hepsinin başarılarından Karşıyaka gurur duyardı. Yöneticiler amatör, tüm sporcular amatördü. Sevgi ve saygı onları birbirine bağlamıştı. Karşıyaka'da oturanlar K.S.K.'lı, Alsancak'ta oturanlar Altaylı, Göztepe de oturanlar Göztepeliydi. Ama denizin tüm Karşıyakalılar ve sporcular için bir tutku olduğu da gerçektir.

Karşıyaka zamanla değişiyordu. Ahşap vapur iskelesi yıkılmış yerine çok güzel yeni beton bir iskele yapılmıştı. Hepimiz mutluyduk, sevinçliydik. İzmir deyince, insanlara şehrimizin deniz çağrısı yaptığını biliyorduk. Hep denizle sarmaş dolaş olmuş bir şehirdik. Yemeğimiz deniz, ulaşımımız deniz, sporumuz deniz, havamız deniz ve eğlencemiz denizdi. Denizimizin suyu tuzlu olmasa, içilebilecek temizlik ve berraklıktaydı. Vapur iskelesinde atılan nikel paraları gençlerin dalıp çıkardığını çok iyi hatırlıyorum. Bir sabah erken saatlerde sahildeki evimizden iskeleye doğru yürürken bir şeyin kum üzerinde parladığını tespit etmiş ve dikkatle bakınca bunun bir dikiş iğnesi olduğunu görmüştüm. Hemen denize girip birisinin ayağına batmasın diye iğneyi sudan çıkarıp atmıştım. Dün gibi hatırladığım bu olaydan sonra bugünkü denize bakmanın bana verdiği ızdırabı kelimelerle nasıl anlatayım? Şimdi aynı yerde oturuyorum. Tabii ki iki katlı bir evde değil, yerine inşa ettiğimiz apartmanda yaşıyorum. Yazı dört gözle beklediğim yerden, sıcaklar başlar başlamaz pis kokulardan kurtulmak için kaçıyorum. Yaz gelir gelmez kaçmanın acısını, bizi yönetenlere nasıl anlatabilirim? Bilemiyorum.

Körfezi temizlemeden, İzmir için yapılacak, hiç. bir çalışmayı onaylamıyorum. Yöneticilerimizin körfezin temizlenmesi dışında bir yere para yatırmalarını manasız ve mantıksız buluyorum. Lağım çukuru etrafında bir yerleşim yerinin ilerlemesini değil, daha kaç sene ayakta kalabileceğini düşünüyorum. 2000 sene evvel Efes'in terkedildiği gibi 2000 yılında İzmir'den kaçmak zorunda kalıp kalamayacağımı da bilemiyorum.

Ayrıca, doğduğum, büyüdüğüm ölüp gömüleceğim Karşıyakamın, rant hesaplarıyla ve göçle meydana gelen değişimini üzüntüyle gözlemeye devam ediyorum. Göç etmiş kardeşlerimizin mi bize, bizim mi onlara uyum sağlamamız icap ettiğini kestiremiyorum. On sene sonra, yirmi sene sonra şöyle güzel, böyle güzel olacak diyen yöneticilerimizin süratle ve anlamadan bizim yaşlarımıza geleceklerini ve aynı lafları yeni yöneticilerden duyacaklarını biliyor ve onlar için de üzülüyorum. Her tarafta paramızı kullanarak özür dileyen levhalar asmak yerine yıktıklarını,"kazdıklarını süratle düzenlemelerini, plan ve program yapmasını öğrenmelerini, bir işi bitirdikten sonra diğer işe başlamalarını ve bizim ömrümüzü bir şantiyede tamamlamamalarını temenni ediyorum. Yine de yöneticilere her yaşta insanı düşünmek mecburiyetinde olduklarını hatırlatmakta büyük fayda görüyorum.

Bu arada bundan böyle yöneticilerimizin artık şehir içinde kalan hiç bir boş alana inşaat yapmamalarını ve yaptırmamalarını diliyorum. Yeni inşaat sahalarını şehir dışlarında aramaları icap ettiğini düşünüyorum. Gecekondu yapıldıktan sonra değil, yapılmadan şehir dışı master planların süratle hazırlanmasını öneriyorum. Karşıyaka'da hepimizin top koşturduğu Mahfel bugün yerinde olsa fena mı olurdu? Batılı olmak için kabristanlarımızı da düzenlemeli ve disipline etmeliyiz. Ölülerimizi yabancılar gibi huzur içinde ziyaret edebilmeliyiz. Ellerinde testilerle, peşinizde koşan ve bunu geçim kaynağı haline getirmiş insanlara çocuklara dünyanın neresinde rastlayabilirsiniz?

Karşıyaka'mızda yıllarca yanyana, kardeşçe beraber yaşamış müslüman ve Hıristiyanlar mezarlıklarını da yanyana iç içe yapmayı, yıllar önce, kararlaştırmışlar. Bizlerin bu düşünce tarzına ve uygulamaya saygılı olmaya devam etmemiz şarttır. Eskiden aile ve tanıdıklarımı Karşıyaka kabristanında ziyaret ederken, Hıristiyan arkadaşlarımızın mezarlığına da geçer, oradaki ahbab ve dostlarıma da bir fatiha okurdum. Birkaç sene evvel Bostanlıdaki parkı gezerken çok sevdiğimiz bir Hıristiyan arkadaşımızın mezar heykelinin süs olarak bu parkta kullanıldığını üzümlere gördüm. Utancımından, bir daha ne o parka, ne de hristiyan mezarlığına gidebildim. Kendi mezarlığını koruyamayanın Hıristiyan mezarlığını korumasının zorluğunu anlıyor ama yine de bu işi yapan insanları burada lanetliyorum.

İzmir körfezinin nefis görüntüsüne sahip küçük Yamanlar gazinosunu, yıllarca karısı Macar topal birisi çalıştırmıştı. Suratsız, yüzü gülmez bir kişi olmasına rağmen bu işte başarısız sayılmazdı. Ölümünden sonra gazino sefil bir yer olmuştu. Belediyemiz, burasını güzel ve modem bir şekle dönüştürmekte fevkalade başarılı olmuştur.

O yıllarda Karşıyakamızda işçi çalıştıran kuruluşlar yok denecek kadar azdı . Denizin yosunluk, bataklık olduğu tersane ve bitişindeki palamut fabrikası ile Turan'daki gaz, benzin tesisleri ve Turyağ fabrikasında başka ciddi, güvenilir işyeri yoktu, hatırlamıyorum.

Anlatmaya çalıştığım kadarıyla Karşıyakamız iklimi denizi, evleri, adetleri ve yaşantısı ile eşsizdi. Yaşayan insanları bu güzelliklerin tamamlayıcısıydılar. Onlardan bazılarını aşağıda yad ediyorum. Sağ olanlarına sağlıklı mutlu, uzun ömürler ve aramızdan ayrılmış olanlara tanrıdan rahmet diliyorum.

Şık tek atlı hasır paytonu ile iskeleye inen Evliyazade Refik Bey, tertemiz keten elbiseler içinde elinde bastonu ve beyaz eldivenleriyle dimdik ayakta duran Salahattin Sanver, biricik oğlu kibar ve efendi insan Ümit Sanver, otoriter bakışlı Sadullah Birsal, iftihar edilecek çocuklar yetiştiren zeytinyağ simsarı Emin Birsal, eski adalet bakanımız avukat Münir Birsal, Semih Birsal ve zarif eşi Selçuk hanım kızları Zeynep ve Ayşe, yakışıklı yüzücümüz Murat İşçimenler, Karşıyakamıza ve K.S.K.' a unutulmaz hizmetler yapmış herkesin sevip saydığı Sadi İplikçi, eski Karşıyakalı Halulu ailesi Nejat ve Rüknettin Halulu kardeşler Çamlıktaki nefis evini ve herkese yakınlığını unutmadığımız Küçük Talat, Karşıyaka'nın, Karşıyakalıların ve kulübün her problemiyle ilgilenen herkesin dostu Tahir Türetken, annesinin dizinin dibinden ayrılmayan Sorbon mezunu arkadaşımız Aydın Büte, İzmir'imizin ilk makina ithalatçıları Penetti ve Pariente aileleri. Yalıda camekanlı ve bahçesi heykelli evde oturan Doğum Mütahassısı ve çoğumuzun ebesi Fikret Tahsin, yakışıklı ve haşarı oğlu Kaya, Osmanlı Bankası Müdürlerinden güzel içki içen Abdurrahman bey, kardeşi efendi insan Reşat, tatlı dilli herkesin ahbabı kızkardeşi Yıldız İşçimenler, Ticaret Gazetesini çıkaran ve onu ayakta tutmak için mücadele veren Süha Sukuti Tükel, kotrası hep kapısının önünde duran Palamutçu Fuat İyimen, Hürmet telkin eden görüntüsü ile Refik Şevket İnce, İzmir'in çok sevilen pamuk simsarı oğlu Coşkun İnce, Üzümcü Mazhar Nurullah İzmirlioğlu, birbirilerinden hiç ayrılmayan çocukları Muzaffer ve Feyyaz, Karşıyakadan ve denizden hiç kopmayan Saraç Sadri'nin sevgili oğlu Muhittin İşçimenler, Harp yıllarında İzmir Belediye Başkanlığını yapmış tertemiz insan Reşat Leblebicioğlu, sessiz terbiyeli oğlu Ertuğrul, şanssız kızı Evin, Rodoslu boyacı Durmuş Yaşar, yakışıklı yelken şampiyonlarımız Selçuk-Selman kardeşler, onların rakipleri Alaşehirli yelkenci İsmet, Fikret ve Rafet Elbirlik kardeşler, herkesin sevdiği güleryüzlü, saygılı futbolcumuz Lemi, Karşıyaka'nın

meşhur bek futbolcusu Nebil, sporculuğu kadar hakemliği ile de ünlü Dünder Karakaplan, yakışıklı kibar futbolcumuz Celasin Muşkara, güzel hanımefendi eşi Mansume, Haşmet Uslu'nun sevgili eşi Jale, hep birlikte dolaşan genç doktorlarımız Mefhar Mançe ve İbrahim Hüsmen, yelkenciliğe büyük hizmetleri olan gazetesi Cezmi Zallak ve Recep Yelkenbiçer, herkesin tanıdığı Bambino Süleyman, aşık yüzme şampiyonumuz Orhan, hepimizin arkadaşı doktor Lale, Hedy Lamarr ünvanlı doktor Türkan, Aydınli Doğan Çörüş ve eşi Aysel, popüler kişimiz göbek Hidayet, yakışıklı 100 metrecimiz bankacı Atilla Acar, tenis arkadaşlarımız Güler Yaşar, Nil Bezmen, tenis antrenörümüz Şerif, gülerken gözleri görünmeyen diş doktorumuz Neşe Şenman, İzmir'in en meşhur kırtasiyecisi Giritli Vedat Ciliv, sevgili oğlu bankacı Aybars, at ihracatçısı Kerim Subaşı, kardeşi tatlı sert Recep Subaşı, Milletvekili olan doktorlarımız Nebil Yurtoğlu ve Saada Emin, Ticaret Bakanı olan Atif İnan ve oğulları Aydın ve Erol, Simsar Mehmet Ali Bey, oğulları meşhur nisahiyeci Ayhan Tunak ve kardeşi İlhan Tunak, kuvveti ve kurbağalama yüzüşüyle tanınan keresteci Muammer Mesta. Hollanda'ya yerleşip Karşıyaka'dan kopamayan Selçuk Eğriboz, macera adamı Rabbani, yakışıklı Ruhan, Avukat Fikret Florat, Karşıyakamızın en güzel kızları kumral Ruksan ve sarışın Jülide, tenisçilerimiz Belig Beler ve Hayri Şen eşi Elvan, İtalyan arkadaşlarımız sapsarı Aldo, kardeşi sarışın güzel Ayda ve asık suratlı kardeşleri Lucia, piyanosuyla aşk melodileri çalan Muammer Karaağaç, Ali kaptan ve deniz malzemeleri satan çocukları Hakkı ve Ercüment Burkut, değişmez Karşıyakamız eski Eshot Karşıyaka Şubesi Müdürümüz ve herkese yardımcı olan Bedii Tuuç, Kemanı ile ünlü Emine Gönülden, Alaybey sahilinde her akşam üzeri balık avlayan ressam İlhami Bey, önce mebus sonra pamuk tüccarlığı yapan Sedat Dikmen ve onun biricik sempatik arkadaş canlısı kızı Meral, anahtarlarıyla meşhur Giritli zengin manifaturacı Safter bey, 100 ve 200 metre şampiyon Oktay Karakulak, kardeşi çakır keyif Abdullah ve saygın ağabeyleri sinemacı Dünder Karakulak, meşhur tavuk yetiştiricimiz Osman Keresteci, bilgili ve disiplinli çalışmasıyla ünlü Osman Aydemir, efendi kardeşimiz işçi işveren ilişkileri uzmanı Rıza Güçlü, yakışıklı ve çapkın Cengiz Gülersoy, iğnesi ipliğiyle onu ve kardeşlerini yetiştiren anneleri Zahide hanım, İzmir'imizi kurtaran gazilerden yakın akrabamız Zekai bey, kızları Özgül ve İnci, yalı evlerinin büyük bölümünü yıkıp yerine apartmanlar diken mimarımız Armağan Çağlayan, dikişleriyle ünlü hanımefendi kadın terzisi Perihan, Mercury marka arabası ile zamanımızın sükseli genci manifaturacı Orhan Eyüpoğlu, Tahir Bor ve oğlu Tahsin Bor, bıyıklarıyla ünlü fotoğrafçı Hamza Rüstem, tüm kadınların tanıdığı düğmeci Rıza ve çocukları Necdet, Sermet ve Gündüz, ilkokulda sınıf birinciliğini benden alan Vildan, ilkokul müdürümüz göbeğiyle zor yürüyen İsmail bey, ilkokul öğretmenim Soğukkuyu'da oturan Hilmi bey, çakmıklara benzin doldurarak yaşamını sürdüren âmâ Hafız, çiklet satan dilsiz Hasan, uzun yıllar K.S.K. yöneticisi olan boyacı Hüseyin, ilk mefruşat satıcımız Giritli Hasan, dişimiz Zeki Kadri oğlu Dişçi Ajlan, kızı Yıldız, bayan atletimiz koşucumuz Şule, her zaman İzmirliliği ile öğünen şakacı, tatlı dilli daimi milletvekilimiz Osman Kapani, diğer Kapani ailesi mensupları, inşaat kalfası Petro Cassagrande, anlayışlı terbiyeli oğlu Aleksandro Cassagrande, huysuz oğlu Pepo, bisikletle her yerde dolaşan sporcu, daha sonra müteahhit olan Kemal Gençspor, Düğmeci Mecit bey kızları ve müthiş yüzücü kızı Müjgan, Rodoslu her zaman şık ve temiz giyinen Ziya Kumbilli, Alaybeyimizin kabadayısı Yümni, Gümrükçü Süreyya bey, güzellikleriyle meşhur kızları Sevim ve Sevinç, Sevim'i genç yaşta kapan Çetin Perçin, İstanbullu Necla, kocası Amerikan pazarı Erdal, bize Tilla restoranı kazandıran Kampana Rıza, her an her yerde bir tanesine rastladığımız Kahyalar aile mensupları, sakinliği ve efendiliğiyle tanınan Gümrükçü Şükrü Güleç, her an bir tanesini aramızda gördüğümüz Bozoklar ailesi, tatlı dilli anneleri Sinsap Hanım, güler yüzlü Arap Binnaz, iğnecimiz Şaban bey, esmer güzeli kızları Melek ve Necla, yakışıklı Belig Moralı, doktor Raif Akdeniz ve güzel hanımefendi kızları, Alaybey'in en güzel kızlarından müthiş

yüzücü ve ressam Emel, Çarşıda her an rastladığımız Memduha hocamız, Beşikçiöğlü ailesi mensupları, Kulalı Çolaklar ailesi mensupları, bilgili görgülü efendi insan Sürayya Çolak. Kuyumcu Mehmet bey amca (Temizocaklar), Doktor Abbas Sarı ve güzel eşi Meri, bisikletiyle dolaşp duran Keriman hoca hanım ve oğlu uzun Behiç, hareketli başarılı Pertev Molay, Manifaturacı ve otelci Rıza Durgunoğlu, Sosyalist düşünceleriyle devamlı polis takibinde olan ve beraberinde olmaktan çekindiğimiz Atilla İlhan, kızkardeşi meşhur artistimiz Çolpan İlhan erkek kardeşi İzmir'in sevilen simalarından avukat Cengiz İlhan, çürük elma Kemal, Tariş Müdürlerinden ehli- keyif Arif Engür, Egemak'ta araba parçalarını ezbere bilen Kopri, Kazım Özalp'in güzel yeğenleri İnci ve Gönül, Karşıyakamızda her yerde hazır ve nazır doktorumuz Melih Abidinoğlu, Ferzan, Rahşan, Nuran ve Ayhan kardeşler, sarı bıyıkları ile dimdik yürüyen yakışıklı Ayhan, modayı yakından takip eden güzel dans eden bobstil Vefik, hep Karşıyaka'da yaşamış olan hepimizin tanıdığı çorapçı Fehmi, berberimiz Nevzat, Uslu kardeşler, keresteci Selçuk Köknar, Kargaburun Samim, Kimyager Ekrem İşçimenler ve sevgili, çalışkan iş kadını eşi Mariane, Giritli Hasan Karace ve sevgili oğlu jönlerimizden Artur Karace, Şevket Adalan'ın yeğenleri muhalefet Nejat ve kardeşi Vedat, meşhur kör Behiç, gazeteci İlhami Kaymak oğulları Osman ve Aydın Kaymak, Dünya şampiyonu güreşimiz Muharrem Candaş, Milletvekillerimiz Sezai Akdağ ve güreşçi Fazlı Arınç, Hergün karşılaştığımız Melih Yücel, üzüm kontrolörü Osman Eroğlu, sevgili eşi atlet Kamuran, İzmir'imizin manifatura da tek ismi Hasan İkbal, eli sıkı olarak tanınmış ecza deposu sahibi Lütfi Krom ve iyi eğitim görmüş hanımefendi kızları, hiç yaşlanmayan Metin Aksulu, dışımız Kenan bey ve hanımı piyanist Mihter Çelebi, Aydoğan ve Erdoğan Endüstri kardeşler, bilhassa Soğukkuyu'nun en muteber ailesi Lahurlar, pastacı Sami beyin değişik karakterdeki oğulları Rahmi, Selami, Fuat, Nihat, Suat ve Erdinç, sıhhi tesisatçımız Muharrem usta ve aynı işe devam eden Mesut yakışıklı dışımız Oral Üçerler, sevgili komşumuz Müzeyyen hanım, kızları Erden ve gencecik yaşta aramızdan ayrılan Akşit, oğlu Çetin kaptan tipi sandalıyla Erdal Kutluğ, çat pat türkçesiyle kibarlık, zerafet, güzelliği birleştirmesini beceren ilkokul arkadaşım Eda ve isimlerini şu anda hatırlıyamadığım bir çok kişi...

Hepsinin benim gibi düşündüğünü tahmin ettiğim, yukarıda hatırlayıp isimlerini yazdığım Karşıyakalı kardeşlerimle birlikte iyi ve kötü günler geçirdik. Harp yıllarında karneyle simsiyah ekmekleri alıp yedik. Buğday silolarımızın yanışını günlerce ve beraberce seyrettik. Menderesin asılışında ağızımızı bile açamadık. Evlerimizi beraberce yıktırttık. Denizimizin kirlenmesine beraberce göz yumduk. Bizi tanımayanların, bilmeyenlerin, bizi evirip çevirmesini, yönetmesini kabullendik. Şikayetlerimizi aramızda birbirimize yaptık. Her nasılsa direnip Osman bey parkını kurtardık. Fakat maalesef birleşemedik, örgütlenemedik. Karşıyakamızı hep sevdik fakat hiç bir şey yapamadık. Hep sustuk ve demokrasi kanımıza işleyinceye kadar susmaya devam edeceğiz. Şu yukarıda saydığım isimlerin hepsi kolaylıkla birleşebilirdi. Bir "Karşıyakayı Sevenler Derneği" bile kursaydık, her şey başka türlü olurdu diye düşünmekten kendimi alıkoyamıyorum. Değişimlerden memnun olsak da olmasak da artık bir şeyler yapma devrini kapattık ve maalesef yeni nesillere güzel bir miras bırakamadık diye düşünüyorum ve üzülüyorum.

BÖLÜM VI

Karşıyaka, İzmir’le bütünleşmiş olan bir nahiye idi. Adeta İzmir’in bir semti durumundaydı. Bu yüzden Kaza haline dönüşmesi uzun yıllar sonra düşünüldü ve tahakkuk etti. Karşıyaka bugün de İzmir’le iç içe yaşayan bir yerdir. Müstakil bir ekonomik varlığa sahip değildir. İzmir’den kopmuş ayrılmış olarak ayakta durması düşünülemez. Yani her İzmirli Karşıyakalı değildir ama tüm Karşıyakalılar aynı zamanda İzmirlidir. Bu düşünce tarzıyla Karşıyaka’dan vapura binelim ve Alsancak Vapur İskelesi’nde inerek yıllar öncesi İzmir’imizi beraber dolaşalım, dedim.

Bu gün, dünyanın her tarafında yoğun trafiğin ve yerleşimin bir arada olduğu yolların iki tarafına ses geçirmez duvarlar inşa edilmektedir. Biz yoğun trafik yolu ve dinlenme tesislerini bir arada inşa etmek için Birinci Kordon’da denizi dolduruyoruz. Yani, İzmirli, sessizlik, sükunet ve müzik dinleyerek değil motor, klakson sesleri dinleyerek ve pis kokular teneffüs ederek dinlenmelerini temine çalışıyoruz. Ne düşünmeli? Ne demeli? Bilemiyorum.

Vapurdan inince sağımızda ve solumuzda birbirinden güzel, hepsi cumbalı, hepsi benzer mimari tarzda inşa edilmiş Akdeniz evlerinin sahili süslediğini görürdük. Bu evlerin bazıları dar cepheli ve küçük, bazıları geniş cepheli ihtişamlı birer konak görünümündeydi. Hepsi aynı boydaydı. İklim şartları, doğa şartları ve depremler düşünülerek inşa edilmişlerdi. Hepsinin tavan yükseklikleri 4.5 metreydi. İçleri son derece ferah ve konforluydu. En iyi kereste, en iyi malzeme kullanılarak nefis bir işçilikle inşa edilmişlerdi.

Solumuza baktığımızda, Alsancağın deniz banyosu gözümüze çarpardı. Bu mıntıkaya, denizden esen imbat hayat verir fakat deniz yosunlarını da bu sahile taşırdı. Ancak, deniz üstündeki yosunları ite ite yüzmek mümkündü. Ayrıca, burası caretaların yoğun bulunduğu bir bölgeydi. Her an denize bakınca, kafasını su yüzüne çıkarıp nefes alan kaplumbağaları görürdük ki bu da zararsız olmalarına rağmen beraber yüzmeyi sempatik kılmazdı Bu yüzden burada çok az kişi denize girerdi. Onlar da ekseriyetle o civarda oturan yabancılar ve levantenlerdi. Devamlı gün ve gün azalmaları, banyoların uzun yıllar Altav lokali olarak kullanılmasını sağlamıştı. Esasen o yıllarda levantenlerin, yabancıların tuttuğu ve spor yaptıkları kulüp’te Altay’dı. Mesela, şimdi ismi aklıma gelen Edvin Clark, Altay’ın o yıllarda değişmez, popüler bek oyuncusuydu.

Deniz banyolarının karşısındaki evler hepsi büyük ve geniş cepheliydi. Bir tanesinin içi tadil edilmiş ve hastaneye dönüştürülmüştü. “Sıhhat evi” isimli bu hastane uzun yıllar ameliyatlarda ve bilhassa doğumlarda hizmet veriyordu. Bugün her nasılsa ayakta kalmış ve yıkılmaya terk edilmiş Ekrem Çiftçi beyin evi de muazzamdı. Bu günkü haliyle bile Kordonda tek taş bir pırlanta gibi durmakta ve kendisini kurtaracak birilerini beklemektedir. Fakat, maalesef İzmir zenginleri hiç bir zaman İstanbullular gibi düşünüp bu değerleri korumak için ellerini ceplerine atamamışlardır. Tavan yüksekliği iki metrelik apartmanlarda yaşamayı tercih etmişler ve senede bir ay kullandıkları Çeşme evlerine birer servet yatırmayı alışkanlık haline getirmişlerdir.

Yeni limana doğru yürümeğe devam edince o yılların en meşhur gazino ve pavyonlarından biri olan “Sibere varmış olurduk. Dünya çapındaki orkestraları, artistleri ve şovları burada dinleyebilir, seyredebilirsiniz. Hafta sonları şık ve temiz giyimleriyle İzmirli tüm salonu doldururlardı. O yıllarda piste çıkıp göbek atma kültürü mevcut

değildi. Müzik dinlenir, dans edilir ve şovlar seyredilip sohbet edilerek haftanın yorgunluğu atılırdı.

Sibel'den sonra daha bir kaç güzel ev vardı. Sonra iki benzin istasyonu gelir ve bugünkü Migros'a kadar bir kaç bahçe içinde çevreye rahatsızlık vermeyen imalathanenin önünden geçilirdi. Bu imalathanelerden bir tanesi, bize İstiklal Savaşı'nda büyük yardımları dokunan Yunanlı Hristoforos Efestratui ile Şevket Başev'e ait değirmen taşı imalathanesiydi. Bu imalathane Şevket beyin damadı ve torunlarınca modernize edilmiş olarak Salhané'de faaliyetini halen sürdürmektedir. Yine o civarda bir kaç sabunhane vardı. O yıllarda yalnız iki tip sabun mevcuttu. Beyaz sabun, yeşil sabun diye bilinirlerdi. Beyazı zeytinyağından, yeşili pirina yağından imal edilirdi. Yağlar kostikle kaynatılarak yere dökülür, markalanır, kesilir ve küçük kanavi- çe çuvallara doldurularak piyasaya sürülürdü. Genelde beyaz sabun banyoda, yeşil sabun çamaşırdaki kullanılırdı.

Bu imalathanelerin bitiminden, İngiliz Konsolosluğu'na kadar yine şık cumbalı Akdeniz evlerini görürdük. Tren istasyonunu geçince toprak zeminli Alsancak Stadı'na varırdık. Stadın karşısında Tariş'in incir işletmesi bulunurdu. Bitişliğini Havagazı Fabrikası işgal ederdi. İsteyen müracaat ederek kok kömüründen elde edilen havagazını evine bağlatabilir ve böylece evinde gaz ocağı kullanmaktan kurtulurdu.

Stadı geçince, bugün harabe halinde olan, İzmir'de çok sevilen ve sayılan Verbeck ailesinin Meşhur Şark Sanayi Fabrikası'na gelirdik. Bu fabrika yıllarca, bilhassa İkinci Dünya Harbi sırasında ordunun tüm kumaş ihtiyacını karşılamakla ün salmıştı. Mösyü Verbeck'in vefatı, ailenin dağılması fabrikanın acı sonunu noktaladı.

Biraz ilerleyince solda, bugün Turyap Oto'nun bulunduğu binada, Ali Haydar Albayrak'ın işletmeleri ve depo- lan bulunurdu. Albayrak o yıllarda, İzmir'in hatta İstanbul ve Türkiye'nin bir numaralı ihracatçısıydı. İzmir Ticaret Borsası onun ağzından çıkacak kelimeler ve kararlarla yönünü tespit ederdi. Müthiş kıvrak ticari zekasıyla istediği malın fiyatını yükseltir, istediği malın fiyatını düşürebilirdi. Vefatıyla geriye yalnız nam ve şöhreti kalmıştı.

Aynı sırada biraz ilerleyince Tariş'in üzüm işletmesi ve yanında zeytinyağ işletmesini görürdük. Köşedeki dev bina Rahmi Filibeli'ye ait zirai ürün işletme ve depolarıydı. Bu firmada yıllarca İzmir'de bir numara idi. Sağlam temeller üzerine kurulmuş bu firma da, bilhassa oğlu Şevket Filibeli'nin çalışma ve gayretleriyle uzun yıllar ayakta durdu fakat sonra kaybolup gitti.

Karşısında, dere kenarında Sümerbank'ın İzmir Basma Fabrikası kurulmuş ve kamu kuruluşu olarak tekstilde Türkiye'nin yıllarca iftihar ettiği bir tesis meydana gelmişti. Burada yetişen bir çok kişi sonraki yıllarda tekstil sanayinin Türkiye'ye yayılmasında öncülük görevini üstlenmişlerdir.

Aynı sırada, derenin diğer yanında Tekel'in ispiroto fabrikası vardı. Burada bilhassa hurda incir ve üzümler değerlendirilir, ispiroto elde edilirdi.

Bitişğinde Mücahit Büktaş'ın Palamut fabrikası vardı. O yıllarda palamut çok önemli bir ihraç ürünüydü. Ege Bölgesi'nden toplanır ve İzmir'de pazarlanırdı. Palamut öğüten değirmen sayısı az değildi. Fakat palamuttan yalnız iki fabrika boyanın elzem ham maddesi Valex ve Valonex'i imal ederdi. Bunların bir tanesi Karşıyaka'da Alaybey'deydi.

Diğeri Mücahit beyin bu fabrikasıydı. Mücahit bey İzmir’de çok sevilen, sayılan bilgili bir kişiliğe sahipti. Hanımı Serap hanım da güzellik ve zerafeti ile tüm İzmir’de tanınırdı.

Yola devam edince sağda geride İzmir’de herkesin en az bir ferdini yakinen tanıdığı kalabalık Tanıklar ailesinin un fabrikalarını görürdük.

Çınarlı’da tornacı ve küçük bir kaç tamirciden başka bir iki doğramacı göze çarpardı. Salhane’de barsakçı, derici ve tutkal yapmak için kemik toplayıcıları ile ceplerden başkasını göremezdiniz. Sait Çolak, Kula’daki fabrikasını söküp İzmir’e taşıyarak bu bölgeyi bayağı canlandırmıştı. Kula mensucat kombine bir tekstil fabrikasıydı. Pamuk ipliğinden yün ipliğine, basmadan çarşaflığa, yünlü kumaştan halıya her tekstil ürününü kaliteli olarak üretmekte tek isimdi. Özel sektör olarak, ülkemizde tekstilin duayeni konumundaydı. Vefatından sonra aile işi bir müddet devam ettirdi. Fakat aile arası geçimsizlik, kötü yönetim bu dev kuruluşun mahvına sebep oldu. Şimdi Eyilik gurubundan Erol Eyilik idaresinde belli kalemlerde varlığını sürdürmektedir.

Az ilerisinde, Tahsin Piyale, küçücük makama imalathanesinin bugünkü duruma gelmesinin temellerini atmıştır. Güzel bir örnek olmuştur. İzmir’de maalesef bir çok işletme, kurucusunun vefatından sonra yok olmuştur. Bu tesisin ayakta kalması ve her gün daha iyiye gitmesi gurur vericidir.

Tekrar Alsancak vapur iskelesine dönelim. Kordona paralel İkinci Kordonu ve İkinci Kordona paralel Alsancak çarşısının tamamen eski evlerini, binalarını bitirip Gazi okuluna varalım. İzmir yangınından yok olmuş bir bölge karşımıza çıkardı. Buradaki arsalar Belediyece parsellenip satılmış ve dört tarafı bahçeli, iki katlı binalarla kısa sürede dolmuştu. Mustafa beyin heykeli de bu gelişmeleri zevkle seyreder durumda yerini almıştı.

Karşısındaki Sürpriz Pastahanesi, arkadaşımız Yüksel’in yönetiminde nefis pastalar, dondurmalar hazırlıyor ve gençlerin buluştuğu, sohbet ettiği bir lobi olma görevini yerine getiriyordu.

Kahramanlar tamamen boştu. Nüfus yoğunlaştıkça orası da imara açılmış ve Mustafa beyin bir devamı haline gelmişti. Fuarın tamamı yangın bölgesiydi. Müthiş bir çalışmayla kısa sürede yemyeşil bir hale dönüştürülmüş ve bu mntıka şehir içinde dev bir parkla Avrupai bir görünüşe kavuşmuştu.

Fuarın içi de çok iyi planlanmış ve estetiğine azami gayret sarf edilmişti. Güzel ve tabiatı bozmayacak şekilde pavyonlar serpiştirilmişti. Tenis kulübü, yanında hayvanat bahçesi, bitiminde gül bahçesi yerini almıştı. Büyük bir suni göl yapılmış içine köprü ile ulaşılan bir ada inşa edilmişti. Üstündeki gazino çok iyi hizmet veriyordu. Palmiyeler altındaki Kübana Sibel Gazinosu’nun yazlık yeri olmuştu. Yine gölün kenarına ağaçların arasına Göl Gazinosu oturtulmuştu. Remzi Yağmur yönetiminde burası İzmir’in hatta Türkiye’nin en iyi bir eğlence yeri olmuştu. En iyi orkestralar, en iyi şovlar bu gazinodaydı. Ayrıca, Mc Ailen orkestrasını burada dinlemek, yemek yemek, dans etmek ve 12 den sonra bitişiğindeki pavyonunda geceyi uzatmak İzmirililer için bir zevk ve tutkuydu. Batıya açılmanın ne olduğu, burada fark etmeden, kanımıza işliyordu. Giriş kapısında yazılı “Kravatsız Girilemez” yazısını hepimiz mantıklı ve faydalı kabul etmiştik. Basmahane kapısındaki Lunapark ve bitişiğindeki kahvelerin de toplumumuza ayrı fayda ve katkıları vardı. Çok kişi için o kahvelerde oturup sohbet ederek nargile

fokurdattmak da bir tutkuydu. Paraşüt kulesi fuarın ve İzmir'in bir simgesi olmuştu. Saffet Kuyaş'ın yıllarca çalıştırdığı Mogambo gazino ve pavyonu da görülmemiş, nefis bir mimari çalışma örneğiydi. Sıcak yaz günlerinde suların ortasında dans etmeği, o yıllarda düşünmüş olmayı taktir etmemek, ancak geri zekalılık olarak kabul edilebilir. İtalyan asıllı Pardo'nun çalıştırdığı Mağara'da görülmeğe değer bir snack-bar'dı. Fuar deyince, Behçet Uz'u şükran ve rahmetle anmamak olanaksızdır.

Tekrar Alsancak vapur iskelesine dönelim. Belediye reisimiz Faruk Tunca ve Dünya güzellik yarışması birincisi eşi Günseli Başar Rio'ya gitmişler ve oradan esinlenerek deniz kenarında nefis bir kaldırım inşa ettirmişlerdi. İmbat rüzgarını yüzünüzde hissederek bu kaldırımda yürümeyi İzmirli için bir zevk ve tutku haline getirmişlerdi. Bu kaldırımda nefis evleri seyrederek Pasaporta doğru yürürken anlamadan Gündoğdu'dan geçer ve bugün Tayyare apartmanının bulunduğu yerdeki, Tayyare Sineması'na varırdık. Hepimizin bir hatırasının bulunduğu, nefis filmler seyrettiğimiz, tertemiz bir sinemaydı.

Sonra, Nato binasının önündeki boşlukta Şehir Gazinosu'na varırdık. Burada, İzmir'in imbat rüzgarı mis gibi kokarak Kordonu ve Gazinoyu serinletirken oturduğunuz masadan inci bir gerdanlık gibi Karşıyaka sahilini, mehtabı seyrederdiniz. Masaları dolaşan Çıgan müziği eşliğinde yemeğinizi yer, içkinizi yudumlardınız. Dans müziğinin başlamasıyla beraber, hemen herkes dansa kalkar, pist dolar, herkes birbiriyle selamlaşır ve hal hatır sorardı.

Fransız Konsoloslugu aynı yerdeydi. Yalnız bugün, Tefik Fikret Lisesi'nin bulunduğu yer Konsolosluga aitti. Bakımlı büyük bir bahçeydi. Bitişindeki Fransız Kültür ve Alliance Kulüp yine ordaydı. Fakat daha canlıydı.

Sonra, bugünkünün yerinde mevcut olan eski İzmir Palas Oteli'ni görürdük. Yeni bina maalesef eskisi gibi sempatik ve güzel bir inşaat olmadı. Haluk Kilimci ve ailesinin burayı elden çıkarmamış olmasını da yine İzmir için bir şans kabul ediyorum.

Az ilerde, heykele varmadan ilk ara sokağın köşesinde büyük bir bahçe vardı. Burası, Remzi Yağmur'un Göl Gazinosu'na geçmeden önce işlettiği "Marmara" isimli tavernaydı. Rahmetli Remzi Yağmur, kısa boylu, tıknaz, güler yüzlü, işini iyi bilen, işinin başından hiç ayrılmayan ve tüm müşterilerini memnun etmek için koşan, mücadele eden bir kişiydi. O yıllarda Yunanlılarla ilişkilerimiz iyiydi ve burada hep Yunan müziği yapılırdı. Beba Kıryakidu, Efi Palme gibi Yunanistan'ın en tanınmış şarkıcılarını, rakınızı yudumlayarak burada dinleyebilirdiniz. Yemekleri, mezeleri nefisti.

"İlk hedefiniz Akdenizdir!" diyen ve Akdenizi gösteren Atatürkümüzün heykeli İzmirli için daima heyecan verirdi. 9 Eylül gelince bu heyecan tüm Egeyi sarar, kucaklardı. O gün o meydanda, herkes inanılmaz bir tutku ve sevgiyle toplanırdı. Süvarilerimizin sembolik olarak İzmir'e girişle yer yerinden oynardı. Yaşlıların çoğu gözyaşlarını tutamazdı. Çarşılar, sokaklar ve kaldırımlar Ege insanları, efeler, gazilerce kuşatılmış olurdu. Bu coşku ve heyecan gece geç saatlere kadar devam ederdi. Sonra Egeliler mütebessim ve yeniden bir zafer kazanmış gibi sevinçli, huzurlu ve gelecek sene tekrar İzmir'de buluşma ümidiyle memleketlerine dönerlerdi.

Kordonda heykelden sonra Pasaport vapur iskelesine varırdık. İskelenin tam karşısında 2-3 adet büyük temiz kahvehane vardı. Bu kahvehaneler daha çok o zamanın kalbur üstü insanların uğrak yeri, buluşup derin sohbetlere daldıkları ve nargilelerini fokurdattıkları mekanlardı. Sıcak yaz gecelerinde sandalye ve masalar liman sahiline atılır, halk orda oturur, soğuk bir gazoz, limonata veya ayran içerek serinlerdi. Orta yaşlıların çoğu eşlerini de yanlarında getirirlerdi. Bu kahvehanelerden Gümrüğe kadar olan bölümde Denizyolları ve tüm vapur acenteleri yer alırdı. O yıllarda ihracat, ithalat ve ticari nakliyatın tamamına yakın bölümü gemiler, şilepler ve takalarla yapılırdı. Bunların arasında bir kaç lokanta, meyhane ve bar göze çarpardı. Bu yerler genelde gündüzleri kapalı olur, etraflarındaki iş yerleri kapanınca onlar faaliyete geçerlerdi. O yılların bar ve meyhaneleri bugünkülerden farklıydı. Kadınlar bar ve meyhanelere gitmezlerdi. Meyhaneler iki üç erkek arkadaşın gidip bir kaç tek atıp sohbet ettikleri yerlerdi. Barlara da yalnız erkekler giderdi. Genelde bekar ve varlıklı erkekler ile haciağalar barların müdavimiydiler. Barlarda konsomatris kadınlar dağınık olarak otururlar, erkekler beğendiklerini masalarına çağırırlardı. Garsonlar da hemen gelip şampanyayı masaya bırakırlardı. Kadınların güzellikleri ve değerleri açtırdıkları şampanya adediyle ölçülürdü. Tüm barlarda canlı müzik bulunurdu. Arada dans edilir, şovlar izlenirdi. Barlar genelde sabahın dördüne kadar açık olurdu. Bardan çıkan erkeklerin çıkışta tükürük köfte yemeleri veya işkembe çorbası içmeleri de bir adet ve alışkanlıktı.

Bu bölge İzmir'in büyük bir liman şehri olduğunun açık göstergesiydi. Gece ve gündüz devamlı hareket eksik olmazdı. At arabalarının biri gider biri gelirdi Liman her zaman motor, taka, gemi ve şileplerle dolu olurdu. Bilhassa Eylül ayında limanın dışı da boş yer bekleyen şilep ve takalarla dolardı. Liman adeta gemilerle kuşatılmış bir görüntüde olurdu. Geminin biri limanda yükünü boşaltır, tekrar yük alıp hemen hareket eder ve dışarıda bekleyen şilep onun yerini alırdı. Sabah yürürken önünden geçtiğiniz geminin yerinde, akşam dönerken başka bir gemi görürdünüz. Babam bu hareketliliği ve gemileri seyre bayılırdı. Bir defasında gemilere bakarak dalgın yürürken kafasını elektrik direğine çarpmış ve hastanelik olmuştu. İzmir hep denizle iç içe yaşardı. İzmirliilerin tutkusu denizdi. Yazıhane veya mağazaları süsleyen tüm resim ve fotoğraflarda ya bir gemi ya da bir yelkenli görürdük.

Şehir içinde tüm nakliyat iki adı at arabaları ile yapılırdı. Bu işin organizasyonunu, işin yoğun olduğu yerlere yerleşmiş nakliyeciler yapardı. Kimisinin beş, kimisinin on, kimisinin de 20-30 at arabası vardı. Aklımda kalan, Kara Haşan Atlı bu nakliyecilerin en büyüklerinden biriydi.

O yıllarda bankaların şehir içine dağılmış şubeleri mevcut değildi. Mesela Karşıyaka'da hiç bir banka yoktu. Bankaların tamamı hep bu bölgedeydi. Osmanlı Bankası dış ticaretin hakimi konumundaydı. Banka Komerçiyale İtalyana, Banco Di Roma gibi yabancı bankalar da İzmir'de faaliyet gösterirlerdi.

Çok güzel bir yapı olan Postahanenin her nasılsa, bugün ayakta kalmasını, kültür varlıklarımızın korunmasını da bir şans kabul ediyorum. Bu binayı yıkılmaktan kurtaranlara minnettarım ve teşekkür ediyorum. O yıllarda burası yalnız mektup ve koliler için faaliyet gösterirdi. Telgrafhane Borsa binasının ikinci katında bulunurdu.

Bu bölgeye Gazi Bulvarı ve Fevzi Paşa Bulvarı modem, ihtişamlı bir hava veriyordu. Mimari özellik bakımından binaları birbirleriyle uyum içindeydi. Gazi Bulvarında Ticaret Borsası binası bulvarın girişini süslüme-ye devam etmektedir. Şimdi ne yapıldığını bilmiyorum. O yıllarda ilk pamuk, ilk incir ve ilk üzüm Borsa'ya gelince bina ve etraf bayraklarla süslenir. Müstahsili, tüccarı ve ihracatçısı bir araya toplanır merasimle emtiaların Borsası açılır ve ilk malı getiren üretici ödüllendirilirdi. Bu merasim o emtialardan ekmek paralarını çıkarınların birbirlerini tanımalarını, birbirlerine bağlanmalarını ve mahsulün en iyi şekilde değerlendirilmesi çalışmalarının başlangıcı sayılırdı.

Borsa'nın karşı köşesindeki Ziraat Bankası üreticilerin koruyucusu durumundaydı. Borsanın arkasında Halim Alanyalı'nın üzüm işletmesi bulunuyordu. İlerde de Mithat Baran'ın özel hastanesi göze çarpardı. Burada, gencecik yaşta aramızdan ayrılan, Mithat beyin güzel ve nefis danslarıyla bizi büyüleyen kızı Tijen'i hatırlıyor ve rahmetle anıyorum.

Fevzipaşa Bulvarı hareketli işyerleri yanında bizi Eşrefpaşa, Namazgah, Tilkilik, Tepecik gibi Türklerin yoğun yaşadığı bölgelere bağlardı. Kavafların biraraya toplanması için Yeni Kavaflar binası da buraya inşa edilmiş fakat hiç alaka görmeyince bir mobilya çarşısı olarak kullanılmıştı. Yani yalnız adı vardı, hiç bir kavaf yoktu ve olmadı. İki bulvar arasındaki Mimar Kemalettin caddesi de toptan manifatura tüccarlarının bir arada olduğu bir caddeydi. Yine kerestecileri bir arada bulacağınız yer, itfaiye yanından Montrö meydanına kadar uzanan Şair Eşref bulvarıydı.

Postaneyi geçince, karşılıklı iki köşeyi süsleyen, Merkez Bankası ve İş Bankasının nefis iki yapı olan binalarını görürdük. Her iki binayı da bu bankalar yıkıp güya yerlerini büyüttüler. İleriyi görüp bu yerlerin seneler geçince yine kendilerine yetmeyeceğini hiç düşünmediler. İstanbul'a Bankalar Caddesi'ne bir göz atmayı, burasını bölge müdürlüğü, misafirhane olarak muhafaza edip, yeni bir arsa alıp, dev birer bina inşa etmeyi akıllarının ucundan bile geçirmediler. Hem müşterilerine hizmeti, hem de personellerinin verimli çalışmasını yok edip trafiğin yoğun olduğu bir yerde boğulup kaldılar.

Yola devam edince, her zaman dolu, her zaman kalabalık ve her zaman hareketli olan Gümrük depolarını geçer Konak vapur iskelesine varırdık. Önceleri, harap ahşap vapur iskelesini sonraları, yerine inşa edilen güzel beton iskeleyi uzun yıllar kullandık. Yeni iskelemiz üzerinde, denize ve manzaraya hakim Tefik Esen'in işlettiği zaman zaman taverna, bazen da dans müziği yapan Gazinosu'nu görürdük. Bu gazinoda da, hafızamda yer işgal eden, güzel geceler geçirmiştım.

Konak meydanında, saat kulesinin solunda, elektrikli tramvay durağını ve sağında Sarı Kışla'yı görürdüm. Tramvay saat kulesinin etrafını dolaşarak Kokaryalı'ya (Güzelyalı) kadar gider gelirdi. Sarı Kışla'nın önünden yürürsem, nizamiye nöbetçilerine "Merhaba!" diyerek Tramvay caddesini geçer ve İzmir'in o devirde en tanınmış oteli Ankara Palas'ın kapışma varmış olurdu. Karşı köşede, meydana hakim Hükümet Konağı bütün ihtişamıyla dururdu. Bu meydana dikilen Haşan Tahsin heykeli çok güzel bir düşünce olmasına rağmen, maalesef estetik ve yapısı ile bize İzmir kurtuluşunu yansıtacak, o heyecanı verecek bir heykel olamamıştır. Bir Red Kit heykeli görüntüsündedir. yeniden yapılmasında fayda görmekteyim. Ankara Palas'ın önünde geniş, tertemiz bir kaldırım vardı. Zaten bu kaldırım ve temizlik iyi

bir mevkiide olduğunu insanlara, yabancı misafirlere anlatırdı. Tanınmış, iyi bir yerin yalnız içi değil, yolu, kaldırımını ve civarı da mutlaka güzel ve düzgün olurdu. Işıklı neon reklamlar yoktu. Bütün dünyanın yok ettiği, değişik boyda, değişik renkte ve bilhassa plastikten mamul şunu için, bunu yiyin diyen levhalar mevcut değildi. Başımı kaldırıncaya temiz bir bina ve gökyüzünü görebiliyordum. Bu pisliklerden bizim de ne zaman kurtulacağımızı merakla beklemekteyim. Esnafa bir dolap, iki bardak vererek şehri rezil etmelerine hangi Avrupalı ülke yöneticisi izin vermiş de biz de görüp yapmışız, bilemiyorum.

Ankara Palas önündeki kaldırımda biraz yürüyünce solumuzda Elhamra kütüphanesini ve Elhamra sinemasını görürdük. Elhamra İzmir'imizin en temiz, en popüler sinemasıydı. Suarelerde herkesin tertemiz, sık giyinmesi bir alışkanlık ve gelenektir. Tüm erkekler mutlaka ceket giyerek, kravat takarak, hanımlar ise kıyafetlerine özen göstererek bu suarelere gelirlerdi. Günlük kıyafeti ile gelen, kendine çeki düzen vermemiş insanlara rastlayamazdınız. Bilhassa Cuma akşamları salon tamamen dolardı. Biletini önceden almayanların yer bulması olanaksızdı. Salona temiz bir koku hakim olurdu. Antrakta herkes fuayeye çıkar selamlaşır, sohbet eder ve gençler flörtleriyle bakışıp hava atarlardı. Burda, her zaman beraber olduğumuz, beraberce gezdiğimiz ve eğlendiğimiz arkadaşlarımızın hepsi Zeki Kadayıfçı, Özcan Karacasulu, Ayhan Erkaya, Rahmi Özyurtsever, Cengiz Gülersoy, Yüksel Öke, Sermet Molay, rahmetliler Erol Tutaş ile Alparslan Gönenden ve diğerleri şimdi gözümün önünden geçmektedirler.

Biraz daha yürüyünce şimdi de aynı yerde duran, Memleket hastanesini ve o yıllarda piçhane diye bilinen Sağlık Müdürlüğü binalarını görürdük. Piçhanenin arkasındaki yokuş ehliyet alma pistimiz kabul edilmişti. İzmir'de hususi araba yok sayılırdı. Trafik diye birşey bilinmiyordu. Bir polis nezaretinde bu yokuşu bir düz, bir de geri vitesle çıkınca araba ehliyetini cebimize koymuş oluyorduk. Piçhanenin önündeki yokuşu çıkınca Damlacık meydanına varılırdı. Bu meydandaki kahve aynı zamanda Metin Oktay'ın futbola başladığı Damlacık Spor Kulübü'nün idare merkeziydi. Varyant yolu inşa edilmeden bu veya üzerindeki yollar kullanılarak Eşrefpaşa'ya varılırdı. Varyant yolu inşa edildikten sonra, tam göbekte Şato Restoran açılmıştı. Manzarası ve yemekleri nefisti. Bir ara kapandı. Bir süre başka maksatlarla kullanıldı. Şimdi yeniden açıldığını öğrendim. Fakat hiç gitmedim. İyi bir yer açılmış olmasını temenni ediyorum. Eşrefpaşa meydanında Belediyeye ait bir nikah dairesi vardı. Eşrefpaşalı Belediye Reisimiz Dr. Salahattin Akçiçek tarafından inşa ettirilmişti. Burdan sola sapınca iyi bir Gazinosu bulunan Kadifekaleye, sağa sapınca bu gün Hatay dediğimiz Kara Fatma dağlarına, dümdüz gidersek önce sağda at yarışlarını seyrettiğimiz Kızılçullu'ya ve sonra Buca'ya varmış olurduk. O yıllarda İzmirli at yarışını oynamak için değil daha çok piknik yapmak, temiz hava almak ve hava atmak için at yarışlarına giderlerdi. Ulaşım genelde hep trenle yapılırdı. Yeşildere de tertemiz akar, dururdu. Hafta sonları civarı piknik yapanlarla dolardı. O yıllarda Cezaevi Buca'da değildi. Elhamra arkasındaki otoparkın yerindeydi. Buca ekseriyetle yabancı ve Levanterlerin büyük bahçeli konakları içinde yaşadığı bir bölgeydi. Esasen düzenli, terbiyeli kozmopolit, asil yerler denilince akla yangından hiç zarar görmemiş Bornova veya Buca gelirdi. Maalesef, bu yemyeşil ve nefis mimari örneklerle dolu semtlerimizi hoyratça mahvettik. O yıllarda Bornova Belediye Reisi Fehmi Bey ile babamın ortak oldukları bir zeytinyağ fabrikaları vardı. Bornova'daki bu tesiste civarın zeytinleri toplanır ve değerlendirilirdi. Bu çalışmanın, yeşilliği ve çevrenin güzelliğini bugünkü nesillere anlatabileceğini tahmin ediyorum. Fehmi beyin vefatıyla babam varislerle anlaşamamış ve o yıllarda zeytinyağ simsarı olan

Mösyö Mikalefe ve Mösyö Ragusin'e bu tesisi satmıştı. Bu tesis sonra gelişmiş, modernleşmiş ve bugünkü Ticaret ve Sanayi Kontuvan meydana gelmişti.

Sarı Kışlanın yanından, biraz yürüyünce, solumuzda ağaçlıklı yeşil geniş bir alan bizi adeta çağırırdı. Sanki, "Gelin! Oturun! İzmir'i burdan seyredin!" derdi. Burası sağından, solundan, yukarisından ve aşağısından kırılmasına rağmen bu günlere gelebilmiş o yılların bakımlı, romantik "Bahri Baba" parkıydı. Zikzaklı dar patika yollarından biraz yürüyüp, yukarılarda bir bankoya oturduğunuzda, tüm İzmir'in mavi denizi, limanı, gemileri, yolları ve evlerini ayağınızın altında bulurdunuz. Bu güzellikleri seyrederken büyülenir, kafanızı dinlendirebilir ve sıkıntılarınızı unutabilirdiniz. Flörtünüzü buraya getirebilerseniz o da büyülenir farkında olmadan elini verir ve hatta biraz sıkıştırmanıza rahat müsaade edebilirdi.

Babam İbrahim Şinasi Ergir, ikinci dünya harbi patlak verdiğinde, incir ihracatı ve ticareti yapmaktaydı. Sabah ilk vapurla işinin başına gider, akşam geç saatlerde eve dönerdi. Çalışmaktan, koşuşturmaktan öğlen yemek yiyecek vakti olmazdı. Ben her gün saat 12.05 vapuruyla, bir sefertası içinde annemin hazırladığı yemeği ona taşırdım. O da fırsat bulunca oturup yer sonra Konak'tan 13.35 vapurunu alır, boş sefertası ile Karşıyaka'ya eve dönerdim. Hiç unutmam, birgün İzmir'e inip babamın yemeğini bırakmak için Cezair Handaki yazıhanemize gelmişim. Babam içerde değildi. Yanımızda çalışan Jak Nahmias'a nerde olduğunu sordum. Bana, baban Bahri Baba parkına gitti, dedi. Şaşırmışım. Ne olduğunu anlamamışım. Sefertasını masasının üzerine bırakıp biraz bekledim. Sonra fırlayıp Bahri Baba parkına gittim. Hakikaten babam oradaydı. Bir bankoya oturmuş başını iki kolunun arasına almış hüngür hüngür ağlıyordu. Rahat konuştuğumuz Rumca ile "Ti eşiz?" (Neyin var?) dedim. Yaşlı gözlerle bana dalgın dalgın baktı, başımı okşadı, yavaş yavaş harp çıktığını, bütün Avrupa yollarının kapandığını, 60 kuruşa aldığı incirlere 6 kuruşa bile alıcı olmadığını söyledi. Onu dilim döndüğünce teselli etmeye çalıştım, beraberce parktan çıktık, yazıhaneye geldik, eve o gün babamla birlikte döndük. Vapurda da hiç konuşmuyordu. Eve gelince annem de ağlamaya başlamıştı.

Savaşın babama vurduğu tokat müthişti. Bütün düzenimiz bozulmuştu. Eşrefpaşa'nın devamı olan Kara Fatma dağlarına gidiyor ve yiyebileceğimiz otları topluyorduk. Küçük yaşta radikayı, stifnoyu, ebegömecini, turp otunu, arap saçını ve sipşezleri öğrenmişim. Tanıyor, ayırabiliyor ve toplayabiliyordum. Gıdamız bu otlar ve babamın İzmir'deki toptancılardan taşıdığı kuru fasulye, nohut, makama, bulgur ve avladığımız balıklardı. Babam Aydın veya Ayvalığa her gidişinde de eli boş dönmezdi. Zeytin, zeytinyağı, kuru meyveler ve taze incir taşır dururdu. Annem onları depolar ve babamın her sabah ayrılırken bıraktığı bir lira ile evin ve bizim tüm ihtiyaçlarımızı hesaplı bir şekilde organize eder, karşılardı. Bize aç gözlü ve kıskanç olmamamızı söyler, dururdu.

Bahri Baba parkının aşağısı, sahile kadar olan bölümü Karataş olarak bilinirdi. Havraya kadar uzanırdı. Asansör bu bölümün bir parçasıydı. Kimin inşa ettiğini bilmediğim bu güzel yapının sahibi Şerif Remzi beydi. Adeta İstanbul tünelinin çağrışımını yapardı. İzmir'in musevileri hep bu bölgede otururlar ve yaşantılarını sürdürürlerdi. Genelde, yabancıların, Levantenlerin imkan ve zenginlikleri onlarda yoktu. Yıllarca süren savaşlar musevileri de çok yıpratmıştı. Okulları iyi bir eğitim verecek düzeyde değildi. Çalışkanlıkları ve Allah vergisi kıvrak zekalarıyla din ve inanışlarından hiç ayrılmadan vatanlarını Türkiye olarak kabul etmiş ve Türklerle bütünleşmiş olarak ekmek paralarını çıkarma mücadelesi verirlerdi. İstanbul

Musevilerinden farklıydılar. Bilhassa umumi yerlerde hep Türkçe konuşmayı, Türklerle arkadaş olmayı, Türklerle yiyip içmeyi tercih ederlerdi. Varlık vergisi, 6-7 Eylül olayları ve İsrail devletinin kuruluşu onların, doğup büyüdüğü toprakları ağlaya sızlaya terk etmelerine sebep olmuştu. İsrail devleti kurulduğunda bile yalnız fakir ve işsiz yahudiler göç ediyordu. Neticede, kozmopolit ülke insanların bir kültür mozayığı oluşturduğuna, birbirlerine daha çok medeniyet, daha çok görgü, daha çok sevgi, daha çok bilgi ve saadet aşıladıklarına inanıyorum.

Musevilerin fakirleri, Havra sokağı civarında aile evleri denen ve büyükçe bir kapıdan girilip, arnavut kaldırımın dar bir yolun sağında solunda yer alan, tek göz odalarda 6-7 kişi bir arada yaşarlardı. Mutfakları, oturdukları ve yattıkları yer hep o tek göz oda olurdu. Bu bir sürü odanın dışarıda müşterek yalnız bir veya iki tuvaleti bulunduğundan içerisi çok pis kokardı. Yanımızda çalışan ve sonra İsrail'e göç eden Salomon Bitran böyle bir yerde oturuyordu.

Evlendiğinde tebrik için evine gitmiş, çok güzel yaptıkları tatlılarını bile yiyememiş iğrenmişim. Hizmetçilik, çuval tamirciliği, ayakçılık, terzi çırağı, gündelikçi terzilik, katiplik ve tezgahçılık gibi işleri hep museviler yapardı. Hiç biri fakirlik edebiyatı yapmazdı. Çalışarak kaderlerini değiştireceklerine inanmışlardı. Biz bir devlet kapısına kapağı atıp uyuklayarak, kaytararak zenginleşmeyi hayal ederken, onlar daha çok çalışıp, daha çok üreterek zenginleşme yolunu seçmişlerdi. Sendikalarımız üretime, kâra bakmadan aylıkları artırıp enflasyonu körüklerken, onlar bir kavimden kurdukları devletlerinde üretim arttırarak zenginleşmişler ve sosyal adaleti yakalamışlardır. Hala musevi milletinin çalışarak fakirlik kaderini yendiğini örnek alamıyoruz. Asgari ücretle 54 milyonluk bir ayakkabıyı alamamaktan, kış günü muz, çilek yiyememekten bahsedip duruyoruz. Alın teri ile para kazanmış vergisini tıkr tıkr ödeyen insan varlığını da inkar ediyoruz. Zenginliğin kafa çekip göbük atmaktan geçtiğine halkımızı inandırmaya yönelik çalışmaları aralıksız sürdürüyoruz. Bir gülle bahçe olmayacağını düşünemiyor, namuslu zenginlerimizin çoğalmasıyla bir batı toplumu haline dönüşebileceğimizi anlamak istemiyoruz. Evimize bir hizmetçi, işimize bir ayakçı bulamıyoruz. Cebinde Marlboro paketiyle kahveleri dolduran insanlara bakıyor bunların işsiz mi? Tembel mi? Olduklarını kestiremiyoruz. İş arayan ve iş beğenmeyen insanlarla kuşatılmış olarak yaşıyor ve abesle iştiğal ediyoruz.

Ben İzmir musevilerini hep sevmişimdir. Bir çoğuyla beraber çalıştım, arkadaş oldum ve onların pratik zekalarından istifade ettim. İsrail'e göçleri sırasında da devlete, bankalara, piyasaya ve yanlarında çalışanlara para taktıklarını hiç duymadım, işitmedim.

Karataş'tan Kokaryalı'ya (Güzelyalı) kadar olan bölümde de bahçe içinde denize sıfır Akdeniz evleri yan- yana sıralanırdı. Hepsinin denize uzanan iskeleleri ve kayıkhaneleri vardı. Bu evlerin bazıları inanılmaz güzellikteydi. Vali konağı ile yıkılmaya terk edilmiş bir kaç evden başka bu güzelliği anlatacak hiçbir yapı maalesef kalmadı. Evleri sahilten birbirine bağlayan ne bir yol, ne de bir patika mevcut değildi. Ulaşımın elektrikli tramvayla sağlandığı bu bölgede yürürseniz denize ancak birkaç daracık yoldan ulaşabilirdiniz. Civar güzelliğini yalnız denizden seyrederek görmek imkanına sahiptir.

Evlerin çoğu sahil yolu düşünülmeden, yapılmadan yıkılmış ve acele apartman haline dönüşmüştü. Bu yüzden bazısının girişi tramvay caddesinden, bazısının Sahil yolundandır. Plansızlık, düşüncesizlik böylece dünyada örneği olmayan, çirkin bir kitleyi meydana getirmiştir.

Bu evlerden biri Şule Restoran adını taşırdı. Madam'ın yeri olarak ünlüydü. Deniz ürünleri nefisti. Bilhassa hafta sonları orda yer bulmak çok zordu.

Körfez kirlenip mahvoldukça denizle bütünleşmiş olarak yaşayan İzmirli dışarıya uzanmaya başlamışlardı. Plaj olarak önce İnciraltı'nı kullanmaya yönelmişlerdi. Orda, çok güzel bir de balık restoranı vardı. Pislikten orası da kısa sürede nasibini almış insanlar önce Narlıdere'ye, sonra Kilizmana derken Urla'ya ve Çeşmealtı'na kadar uzanmak zorunda bırakılmışlardı.

Balçova, bomboş ve yemyeşil bir alandı. Rumlardan kalma bir konaklama yeri ile çamur, sıcak su banyoları vardı. Kaplıcaları kullanan kişi sayısı da az değildi. Dağın arkasına yürüyerek gider, ağaçlar altında oturup önünüzden akan dereyi seyrederek piknik yapar, deredeki balıkları yakalamaya çalışırdık.

Çeşme de tanınır ve sevilirdi. Fakat ulaşmak gitmek zor işti. Yol çok bozuk ve tehlikeli, çalışan otobüsler berbattı. Kaza'ya değil, yalnız Ilıca'ya gidilirdi. Kooperatif evleri yapılmadan orda barınmakta bir meseleydi. İstanbul, Karabina ve Rasim Palas Oteli haricinde tesis yoktu. Tüm Ilıca, oteller civarında ve sahilde Yıldız burnuna kadar sıralanmış birkaç evden ibaretti. Rasim Palas şık, temiz ve süper servisi olan bir oteldi. Hafta sonları yer bulmak son derece zordu. Meydandaki büyük bakkaliye tek alış veriş yeri idi. Hemen karşısında büyük, boş bir tarla göze çarpardı. O tarlada, eşekler ve eşekçiler toplu olarak bir arada müşteri beklerlerdi. Gruplar halinde eşekler kiralanır ve Alaçatı, Çeşme, Aya Yorgi, Dalyan, Şifne'ye gezmeye gidilirdi. Eşeklerle gezerken ağaçlardan sakız toplamak, çiğnemek de bir zevk ve alışkanlıktı.

Tekrar Ankara Palas'ın önüne gelirsek, Hükümet Konağı önünde ve içinde 3 ayaklı tezgahlarını kurmuş fotoğrafçıları görürdük. Sizi bir sandalyeye oturturlar ve birkaç dakika içinde size benzeyen vesikalık resimlerinizi elinize tutuştururlardı.

Ankara "Palas"tan Kemeraltı caddesine doğru yürürken sağımızda çok iş yapan küçük bir dükkan dikkatimizi çekerdi. Her türlü kıymetli evrağı, damga pulunu, burda bulabilirdiniz. Taneyle sigara da satardı.

O yıllarda doktor deyince akla hep Beyler sokağı gelirdi. Doktorların tamamına yakınının muayenahaneleri hep Birinci, İkinci ve Üçüncü beyler sokağında idi. İzmir'in en büyük Eczacıbaşı, Birlik ve Aktaş Eczaneleride buradaydı. Ehram, Karakaş, Çatalkaya, Kazmirci ve Şık kundura gibi en popüler mağazalar da burada Kemeraltı Karakoluna kadar sıralanırlardı.

İstanbul'un meşhur şekercisi Ali Muhittin Hacı Bekir'in yerini İzmirimizde Şekerci Ali Galip nefis mamulleriyle rahatça karşılıyor ve kimsenin imalatlarını aratmıyordu.

İzmir'in en büyük, en zengin şarküteri ve bakkaliyesi Sakız Pazarı da Karakolun karşısındaydı.

Karakolun yanındaki meydanlıkta Şükran, en meşhur lokanta olarak Osmanlı ve Avrupa mutfağının örneklerini İzmirli'lere sunuyordu. Öğlenleri iş adamlarını, akşamları aileleriyle İzmirli'lileri ağırlar dururdu. Bu restoranda sohbet toplantıları

yapıldığı gibi, hafta sonlarında Elhamra Sinemasına gitmeden orda yemek almak ta bir adet ve alışkanlıktı.

O yıllarda, döneri de yalnız Kemeraltında 2 veya 3 dükkanda görebilir, bulabilirdiniz. Lahmacun, çiğ köfte kültürü yoktu, bilinmezdi. Sabahlan erken açan çorbacılar vardı. Çorba ile kahvaltı etmek de bir gelenek ve alışkanlıktı.

Kumru, gevrek bilinir, sandviç satılmazdı. Börekçiler iyi malzeme kullandıkları müddetçe çok iyi çalıştılar. Sonra kaliteyi bozarak yok olup gittiler." Sefer ve Hasan Ustanın dükkan ve imalathaneleri de bu cadde üzerinde basit dükkanlardan ibaret yerlerdi. Hep kaliteli çalışmalarının semeresini aldıklarını bugün birlikte izliyoruz.

Karakolun bitişiğinde o yılların en büyük kırtasiye dükkanı bulunuyordu. Vedat Ciliv burada uzun yıllar hizmet vermişti. Sonra işleri bozulmuş ve dükkan baharatçıya dönüşmüştü.

Vedat Ciliv'in dükkanından sola dönersek en meşhur şerbetçimiz Kadri Usta'nın dükkanına varmış olurduk. Mevsimine göre nefis şerbetler hazırlar satarı Kavun çekirdeklerinden imal ettiği Subya'yı İzmir dışında bilmezlerdi, bulamazdınız.

Tam karşınızda, Kemeraltı Camisi'nin hareketli meydanlığı, size İzmir ekonomisinin kalbine vardığımızın sinyalini verirdi. Ege'nin tüm ürünleri bu bölgeye gelir alınır, satılır, işlenir, değerlendirilir ve ihraç edilirdi. Eğin zenginliği ve ürün çeşitliği burda gözlenirdi. Eskiler, yaşlılar Ege bölgesinde yetişen 40'tan fazla ürünün adını tek tek sayarak bu zenginliği anlatmaya çalışırlardı. Körpe Cumhuriyetimizin mensupları, bir ucu konağa, bir ucu Gümrüğe, bir ucu Fevzipaşa Bulvarı'na ve bir ucu da Kemeraltına dayanan bu bölgeden gurur ve yarınlarından emin adımlarla geçerlerdi. Bu zenginlikten köylü, işçi, esnaf, tüccar, halk ve devlet payına düşeni almak için koşuştur ve canla başla çalışırdı.

Bu meydanın solundan yani 853 sokaktan yürürsek solumuzda Cephane sokağını görürdük. Bu yola Fercken'in incir işletmesinin ön kapısı ve Mustafa Haydar Nazlı'nın incir işletmesinin arka kapısı açılırdı. Tam karşılarında meşhur balıkçı Rıza'nın salaş balık pişirme lokantası bulunurdu. Nefis balık çorbasını, karidesli salatasını ve pişirdiği balıkları eski İzmirliilerin unutmaması olanaksızdır. Adı, tüm Ege ve İstanbul'da da bilinirdi. Öğlen, balıklarının tamamını kısa sürede satar ve dükkanını kapatırdı.

Gümrüğe doğru yola devam edince solumuzda Tekelin Sulumazar, tütün işletmesi ve depolarını görürdük. Mevsimi gelince 2000'e yakın işçi burada çalışır ve tütünleri ihracata hazırlardı.

Yola devam edince sağımızda Gümrük önüne kadar uzanan koca bir bina karşımıza çıkardı. Geniş ve çok uzun bu iki katlı binanın birinci katının bir bölümü yoldu. Burası Banka olarak isim yapmış incir T.A.Ş. idi. Sahibi Şerif Remzi Reyent idi. Eski sahipleri, kurtuluş savaşından sonra, İzmir'i terk etmişler, yanlarında çalışan Remzi beye bu yeri ve işi bırakmışlardı. Remzi Bey Galatasaray mezunu, çok iyi Fransızca İngilizce bilen, bilgili, tecrübeli, dürüst ve herkes tarafından hürmet gören bir kişiydi. Alıcıların, satıcıların, işçilerin, çalışanların ve tüm İzmir'in güvenini sağlamış Türk olan en büyük ihracatçıydı. Bu yüzden bu müessese "Banka" olarak anılır ve bilinirdi. Eli sıkıydı, hayatında israfa yer yoktu. Bisikletiyle evinden işine, işinden evine gider, dururdu. Bekardı, hiç evlenmemişti. Tutucuydu, yanında

çalışanları değiştirmezd ve dışarıya kapalıydı. Babamın ısrarıyla ve Galatasaraylı olmamın avantajıyla, lisede okuduğum sırada, bir yaz tatilinde, her nasılsa yanında çalışmama razı olmuştu. Sabahları 6.25 vapuruyla Karşıyaka'dan İzmir'e geliyor ve saat 7.00'de işyerinde oluyordum. Elimde sefertasımla yazıhane merdivenlerini çıkıp sahanlığa gelir gelmez Remzi beyi karşımda görürdüm. Bana hergün: "Nerde kaldın?" diye sorar ben de hergün: "Remzi bey, ben Karşıyaka'da oturuyorum, ilk vapur saat 6.25'te, daha erken gelmeme olanak yok!" diye cevap veriyordum. Aradan yıllar geçip, bir gün Ankara'da kendisine neden bana böyle hareket ettiğini sorma imkanı bulunca cevabı çok kısa olmuştu "Kaytarmanı önlüyor, seni disipline ediyordum!"

Remzi bey, akşam olunca birkaç badem atıştırarak viskisini yudumlar ve gelen telgrafların cevaplarını hazırlardı. Biz de yazdığı telgrafları kodlar, daktiloda yazıp kopyalarını alırdık. O yıllarda telefon yalnız şehir içinde kullanılan bir muhabere vasıtasıydı. Avrupa'dan birisini arayıp konuşmak, imkansız derecede zordu. Aradığın numarayı postahaneye yazdırtıp en az 3-5 saat beklemek lazımdı. Fax, telex'te yoktu, keşfedilmemişti. Telgraf en seri muhabere vasıtasıydı, fakat o da pahalıydı. Tüm dünyada kod sistemleri geliştirilmişti. Bu kod sistemlerinin "Code Bentley's" gibi isimleri vardı. İşyerleri, başlıklı kağıtlarında, şimdiki fax numaralarını yazdıkları yere, kullandıkları kod kitaplarının isimlerini yazarlardı. Avrupalının başlıklı mektup kağıdında "Code Bentley's Second" görürsek, lügat gibi olan bu kitabı elimize alırdık. Mesela: "Fiyatlar bugün borsada yükselmiştir" in bu kitapta 5 harfli şifresini bulur ve "MARAP" diye yazıp kodlamayı yapardık. Avrupalı da aynı kod kitabını kullanarak şifreyi çözer ve şifreli cevabı gönderirdi. Kod kitaplarını kullanmak o kadar kolay değildi. Lisansı iyi bilmek ve tecrübeli olmak şarttı. Bu kitapları kullanmasını bilmeden veya bilen bir eleman bulmadan bilhassa incir ve üzüm ihracatçısı da olamazdınız. Gerek elle, gerekse daktilo ile yazılan tüm muhaberenin, noterden tastikli, ciltli, pelur kağıdından bir deftere kopyalarının alınıp muhafaza edilmesi mecburiyeti vardı. Daktiloda yazılan mektup veya telgraf kağıtları bir fırça ile ıslatılır, bu defterin bir yaprağının üzerine yerleştirilir ve kendi mengenesinde sıkıştırılarak kopyası alınır, muhafaza edilirdi. Ayrıca, işyerlerinin telgraf adresleri de posta- hanece, tescilli olur ve başlıklı kağıtlarda da yazılı olurdu. Telgraf dağıtıcısı mesela: "şinasi İzmir" görünce sizin hangi sokakta, hangi adreste olduğunuzu bilir ve süratla telgrafı elinize ulaştırırdı.

O yıllarda ticaretin hakimi İngiltere'ydi. Para birimlerinin ve ağırlık ölçülerinin tersliği ihracatta çalışmayı fevkalade zorlaştırırdı. 1 poundları 20 şiline ve 1 şilinleri 12 peniye eşitti. Ağırlık ölçüleri 1 cwt 50, 800 kiloya eşitti. Misal olarak 1 cwt inciri 70 şilin 3 peniye satarsanız ve hele aynı faturada 12 tip incir olursa, bunun hesap makinesiz faturasını tanzim etmek her babayığidin işi değildi. Yalnız bankalarda ve büyük müesseselerde elle çalışan bir veya iki hesap makinesi bulunurdu. Bu makineleri da müdür veya amir kullanır, size sıra gelmezdi. Her zaman iyi tüccar olmak için çarpmayı, bölmeyi, toplamayı, çıkarmayı elle çabuk ve hatasız yapmak lazımdı. Esasen her hesap mutlaka ikinci bir kişi tarafından kontrol edilir ve altına "HATA VE UNUTMA MÜSTESNA" diye bir mühür basılırdı. Remzi beyin vefatıyla tüm dünyanın güvendiği, tanıdığı ve binlerce kişinin ekmek yediği tesis ve "Camel Brand" markası yok oldu. Tüm terslik ve huysuzluklarına rağmen Remzi beyden çok şey öğrenmiştim. Kendisini daima rahmetle anarım.

Remzi beyin Banka ham işyeri olarak inşa edilmiş, sağlam bakımlı, büyük ve nefis bir binaydı. Atatürk'ün emriyle ilk iktisat kongresi de bu binada yapılmıştı. Boksör Alyanak Belediye Reisi olunca yumruğunu vurdu ve bu binayı nakavt etti.

Bu bina bugün ayakta dur- saydı, İstanbul'da yapılan birçok kongrenin ev sahipliğini İzmir yapardı. Bu bina İzmir'imizin gösteri ve sanat merkezi olabilirdi. Ne hikmetse hiçbir zaman Avrupalı olamadık, Avrupalı gibi düşünemedik. Hiçbir zaman eskiyi, mevcudu muhafaza etmeyi, güzelleştirmeyi, zamana uydurmayı aklımızın ucundan bile geçirmedik. Hep dar bir çerçeve içinde eskiyi yok edip yerine çirkin binalar yapmayı tercih ettik. Yüz kişinin yaşadığı yere nasıl bin kişi yerleştiririz diye düşündük ve düşünmeye devam ediyoruz.

Padişahlıktan Cumhuriyet ve demokrasiye geçmekte geciken memleketimizde, hala dikta rejimi etkileri yok olmamış kanımıza işlemiştir. Parti Başkanlarımızdan, Başbakanlarımızdan Belediye Başkanlarımıza kadar tüm seçtiklerimiz Atatürk'ün: "Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir!" sözünü bile hala: "Seçilince söz benimdir!" diye anlamaktadırlar. Hepimiz, demokrasiyi benimsemiş bir ülkede seçilen yöneticilerin aklına geleni yapmalarının imkansızlığını görmekte, ama uygulamasını becerememekteyiz. Çünkü, demokrasi onların kanlarına işlemiştir, bizim kanımıza işlemesi daha çok zamanımızı alacaktır.

Remzi beyin Banka hanından çıkıp Halim Ağa çarşısına girerken sağımızda, iki katlı, küçük vitrinleri marka ve mühürlerle dolu Rüştü efendinin dükkanına gelirdik. Rüştü efendi sanatkar ve çalışkan bir kişiydi. Tüm ihraç ürünleri tahta kutularda, torbalarda veya kanaviçe çuvallarda ihraç edilirdi. Bunların üzerine mutlaka satıcının markası, alıcının adresi yazılırdı. Rüştü efendi lastikten, tenekeden, dökümden mamul markaları çizer, hazırlar ve gece gündüz çalışarak siparişleri mutlaka yetiştirirdi. Firmaların lastik mühürlerini de genelde o hazırlardı.

Bitişğinde meşhur Ömer Ağa'nın dondurmacı dükkanını görürdük. Ömer Ağa, kısa boylu, zayıf, karga burunlu ve çalışkan bir kişiydi. Yaz aylarında küçücük dükkanında, imal ettiği, nefis dondurmalarının tadı hala damağımdadır. Katıksız naturel 2-3 çeşitten ibaret dondurmasının ham maddesini dar, uzun, yuvarlak bir kapta hazırlar ve bu kabı içi buz kırığı dolu tahta bir kaba yerleştirir kabı durmadan elle çevirirdi. Dondurma kıvamına gelince satışa sunulur ve kısa sürede tükenirdi. Her dondurmayı meyvesinin yetiştiği zaman imal etmesi hususiyetiydi. Önce vişne, sonra karadut ve en son limon dondurmasıyla mevsimi kapatırdı.

Ömer ağanın tam karşısında Giritli terzi Hüsnü Sakaoglu'nun dükkanı vardı. Hüsnü bey tanınmış iyi bir terziydi. Yazları çocukları Candoğan ve Aydoğan'ı yanında çalıştırır onlara nefes aldirtmazdı. Bir fırsat bulup biraz sokağa oynamaya çıksalar, belinden kemerini çıkarır onlara meydan dayağı çekerdi. Komşularının, esnafın müdahalelerine sinirlenirdi. Seneler geçip iki kardeş İzmir'in büyük komisyoncuları olduktan sonra bile yolda bir tanıdığına rastlayınca kemerini göstererek çocuklarından iftiharla bahsederdi.

Bitişindeki Kadri Usta da İstanbul'un Sultan Ahmet köftecisi kadar meşhurdu. Yalnız öğlen açık olan dükkanı hergün dolu olurdu.

Sonra, bugün de yerinde duran mescit karşımıza çıkardı. Böylece Yemiş Çarşısına gelmiş olurduk. Burası genelde incir pazarıydı. Adını Egede kuru incire yemiş denmesinden almıştı. Köşede Kızlar Ağası han benzeri Cezair han bulunurdu. İlk mağazayı Rahamin Franko, İkincisini babam İbrahim Şinasi Ergir

ve üçüncüsünü Mazhar Nurullah İzmiroğlu işgal ederdi. Bu üç mağazanın arka kapıları müşterek kullanılan büyük bir avluya açılırdı. Biz çocuklar Jojo, Davit ve Nesim Franko, Feyyaz ve Muzaffer İzmiroğlu bu avluda beraber oyun oynardık.

Hanın içine atlı arabaların girdiği büyük kapısı İzmiroğlu'nun mağazasına bitişikti. İçeri girince sağımızda arabacıbaşı Hüseyin Çağlar'ın yazıhanesini ve karşısında üst odalara çıkan büyük taş bir merdiven görürdük. Üstteki odaların, vaktiyle gelen geçenin konaklamasında kullanıldığı söylenirdi. Esasen, tuvalette yalnız bu ikinci katta mevcuttu. Merdivenin hemen arkasında hepimizin kullandığı, içtiği nefis Osman Ağa suyunun aktığı bir çeşme ve yalak vardı. Çeşmenin karşısı 7-8 arabanın rahatça durabileceği bir avluydu. Sağlı sollu koca depolar arka sokaktaki büyük kapısına kadar uzanırdı.

Ali Çelik kaptanın mağazası da hanın kapısına bitişikti. Cezair hanın bir parçasıydı. Sonra Bahri ve Tefik Nazlı kardeşlerin büyük mağazasını ve bitişğinde Cemil Ramiz Gözlü'yü görürdük. Ara yolu geçince Erol Eyilik'in yazıhanesini ve sonra Reşat Kutucular ile Avram Karako'nun büyük mağazalarını hatırlıyorum. Yine bu sokakta, mescide bitişik zeytinyağ ve pamuk simsa- n Emin Birsnel, bitişğinde tütün tüccarı Sadullah Kuşada'nın modem yazıhanesi vardı. Gül sokak Gül apartmanında oturan güzel ve zarif eşi Gül hanımı da bu yazıhanede sık sık görürdük. Aynı sırada, Balcızade Hakkı Beyin Balcı yerli ürünler firmasıyla Berki'lerin yazıhaneleri arka yola kadar uzanırdı.

Balcızade Hakkı bey, Ege müstahsillerinin, bilhassa İncir'in bir numaralı temsilcisiydi. Piyasa, kendisini tanır, sever ve hürmet ederdi. O yıllarda para ve servetten önce sözünde duran, güvenilir tüccar olmak önemliydi. Onlara muteber tüccar denirdi.

Arka sokakta Mustafa Yemişçi ile Reşat Leblebicioğlu'nun yazıhaneleri karşılıklıydı. İlk zirai ilaç dükkanı da bu sokakta Mustafa Tabanoğlu tarafından açılmıştı. Meşhur gömlekçi Ali Yüzbaşıoğlu ve yine meşhur erkek terzi Haşan Evren'in dükkanı da bu sokaktaydı.

Sokak, Kemeraltı Camii önünde bitince, solda Şadırvan karşısında Deve damı deposunu görürdük. Develerin vaktiyle incirleri İzmir'e taşıırken burada konaklamış olmalarından adını aldığı söylenirdi. Ben develerle incirlerin İzmir'e taşındığını görmedim. Bu çarşının üstünün de örtülü olduğu zamana yetişmedim. Şadırvandan Taşçılar caddesinin Halim Ağa çarşısına birleştiği noktaya kadar hep hanlar, depolar, incir işletmeleri, üzüm işletmeleri, palamut değirmenleri ve sabunhaneler vardı. Meşhur Ömer Muharrem'in sabun imalathanesi de bu bölgedeydi.

İşyerleri bu bölge dışımda bulunup yine hergün bu çarşıda gördüğümüz zamanın meşhur ihracatçıları: La- font'un temsilcileri Müsyü Nelson, Müsyü Amado, yaylı araba gibi yürüyen Müsyü Pagy, Solari, Aliotti kardeşler, Klark Kardeşler, Ahmet Muhtar Baha Erman ve Çocukları, Salahattin Sanver, oğlu Ümit Sanver, pamuk simsan Zeki Güdüm'ün yüzleri bugün de gözümün önünden geçmektedir.

Büyük babam ve dayılarım Enver ve Niyazi'nin incir, üzüm işletmeleri de Kemeraltı Barut harımdıydı. Tüm bilgi, iş ve yönetim Enver dayımdıydı. Nitekim,

daha büyük babam vefat etmeden, firma Hüsnü Bakioğlu ve Mahdumlarından, Enver Bakioğlu şekline dönüşmüştü. Enver dayım çok çalışkan, Fransızca, İngilizce ve Rum- cayı çok iyi bilen ve kullanan, yönetici meziyetleriyle tüm sivil örgüderde başkanlık yapan bir kişiliğe sahipti. İzmir'in en büyük ihracatçıları arasında yerini ve önderliğini kısa sürede belirlemişti. Bilgi ve tecrübemin en büyük bölümünü, orda çalıştığım 3-5 sene içinde kendisinden sağlamıştım.

Kadioğlu kardeşler de Nazilli'den İzmir'e göç ederek, Ayşe Mayda'nın sahip olduğu Cephane Sokağı köşesindeki depoyu kiralamış ve zirai ürün alış verişine başlamışlardı.

Din, ırk, memleket farkı gözetmeden bu çarşıda herkes ekmek parası peşinde koşar, dururdu.

Halim Ağa çarşısına tekrar dönersek, Markacı Rüştü'nün karşı köşesinde oltacı Neşet beyin dükkanını görürdük. Neşet bey, kıymetli evrak, damga pulu, Tekel mamulleri ile çeşitli misinalar, balık oltaları ve iğneleri satardı. Bu mevzuda İzmir'de tek isimdi. Fiyatları her zaman mantıklıydı, harp senelerinde bile fahiş fiyatla mal satmadı, satmazdı. Belki de bu yüzden hiçbir zaman köşeyi dönemedi. Bugün aynı yerde aynı işi yaparak çocukları da ekmek paralarını çıkartmaktadırlar. Bu tip insanlarımız çok olsaydı, mutlaka daha güzel bir Türkiye'de olurduk diye düşünüyorum.

Karşı sırada Benmayor biraderlerin kimyevi maddeler ithalat ve ihracatı ile iştigal eden büyük mağazalarını görürdük. Bütün işi, büyük kardeş Josef Benmayor çevirir, kardeşlerini uşak gibi kullanırdı. İzmir vergi şampiyonluğu yıllarca onun tekelinde kalmıştı.

Bitişğinde tüm matbaaların kağıt ihtiyacını karşılayan büyük bir mağaza vardı. Sabri Gülbey'in mağazası aynı sırada köşe başındaydı. Büyük bir mağazaydı. Çuval, kanaviçe dışında tüm kuru meyvelerin ticaretini yapardı, nedense pek sevilmezdi.

O yıllarda, Halim Ağa çarşısı deyince akla çuval kanaviçe pazarı gelirdi. Ege'nin çeşitli ürünlerini pazarlamak için önce ambalajlamak, sonra İzmir'e getirmek şarttı. Tütünler ve pamuklar kanaviçe ile sarılarak ambalajlanırdı. Java ve kalküta diye adlandırılan iki tip çuval cinsinden biri seçilerek emtiasına göre kullanılırdı. Taşçılar içinde eski çuvalar tamir edilir ve alınır, satılırdı. Bu işleri genelde museviler yapardı.

Halim Ağa çarşısı bitiminde Kızlar Ağası Han karşımıza çıkardı. Önünden geçen Taşçılar caddesinde dahili satış yapan kuru yemişçiler, kese kağıtçılar, çuvalcılar ve mermerciler bulunurdu. Fevzipaşa'ya çıkan bölümünde fabrika malzemeleri satan Tabak'ların ve Emin Seyrek'in büyük mağazaları göze çarpardı. O yıllarda forklift, büyük vinçler ve kamyonlar yoktu. Ağır bir yük, makina taşımamız icap ederse, bu işi becerebilen kuvvetli, basit vinç ve aletlere sahip hamalları yalnız Hisarönüne çıkan Bedestenin kapısında bulabilirdiniz.

Bedestende, bugün de aynı yerde olan İmren vardı. Büyükçe bir yer işgal ederdi. İmalathanesi de aynı yerdeydi. Sütü börek tatlısı çok meşhurdu. Karşısında fuzuli emtiaların meşhur simsarı Sinay'ların yazıhanesi bulunurdu. O yıllarda az yetişen

vişne, erik kurusu, acı, tatlı badem, kendir tohumu, haşhaş tohumu, kimyon gibi malların satışı ve ticareti ile çok az kişi uğraşır. Birkaç balıkçı ve kebabçı bu yol üzerindeydi. Kızlarağası handa leblebi kavuranlar, dökümcüler, nargile, tavla satıcıları ve küçük tamirci esnaf bulunurdu.

Hisarönünde çiçekçiler yoktu. Meydanlık boştu. Taburelerde, küçük masalarda oturulup çay kahve içilirdi. Cuma günleri namaza duranlar bu meydanı ve sokakların Fevzipaşa Bulvarı'na kadar doldururlardı. Tanınmış kişilerin cenaze namazı da hep bu camide kılınırdı. Musevisi, Rumu, Levanteni, yabancı ve Türkü sevdiği insanları son yolculuğuna birlikte uğurlarlardı. Biz müslümanlar da onların cenaze törenlerine katılır, klişelerinde, havralarında hazır bulunurduk. Din sömürsü yoktu. Sokaklarda cüppeli, kara çarşafı insan görmemiz imkansızdı. Kim başım örttü. Kim başını açtı, kim müslüman, kim değil diye bir ayırım yoktu. Zenginler iftar geceleri düzenleyip hava atmazlardı. Fakire yardım kullar arasında bir ilişkiydi. Babamın ve çok tüccarın hafta sonları bir miktar parayı 3-4 zarf içine koyup masalarının üzerinde bulundurduğunu çok iyi hatırlıyorum. Sessizce bir adam veya kadın yazıhanenin kapısını vurur. Eliyle asker selamı verir. Babam hemen zarflardan birini ona uzatır. Kişi, zarfı alır, tekrar selam verir ve giderdi.

İzmir, terbiyeli, dürüst, birbirine saygılı insanların yaşadığı bir şehirdi. Alışverişte senet nadiren kullanılırdı. Söz namus demektir. Kira kontratı dahi nadiren tanzim edilirdi. Kontrat mâliyyeye gösterilecek bir evrak olarak kabul edilirdi ve dolayısıyla hususi şartlar bölümü de hep boş bırakılırdı. Her ne sebeple olursa olsun mahkemeye gitmekten herkes çekinirdi. İhtilaflar, ekseriyetle tanıdık ve ahbabların delaletiyle adilen çözümlenirdi.

Hisarönünde, inci boncukçular, nakışçılar, dini kitap satıcıları ve mühürçüler bulunurdu. O yıllarda okuma yazma bilmeyen çok kişi vardı. Onlar parmaklarını stampaya basarak bir evraka imzalarını atmış olurlar veya Hisarönüne gelip mühür kazıyıcılarına yaptırttıkları sandan mamul mühürleri kullanırlardı.

Bilhassa Ege köylüleri, gömlek üzerine bir yelek giymekle yetinirlerdi. Ceket giymezlerdi. Bu yeleğin bir cebine sıkı sıkı bağlanmış uzun bir kösteği hemen hepsi kullanırdı. Bu kösteğin ucunda cep saatleri ve mühürleri asılı dururdu. Sık sık cep saatini çıkarıp göstermek, saatini sık sık kurmak ve mühürlerinin köstekte sallanması bir itibar işareti sayılırdı. Bilhassa, üzerinde şimendifer resmi bulunan cep saatleri çok revaçtaydı. Bir köylü için şimendifer o yıllarda ileri teknolojiyi, uçakları anımsatırdı. At, eşek ve kağnyı bırakıp İzmir'e giden köylü bilgili, görgülü kabul edilirdi. Köyüne dönünce herkes kahvede onun etrafına toplanırdı. O da ballandıra, ballandıra yolculuğunu, gördüklerini, tüccarları, piyasayı ve İzmir'i anlatır dururdu.

Hisarönünden hemen odun pazarına geçilirdi. Burası her zaman kalabalık ve cıvılcı olurdu. Bilhassa kadınlar, kızlar sokakları doldururdu. Konfeksiyon diye bir şey mevcut değildi. Elbiselik kumaş bu çarşıdan satın alınır, düğmesi ipliği, kemeri süsü buradaki şık dükkanlardan temin edilerek terzilere teslim edilirdi. Haşan İkbale uğramadan moda olan rengi, kumaşı öğrenemezsiniz. Düğmeci Rıza bey de tüm aksesuar ve yenilikleri size bu çarşıda sunardı. Şamlıların dev mağazası ve yalnız ısmarlama ayakkabı yapan meşhur Demir'in dükkanı da buradaydı.

Caminin arka tarafında İzmir'in tüm peynircileri bir arada yine orda yerlerini alırlardı. Kantar, baskül, terazi ve kasa imalatçıları, satış dükkanları da peynircilerden sonra bayağı geniş bir yer işgal ederlerdi. Civar vilayetlerin Manisa'nın, Aydın'ın, Denizli'nin hatta Balıkesir'in tüm kaza ve köylerinin pazarı alış veriş yeri İzmir'di. Bu yerlerin ihtiyaçlarını karşılayan toptan tuhafiyeciler de Odun Pazarı'nın bitimindeki sokak aralarında bulunurlardı. Bu noktadan Şadırvanaltına, hatta Kemeraltına kadar olan bölümü hep hazır elbiseciler işgal ederdi. Satılan giysiler daha çok okul çocuklarına, fakir ve orta sınıf halka hitap ederdi.

Kemeraltına çıkıp biraz yürüyünce solumuzda kuyumcular Çarşısını görürdük. Bir uzun yol boyunca sağlı sollu küçük kuyumcu dükkanları sıralanırdı. İzmir'in tüm kuyumcuları yalnız bu sokaktaydılar. Başka yerde kuyumcu yoktu. İmalatçıları da bu yolun sağında ve solundaki dar, küçük sokaklarda yer alırlardı. Hepsi birbirini tanır ve severdi. Hepsinin iş ve çeşidi de genellikle değişikti. Birisi altın bilezik satarken komşusu altın para işi yapardı. Birisi antika mücevherat satarken komşusu gümüş satardı. Bir tanesi nişan yüzükleri diğeri pırlanta satıcısıydı. Sevgili arkadaşım Ayhan Erkaya'nın dükkanı girişteydi. Aynı sırada akrabam Ali Özsayar'ın dükkanı da vardı.

Atom bombası atılıp ikinci dünya harbinin sonuna geldiğimizde, savaşa girmemiş ülkemiz de Almanlara harp ilan etmişti. Gaz maskelerimizi, her yerdeki sığınaklarımızı ve karartmaların yeterli olmadığını düşünmeye başlamıştık. Her an bir Alman uçağının adalardan gelip İzmir'i bombalayabilir düşüncesi şehrimize hakim olmuştu. Çok kişi evlerini kapatıp köylerde, kasabalarda ve açıklık yerlerde yaşamın daha güvenilir olduğunu düşünmeye başlamıştı. Bizde ailece Salihli'de palamut işi yaptığımız bir ahbabımızın deposu üzerindeki eve taşınmayı uygun görmüştük. Binanın alt katı palamut deposu üstü koca bir evdi. Önce binayı temizlemiş, perde olarak palamut çuvallarını pencerelere asmıştık. Yükte hafif pahada ağır eşyalarımızı yanımıza almış 15 kadar aile ferdi bu evde birlikte kalmıştık. Ali Bey de kuyumcu dükkanını kapatmış bir bavula doldurduğu mücevherleriyle Salihliye yanımıza gelmişti. Çocuk olarak ben bu değişikliği eğlenceli ve sevimli bulmuştum. 10-15 gün sonra evimize dönmemiz beni üzmüştü. Bostanlı bahçelerine giden Rıza bey amcalara, Sermet'e köpeğimi emanet bırakmıştım. Dönüşümde üzerime sıçraması sevgi ve özlemi, yine de bana her şeyi unutturmuştu.

Kemeralti'nden Konağa doğru yürürken aynı sırada solda meşhur 9 Eylül baharat deposunu, en büyük bisiklet satıcısı Damlapınar'ların dükkanını ve içi yaş sebze dolu o yılların Hal'iyle Arap hanını hatırlıyorum.

Karşı sırada hep ayakkabıcılar ve şapkacılar sıralanırdı. Şapka devrimi insanlarımızı değiştirmişti. Erkeklerin hemen hemen tamamı şehirliyse şapka, köylü veya iş- çiyse kasket giyerdi. Erkek ve kız öğrencilerin de orta okuldan itibaren mutlaka birer kasket giyme mecburiyetleri vardı. Okulların arması kasketlerine dikilmiş bulunurdu. Kadınlarda da şapka giymek modaydı ve çok

yaygındı. Küçük kız ve erkek çocuklar hep bere giyerlerdi. Tüm bunlar milletçe benimsediğimiz şapka devri- minin bir göstergesi ve batılı olmanın sembolü gibiydi. Şapkacıların işi de bayağı iyiydi. Çimentaş kurucusu olan Bedri Akgerman'ın dükkanı da buradaydı. Şapkacı Bedri bey diye ünlüydü.

Bu gün sokaklarımızda sık rastladığımız sarıklıları hiç bir yerde görmüyorduk. Bu kıyafetleri hakikaten çok yadırgıyorum. Bu modanın nerden kaynaklandığını da çözemiyorum. Çünkü, sarık Osmanlı devletinin son dönemlerinde de kullanılmıyordu. Fes kabul edilmişti. Son Padişahlarımız da ne şalvar ne de sarık kullanıyorlardı. Hepsinin ayağında pantolon başında fes vardı. Bu insanlar değil Cumhuriyete Osmanlı devrimlerine de karşı çıkıyorlar. O yıllarda hiç birimiz başımıza fes giymeyi veya türbanla örtmeyi aklımızın ucundan bile geçirmiyorduk. Dinimizin yeniliğe ve ilerlemeye açık olduğuna bütün kalbimizle inanıyorduk. Kadın erkek el ele verip devamlı din birliği içinde aydınlık bir geleceğe doğru koşar adım gitmeyi hedef almıştık.

İdealimiz, Atatürk'ün gösterdiği yolda ilerlemekten yaşantısıyla, görüntüsüyle, fabrikalarıyla bir batılı devlet olmaktan geçiyordu. Araplarla din birliğinden başka alakamız, onlardan öğreneceğimiz ve ders alacağımız hiçbir şey mevcut değildi. Arapların Osmanlı devrinde bizi hep arkadan hançerlediklerini biliyor ve onlardan ayrılma uzaklaşma savaşı veriyorduk. Tesettür kıyafetini de araplara has bir kıyafet olarak kabul etmiştik. Kadınlar tarlada, bir işte çalışırken çiçekli basmadan şalvarlar giyerlerdi. Başlarını da ancak toz toprak girmesin diye bağlarlardı. Başını, kışını bugünkü gibi açanlara ise barlarda bile rastlamazdık. Bizim nesil bugünkü ne tesettürü ne de çıplaklığı maalesef anlamıyor ve içine sindiremiyor. Bir Avrupalı, coğrafi konumumuz nedeniyle, bizi araplarla karşılaştırırsa sinirleniyorduk. Müslümanlığımızla gurur duyuyorduk. Dini hür vicdanı hür bir millettik. Misaki Milli hudutları içindeki Müslüman mozaik toplumun tek vücut olarak maksat ve gayeleri, sevgi ve birlik içinde medeniyet yolunda beraberce ilerlemektir. Atatürk'ün gençliğe hitabesini bir defa, on defa, yüz defa okursak ve içimize sindirirsek aklın yolunu mutlaka bulacağımıza bütün kalbimle inanıyorum.

Şapkacı ve ayakkabıcıların arkaları Kestane pazarını meydana getirirdi. Kestane pazarı, tüm bakkaliye çeşitlerini satan toptancıların dükkanlarının bulunduğu bölgedeydi. Sonra zahirecilere gelirdik. Şadırvan etrafında toplu olarak faaliyetlerini sürdürürlerdi. Sevgili arkadaşım Zeki Kadayıfçı'nın lokum fabrikası da buradaydı. Lokumculuk, aileden gelen işleriydi. Dedesi Türk lokumunu ilk defa dışarıya ihraç eden ve Avrupa'ya tanıtan kişiydi. Babası İsmil Hakkı Bey muhterem bir kişiydi. Gencecik yaşta ticaret yaparken paradan sıkışmış Zeki'ye durumu laf arasında anlatmıştım. Birgün sonra telefon etmişler, o yıllarda bir servet olan 100 adet 100 liralığı bir paket halinde senetsiz sepetsiz borç olarak bana teslim etmişlerdi. Bu ani yardımlarını hiç unutmadım ve unutmayacağım.

O yıllarda banka faizleri çok düşüktü. Biriktirdiğiniz parayı faize verip bir gelir elde etmek düşünülemezdi. Bankalar parayı yastık altından çıkartıp muhafaza eden kuruluşlar olarak gözlenirdi. Üç çeşit kredi bilinirdi. Muteber kişilere verilen karşılıksız açık krediler, senetler ve emtia üzerine verilen krediler en rağbet gören, para kullanma yolları olarak bilinirdi.

Varlıklı yaşlı kişiler paralarını şeker işinde çalıştırırlardı. Şeker hep peşin alınan

ve satılan bir emteaydı. Bir vagon şeker parasını Uşak şeker fabrikasına havale çıkartır, malın gelmesini beklerlerdi. Vagon gelince hemen şekerleri dağıtırlar ve parasını toplayıp % 0.5 bir kar elde ederlerdi. Bu kardan bir de kazanç vergisi öderlerdi.

Zahirecilerin devamı Havra sokağı da hep canlıydı, ucuzdu ve hareketliydi. Bu sokağın arka kısmında sob acılar, mangalcılar, bakırcılar ve tenekeçiler bulunurdu. Tüm dükkanlar, odun kömürü yakılan bir mangal ile ısıtılırdı. Kışın, yazıhanelerde sıkı sıkı giyinilerek oturulurdu. Yazı yazmak için yalmz ellerimizi ısıtırdık desek yalan söylememiş olurduk.

Kemeraltında yürümeye devam edince Emirler çarşısında meşhur Hamza Rüstem'in fotoğrafhanesini görürdük. Bisiklet ve şaire satan Şenocak kardeşlerin dükkanı da bu civardaydı.

Yola devam edince beyler sokağına sapıp Haraççı kardeşler ve Aziz Şinik'in mobilyacı dükkanına göz atmakta bir zevkti. Meşhur gömlekçi Cemil Biçer'in dükkanı da Beyler sokağındaydı.

Böylece bir Karşıyakalı olarak, Alsancak vapur iskelesinden başladığımız şehir turunu, saat kulesini geçerek ve Konak'tan vapura binerek, noktalamış olurduk. İşlerimiz, gezmemiz bitince; başka bir dünya olan Karşıyaka'ya, evimize, mahallemize ve denizimize kavuşurduk.

SONUÇ

Yıllar geçtikçe Karşıyakamızın, İzmir'imizin çehresi değişmeye başlamıştı. Denizimiz kirleniyordu. Bugün deniz temiz, bugün deniz kirli demeye başlamıştık. Sandallarımızın altlarını yosunlar, midyeler kaplıyordu. Çupraları artık çok zor yakalayabiliyorduk. Caretaları göremiyorduk. Körfezde atlayıp zıplayan yunuslar denizimizi terk etmişlerdi. Mehtaplı gecelerde yaptığımız sandal sefaları artık anılarımızda kalmıştı. Yaşadığımız evler tek tek yıkılıyor, yerine beğenip beğenmediğimizi anlayamadığımız binalar yükseliyordu. Benim evim iki kat, benim evim iki kat bir dükkan eder demeye başlamıştık. Çarşıda, vapurda tanımadığımız insanlara simalara rastlıyorduk. Akşam, kapı önü sohbetlerimiz yok olmuştu. Gece eve gelince acele yemeğimizi yiyor, biraz çekirdek alıp açık hava sinemalarına koşuyorduk. Eve dönünce de hemen yatıp uyuyor, kimseyi göremiyorduk. Giyimimiz değişmişti. Yünlüleri, pamukluları ve ipeklileri artık beğenmiyorduk. Tercihimiz hep naylonlar ve buruşmayan sentetik giysiler olmuştu. Evimizdeki antika eşyaları atıp satıyor formika eşyaları tercih ediyorduk. Bizlere ayak uydurmayanlara geri kafalı, demode insanlar olarak bakmaya başlamıştık. Bahçelerimizi yeşilliklerimizi yok ediyor, kolay yıkanır beton avluları tercih ediyorduk. Hiç bilmediğimiz enflasyon kavramını öğrenmiş, içimize yerleştirmiş ve hep ondan bahseder olmuştuk. Yalnız paraya ve paralıya hürmet etmeye başlamıştık. Hepimiz, komşumuz, ahabamızla ihtilafli duruma düşmüştük. Her taraf avukatlarla dolmuştu. Avukatlık çok geçerli bir meslek olmuştu. Savcı, hakim arkadaşlarımızın işleri çoğalmıştı. Artık onlarla ahabalık edemiyorduk. Her taraf polis dolmuştu, ama hırsızlık çoğalmıştı. Kapılarımızı sıdündür, bu gün bugündür denince yine hepsine güven tazeledik. Derken,

televizyona havalı kişiler çıktı. Onları da sevdik, alkışladık. Servetlerini başka ülkelerde değerlendirip , başka devletleri zenginleştirip, o ülkelerin işsizlerine iş temin eden kişilerin akıllı, bilgili, vatansever olduklarını kabul ettik ve peşlerine takıldık. Tesettür modasıyla tanıştık. Başını örtmeyenlerin müslümanlığından şüphe etmeye koyulduk. Bizi millet yapan, bize insanlığı öğreten Atatürk'ün Cumhuriyet ve inkılaplarını tenkide, değiştirmeye çalışanları alkışlamaya yöneldik. Birgün milliyetçileri, birgün sosyalistleri ve bir günde dindar geçinenleri baştacı yaptık. 3-5 parti başkanının peşinden gitmenin ve onların kavga, gürültülerini, yönetimlerini seyretmenin demokrasi olduğunu öğrendik. Yalancılık, menfaatperestlik ve çetecilik üzerine doktora tezi hazırlayacak duruma geldik. Atamızın yolundan ayrılmayan ordumuzun bizi ayakta tutan tek kuruluş olduğunu hep gözledik ve gözlemeye devam ediyoruz.

Ülkemizdeki değişim ve karmaşadan sevgili İzmir'imiz de payını aldı. Akdenizin küçük Paris'i diye bilinen bize emanet şehri egoistçe değiştirdik, lağım çukuru etrafında kurulu bir şehre dönüştürdük. Bizi tanımayan bizle yaşamamış insanları baştacı yapıp onlardan medet umduk. Aramızda birleşemedik, sivil örgütler kurarak şehrimize sahiplenemedik.

Yeni nesillerin aynı hataları yapmamalarını şehirlerini, tarihini, karakterini korumak için birleşmelerini ve hiç olmazsa İzmir civarını korumalarını temenni ve tavsiye etmekten başka birşey düşünemiyorum ve söyleyemiyorum. Hepimize, civarı güzel bir İzmir'de, mutlu ve sağlıklı yaşam diliyorum.

Babamın çok kullandığı bazı Atasözleri :

- ☆ Cihan titrer erbab'ı sebat'ı metanetten.
- ☆ Eşek eşektir. Avrupa'ya da, Amerika'ya da gitse; eşek gider, eşek gelir.
- ☆ Bir gülle bahçe olmaz.
- ☆ Her çalışan zengin olsa bütün eşekler zengin olur.
- ☆ Çeşme akarken kovani doldur.

Ailemden Rumca bir Atasözü:

- ☆ Orsa Fegari, zipla gemicis; zipla fegari, orsa gemicis. Ay ayaktayken, gemici yatar; ay yatarsa, gemici ayaktadır.

Ailemden Fransızca bir Atasözü:

- ☆ Il Faut écouter les deux cloches.
İki çan'ı da (tarafı da) dinlemek lazımdır.